

T.C.
İSTANBUL GELİŞİM ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ

Sosyoloji Anabilim Dalı

İRAN'DA TOPLUMSAL HAREKETLER BAĞLAMINDA
SU KRİZİ ÜZERİNE ETNİK TEMELLİ GÖRÜŞ
FARKLILIKLARI: FARSLAR VE AZERBAYCAN
TÜRKLERİ ÖRNEĞİ

Yüksek Lisans Tezi

HAMİD JABBARI ALGHENAB

Danışman

Dr. Öğr. Üyesi Raheb MOHAMMADI GHANBARLOU

İstanbul-2024

TEZ TANITIM FORMU

Yazar Adı Soyadı : Hamid JABBARI ALGHENAB

Tezin Dili : Türkçe

Tezin Adı : İran'da Toplumsal Hareketler Bağlamında Su Krizi Üzerine
Etnik Temelli Görüş Farklılıkları: Farslar ve Azerbaycan
Türkleri Örneği

Enstitü : İstanbul Gelişim Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü

Anabilim Dalı : Sosyoloji Anabilim Dalı

Tezin Türü : Yüksek Lisans

Tezin Tarihi : 30.05.2024

Sayfa Sayısı : 87

Tez : Dr. Öğr. Üyesi Raheb MOHAMMADI GHANBARLOU

Danışmanları

Dizin Terimleri : Toplumsal Hareketler, Çevre, Etnik

Türkçe Özet : Araştırma, İran'daki farklı etnik grupların su krizine yönelik görüşlerini ele almaktadır. Su politikası, su kaynaklarının kullanımı ve dağılımındaki farklılıkların bölgesel anlaşmazlıkların ve etnik çatışmaların temel nedenlerinden biri haline geldiği belirtilmektedir. Etnik gruplar arasındaki su krizine yönelik bakış açıları, su kaynaklarının adaletsiz kullanımıyla yakından ilişkilendirilirken, bu durum belirli etnik grupların su kaynaklarına erişimde zorluklar yaşamasına neden olmaktadır. Bu bağlamda, su krizinin etnik gruplar arasında artan gerilimlere ve çatışmalara neden olabileceği ve bölgede istikrarı tehdit eden bir faktör haline gelebileceği vurgulanmaktadır.

Dağıtım Listesi : 1. İstanbul Gelişim Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsüne
2. YÖK Ulusal Tez Merkezine

Hamid JABBARI ALGHENAB

BEYAN

Bu tezin hazırlanmasında bilimsel ahlak kurallarına uyulduğu, başkalarının eserlerinden yararlanılması durumunda bilimsel normlara uygun olarak atıfta bulunulduğu, kullanılan verilerde herhangi tahrifat yapılmadığını, tezin/dönem projenin herhangi bir kısmının bu üniversite veya başka bir üniversitedeki başka bir tez/dönem projesi olarak sunulmadığını beyan ederim.

Hamid JABBARI ALGHENAB

.../.../2024

T.C.
İSTANBUL GELİŞİM ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Hamid JABBARI ALGHENAB' ın “İran’da Toplumsal Hareketler Bağlamında Su Krizi Üzerine Etnik Temelli Görüş Farklılıkları: Farslar ve Azerbaycan Türkleri Örneği” adlı tez çalışması, jürimiz tarafından Sosyoloji Anabilim Dalı Sosyoloji Bilim Dalı YÜKSEK LİSANS tezi olarak kabul edilmiştir.

Başkan

Prof. Dr. Ömer SAY

Üye

Doç. Dr. Aykut SIĞIN

Üye

Dr. Öğr. Üyesi Raheb MOHAMMADI GHANBARLOU

(Danışman)

ONAY

Yukarıdaki imzaların, adı geçen öğretim üyelerine ait olduğunu onaylarım.

.... / / 2024

Prof. Dr. İzzet GÜMÜŞ

Enstitü Müdürü

ÖZET

Araştırma, İran'daki farklı etnik grupların su krizine yönelik görüşlerini ele almaktadır. Su politikası, su kaynaklarının kullanımı ve dağılımındaki farklılıkların bölgesel anlaşmazlıkların ve etnik çatışmaların temel nedenlerinden biri haline geldiği belirtilmektedir. Etnik gruplar arasındaki su krizine yönelik bakış açıları, su kaynaklarının adaletsiz kullanımıyla yakından ilişkilendirilirken, bu durum belirli etnik grupların su kaynaklarına erişimde zorluklar yaşamasına neden olmaktadır. Bu bağlamda, su krizinin etnik gruplar arasında artan gerilimlere ve çatışmalara neden olabileceği ve bölgede istikrarı tehdit eden bir faktör haline gelebileceği vurgulanmaktadır. Urmu Gölü'nün ve Zayanderud Nehri'nin kuruması gibi olaylar, çevresel sorunların ve su krizinin boyutlarını gözler önüne sermektedir. İran'ın Azerbaycan bölgesindeki Urmu Gölü krizi, yerel topluluklar üzerinde olumsuz etkilere yol açarak, çevresel protestoları tetiklemiştir. Bu durum, sadece çevresel zararlar değil, aynı zamanda ekonomik ve sosyal sorunlara da neden olmaktadır. Bu araştırma, İran'daki su krizine ilişkin farklı etnik grupların bakış açılarını anlamak amacıyla nitel araştırma yöntemini benimsemiştir. Araştırmacılar, konuyla ilgili mevcut yazılı ve görsel kaynakları detaylı bir şekilde incelemiş ve elde edilen verileri analizlerine dahil etmişlerdir. Ayrıca, su krizi konusunda deneyim sahibi olan bireylerle bireysel görüşmeler yapılarak derinlemesine veri toplama süreci gerçekleştirilmiştir. Veri analizi aşamasında içerik analiz yöntemi kullanılarak, toplanan verilerin ayrıntılı bir şekilde değerlendirilmesi ve belirli temaların belirlenmesi sağlanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Çevre, Etnisite, Kimlik, Toplumsal Hareket, İran.

SUMMARY

The research addresses the perspectives of different ethnic groups in Iran on the water crisis. It is noted that water policy and the disparities in the use and distribution of water resources have become fundamental causes of regional disputes and ethnic conflicts. The viewpoints of ethnic groups on the water crisis are closely associated with the unjust utilization of water resources, leading to difficulties in access for certain ethnic groups. In this context, it is emphasized that the water crisis could potentially lead to increased tensions and conflicts among ethnic groups, posing a threat to stability in the region. Events like the drying up of Lake Urmia and Zayanderud River underscore the dimensions of environmental issues and the water crisis. The crisis surrounding Lake Urmia in Iran's Azerbaijan region has had adverse effects on local communities, leading to environmental protests as a response. This situation not only causes environmental damage but also economic and social problems. The methodological approach employed in this study is qualitative research. Data were collected through document analysis techniques from existing literature. The data were gathered through a purposive sampling method using snowball sampling. The existing written and visual literature on the subject was reviewed, and interviews were conducted with individuals who were detained and later released or contributed to water protests. In the analysis phase, themes were identified and interpreted from the data collected through the content analysis method.

Keywords: Environment, Ethnicity, Identity, Social Movement, Iran.

İÇİNDEKİLER

ÖZET.....	i
SUMMARY.....	ii
İÇİNDEKİLER.....	iii
GİRİŞ.....	1

BİRİNCİ BÖLÜM

TEZİN AMACI

1.1. Çalışmanın Konusu.....	4
1.2. Çalışmanın Amacı.....	4
1.3. Çalışmanın Önemi.....	5
1.4. Çalışmanın Temel Sorunu.....	5
1.5. Araştırmanın Yöntemi.....	6
1.6. Çalışmanın Varsayımları.....	6
1.7. Çalışmanın Sınırlılıkları	7

İKİNCİ BÖLÜM

ARAŞTIRMANIN KAVRAMSAL KURAMSAL ÇERÇEVESİ

2.1. Su Krizi.....	8
2.2. Çevresel İrkçilik/Adaletsizlik.....	10
2.3. Kaynak Dağıtımı	11
2.4. Çerçeveleme Kuramı.....	12
2.5. Çerçeveleme ve Toplumsal Hareketler	12
2.6. Etnisite ve Kimlik Kavramı	14
2.7. Kimlik ve Protestolar.....	17
2.8. Protestolar ve Toplumsal Hareketler.....	18
2.9. Priming /Öncelik Etkisi.....	19

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM
İRAN'IN GENEL YAPISI
İRAN'IN SOSYAL, SİYASAL, KÜLTÜREL VE EKOLOJİK YAPISI

3.1.	İran'ın Yüzölçümü ve Nüfusu.....	21
3.2	İran'ın Etnik Yapısı	21
3.2.1.	Türkler.....	23
3.2.2.	Farslar.....	23
3.2.3.	Kürtler.....	24
3.2.4.	Araplar.....	24
3.2.5.	Beluçlar.....	25
3.2.6.	Lorlar.....	25
3.2.7.	Resmi Açıklamalar.....	25
3.3.	İran'ın Siyasi Yönetim Yapısı.....	26
3.4.	İran'ın Ekonomik Yapısı.....	27
3.5.	İran'da Su Krizi.....	28
3.6.	İran'da Su İflası.....	30
3.7.	İran-Azerbaycan'ı Bölgesinde Urmu Gölü Krizi.....	31
3.8.	İran'da Çevre Sorunları.....	33
3.9.	İran'da Çevre Protestoları	35
3.9.1.	Türkler	35
3.9.2.	Farslar	36
3.9.3	Araplar	37
3.9.4.	Kürtler.....	38
3.10.	Adaletsiz Servet Dağılımı.....	39
3.11.	İran'da Etnisite ve Kimlik	40
3.12.	İran'da Etnisitelere Yönelik Politika	40
3.13.	Dengesiz Kalkınma (Mekânsal Eşitsizlik).....	42
3.14.	Sürdürülemez Kalkınma.....	48
3.15.	Dengesiz Kalkınma ve Su Transferi.....	50

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

ARAŞTIRMANIN BULGULARI

4.1. Katılımcıların Genel Özellikleri.....	53
4.2. Protestoların Temel Dinamiği Olarak Kimlik.....	54
4.3. Şehir Kimliği ve Duygusal Bağın Protestoculara Etkisi.....	56
4.4. Adaletsiz Servet Dağılımı ve Çevre Irkçılığının Azerbaycan Türklerine Yönelik Etkisi	58
4.5. Etnik Grupların Birbirlerinin Su Sorununa Tepkisi.....	62
4.6. Devletin Su Sorununa Yönelik Politikası.....	63
4.7. Protestocuların İstekleri.....	64
4.8. Su Soruna Yönelik Çözüm.....	66
4.9. Su Kaynaklarına Eşit Erişim Yolları.....	67
4.9.1 Su Kaynaklarına Eşit Erişimde Engeller.....	68
SONUÇ VE DEĞERLENDİRME	70
KAYNAKÇA.....	75

GİRİŞ

İran ciddi su sorunlarıyla karşı karşıya olan bir ülkedir. Sık sık yaşanan kuraklıklar, geniş bir hidrolik altyapı ve derin kuyular aracılığıyla yüzey ve yeraltı sularının aşırı çekilmesiyle birleşerek ülkenin su durumunu kritik bir seviyeye çıkarmıştır. Bu durum, kuruyan göller, nehirler ve sulak alanlar, azalan yeraltı su seviyeleri, toprak çökmesi, su kalitesinin düşmesi, toprak erozyonu, çölleşme ve daha sık toz fırtınaları gibi belirtilerle kendini göstermektedir. İran'daki su kaynaklarının mevcut durumu ve sorunların üç ana nedeni, hızlı nüfus artışı ve eşitsiz mekânsal dağılım, verimsiz tarım sektörü ve kalkınma isteğiyle yönlendirilen kötü yönetim olmak üzere üç ana nedenden kaynaklanmaktadır (Madani, 2014: 7).

Nüfus artışının 2050 yılına kadar dokuz milyara ulaşacağı tahmin edilmekte ve kaygı verici su kıtlığı istatistikleri, ekolojik değişim ile su ve gıda gibi kaynak eksiklikleri etrafında yoğunlaşmaktadır (Mauro, 2020). İklim değişikliği uluslararası güvenliği birçok tehlikeyle karşı karşıya bırakır; ancak özellikle hayati kaynaklara ve suya erişim konusundaki başlıca acil sorunlar arasındadır. Dünya genelinde birçok ülke, tehlikeli bir su kıtlığıyla mücadele edecektir. BM, dünya genelinde su üzerinde yaklaşık 300 potansiyel çatışma olduğunu öne sürmektedir (Bouhedda, 2023: 35).

Nüfus artışıyla birlikte su kıtlığı istatistiklerinde endişe verici bir artış yaşanırken, iklim değişikliği gibi faktörler uluslararası güvenliği tehdit etmektedir. İran gibi ülkeler, hidrolik altyapı ve suyun aşırı kullanımı gibi nedenlerle ciddi su sorunlarıyla karşı karşıyadır. Bu durum, su kaynaklarının yönetimindeki eksikliklerin yanı sıra göç, ekonomik zorluklar ve sağlık sorunları gibi derin etkilere yol açmaktadır.

İran'da yaşanan su kıtlığına dair çeşitli protestolar, su sorununun ciddiyetini ve halkın duyarlılığını ortaya koymaktadır. Bu protestolar, su kıtlığı algısının bireysel düzeyde nasıl anlaşıldığını ve potansiyel kolektif eylemleri nasıl etkilediğini vurgulamaktadır. Özellikle etnik gruplar arasındaki farklı tepkilerin altında yatan nedenleri anlamak, çevresel krizlerin etnik ilişkilere olan etkisini değerlendirmek açısından önemlidir. Özellikle Urmu Gölü'nün ve Zayanderud'un kuruması gibi olaylar, çevresel sorunların ve su krizinin boyutlarını gözler önüne sermektedir. İran'ın Azerbaycan bölgesinde yaşanan Urmu Gölü krizi, bölgedeki ekosistemleri ve toplumları olumsuz etkilerken, çevre protestoları da bu duruma karşı tepki olarak ortaya çıkmaktadır. Bu durum, çevresel zararın yanı sıra ekonomik ve sosyal sorunlara da neden olmaktadır.

Etnik grupların çevresel konulara verdiği tepkilerin farklılıklar göstermesi, priming etkisi ve çerçeveleme gibi psikolojik ve iletişimsel kavramların önemini ortaya koymaktadır. Bu kavramlar, etnik grupların çevresel konulara verdikleri tepkileri şekillendiren faktörleri anlamada önemli bir rol oynamaktadır.

Protestoları açıklamada öznel olguların önemi yalnızca çerçeveleme yaklaşımının savunucuları tarafından vurgulanmamaktadır. “Kimlik” aynı zamanda “hareket dinamiklerini anlama çabasında önemli bir kavram” olarak da görülmektedir (Snow ve McAdam 2000: 41) Kimlik” toplumsal hareket araştırmalarında yeni bir yaklaşımın merkezinde yer alıyor: Kimlik perspektifi (Opp, 2000: 88).

İran'da yaşayan Azerbaycan Türkleri ve İsfahan Farsları arasındaki su sorununa ve devletin rolüne ilişkin farklı bakış açıları, ülkedeki farklı etnik grupların siyasi ve toplumsal statülerinin ve tarihlerinin bir yansımasıdır. Bu farklılıklar, su sorununun teknik ve ekonomik boyutlarının ötesinde siyasi, toplumsal ve kültürel dinamiklerin de hesaba katılması gerektiğini göstermektedir.

Su sorunu İran'da farklı etnikler arasında toplumsal hareketlere neden olmuştur. Bazen etnik hareketleri çevre hareketlerini güdülemiş ve tetiklemiştir. Böyle olduğu zaman çevre hareketi çok rağbet kazanmış ve daha büyük toplumsal alanda etkiye sahip olmuştur. Bu doğrultuda mevcut çalışma İran örneğinde çevre hareketinin toplumsal etnik hareketlerden nasıl etkilendiğini incelemesi amaç edinmiştir. Bu çalışmada İran'da Azerbaycan Türkleri ve İsfahan farsları etniklerin su krizine yönelik görüşleri ele alınmıştır. İran'da yaşanan su krizi etnik çatışmaya neden olabilir mi? Neden olduğu halde yapılması gereken durumlar neler olmalıdır?

Çalışma kapsamında izlenilmiş olan yöntem nitel araştırma yöntemidir. Veriler doküman incelemesi tekniği ile alanyazından toplanmıştır. Çalışmanın verileri, amaçlı örnekleme yöntemlerinden biri olan amaçlı örnekleme yolu ile oluşturulmuştur. Konuyla ilgili mevcut yazılı ve görsel literatür taranmış aynı zamanda konuyla ilgili tutuklanıp sonra serbest bırakılan kişilerle veya su itirazlarında katkıda bulunan insanlarla görüşme gerçekleştirilmiştir. Analiz aşamasında içerik analiz yöntemiyle toplanan veriler deşifre edilmiş temalar oluşturulmuş ve yorumlanmıştır.

Varsayımlar: İran'da su krizine yönelik etnikler farklı görüşlere sahip olabilmektedirler.

Tezin Sorunsalı

Su krizine yönelik olarak, İran'da hâkim etnik grup (Fars) ve azınlık statüsünde olan (Azerbaycan Türkleri) arasında nasıl bir tutum sergilenmektedir? Etnik hoşnutsuzlukları olan ve olmayan toplumlar su krizini nasıl algılıyorlar? Su krizi ile ilgili nedenleri nasıl yorumluyor ve kimleri suçluyorlar?

BİRİNCİ BÖLÜM

ÇALIŞMANIN KONUSU, AMACI VE TEMEL SORUNU

1.1. Çalışmanın Konusu

Bu araştırmanın temel konusu, su krizine dair evrenine dâhil iki farklı etnik grubu nasıl tepki vermekte ve su krizi ile ilgili görüşleri hangi koşullar altında şekillenmektedir? Aynı zamanda Fars ve Azerbaycan Türkleri etnik grubu su krizini nasıl değerlendirip ve hangi amaçla su protestalarına katkıda bulundukları konusuna cevap aranmıştır. Aynı zamanda, çevre hareketlerinin bu süreçte nasıl bir rol üstlendiğini ve su krizine dair toplumsal farkındalığı artırmak için nasıl çözüm önerileri sunduğunu anlamak da araştırmanın konusu kapsamında yer almaktadır.

2.2. Çalışmanın Amacı

Su krizi günümüzde küresel bir endişe kaynağı olmuş ve birçok bölgede büyük toplumsal sorunlara yol açmaktadır. İran, bu küresel meseleyi daha da derinden hisseden ülkelerden biridir. Ülke genelindeki su kıtlığı, çeşitli etnik gruplar arasında toplumsal ve politik gerilimlere sebep olmuştur. Bu durum, bölgedeki topluluklar arasındaki ilişkilerde gerilime, anlaşmazlıklara ve hatta çatışmalara yol açmaktadır. Bu bağlamda, su kaynaklarının kullanımı ve dağılımı konusundaki farklılıklar, bölgesel anlaşmazlıkların ve etnik çatışmaların temel nedenlerinden biri haline gelmiştir.

Etnik gruplar arasındaki su krizine yönelik bakış açıları, genellikle su kaynaklarının paylaşımı ve kullanımı konusundaki adaletsizliklerle yakından ilişkilidir. Bu durum, belirli etnik grupların su kaynaklarına erişimde zorluklar yaşamasına neden olmakta ve bu da toplumsal huzursuzluklara yol açmaktadır. Bu bağlamda, su krizi etnik gruplar arasında artan gerilimlere ve çatışmalara yol açabilir, bu da bölgede istikrarı tehdit eden bir faktör haline gelebilmektedir. Bu doğrultuda mevcut su krizi İran örneğinde çevre hareketinin toplumsal etnik hareketlerden nasıl etkilendiğini incelemesi amaç edinmiştir.

Bu çalışmada İran’da etniklerin su krizine yönelik görüşleri ele alınmıştır. Su krizi iki farklı etnikte bölgelerde nasıl protestolara neden olmuştur?

Dolayısıyla, çalışmanın odak noktası olan çevre hareketi, çevre hareketinin toplumsal etnik hareketlerden nasıl etkilendiğini incelemek oluşturmaktadır.

1.2. Çalışmanın Önemi

Su krizini insanların nasıl algıladıkları ve su krizine yönelik insanların görüşleri ve yorumları toplumsal hareketleri etkilemektedir. Her bir grup, su krizinin nedenlerini ve sonuçlarını kendi bakış açılarıyla yorumlamakta ve çözüm önerileri sunmaktadır. Bu durum, çevre sorunlarına ve su krizine dair farklı toplumsal hareketlerin ortaya çıkmasına yol açmaktadır. Bu bağlamda, İran’da yaşanan su krizi ve etnik gerilimler, çevre hareketinin toplumsal dinamikler üzerindeki etkisini anlamak ve çözüm odaklı yaklaşımlar geliştirmek için kapsamlı bir araştırmanın önemini vurgulamaktadır. Bu çalışma, toplumsal hareketlerin nasıl bir araya geldiği ve ortak çözümler üretmeye nasıl katkıda bulunduğu konusunda önemli bilgiler sunabilir.

İran’da yaşanan ciddi su krizi, sadece bir çevre sorunu olarak değil, aynı zamanda farklı etnik gruplar arasında uzun süredir devam eden toplumsal gerilimlerin bir yansıması olarak da görülmektedir. Etnik grupların su kaynaklarına erişimindeki farklılıklar, çoğu zaman toplumsal hareketlerin doğmasına ve bu hareketlerin birbirleriyle etkileşim içinde olmasına neden olmaktadır.

Bu sorun, İran’da yaşanan su sorununun ötesinde, etnik gruplar arasındaki ilişkilerin ve toplumsal dinamiklerin derinlemesine anlaşılmasını gerektiren kritik bir sorunu ortaya koymaktadır.

2.2. Çalışmanın Temel Sorunu

Su krizine yönelik İran’da hâkim etnik grup (Fars) ve azınlıklar (Azerbaycan Türkü) arasında su protestolarında katkıda bulunan insanlar nasıl bir tutum sergilemektedir? Etnik hoşnutsuzlukları olan ve olmayan toplumlar su krizini nasıl değerlendirmektedirler. Etnik farklılıklar bağlamında su krizi ile bağlı nedenler nasıl açıklanmaktadır? Başat grubun temsilcisi olarak Fars etniği ve etnik azınlık statüsüne sahip Azerbaycan Türkleri sorunun devam etmesinde kimleri suçlamaktadırlar?

Etnik hoşnutsuzluklar yaşayan toplumlarda, çevre hareketleri ile etnik hareketlerin birleşme noktaları ve bu birleşme sürecinin nasıl gerçekleştiği, araştırmanın temel odak noktalarından biridir. Bu bağlamda, belirlenen etnik gruplar arasında yapılan

görüşmeler doğrultusunda nitel araştırma yönteminin, bu birleşmenin dinamiklerini anlamak için önemli veriler sağlayabileceği düşünülmektedir. Bu konuda, belirlenen etnik gruplar arasında yapılan derinlemesine görüşmeler, etniklerin çevre sorunlarına yönelik tutumları ve eylemleri hakkında detaylı bir anlayış sağlayabilir.

1.5. Araştırmanın Yöntemi

Bu çalışma, İran'da yaşanan su krizine yönelik farklı etnik grupların görüşlerini anlamak amacıyla nitel araştırma yöntemini benimsemiştir. Konuyla ilgili mevcut yazılı ve görsel literatürü kapsamlı bir şekilde inceleyecek ve ilgili literatürden elde edilen verileri analizlerine dâhil etmişlerdir. Ayrıca, su krizi konusunda deneyim yaşamış bireylerle bireysel görüşmeler gerçekleştirerek derinlemesine veri toplama süreci yürütülmüştür. Veri analizi aşamasında içerik analiz yöntemi kullanılarak, toplanan verilerin detaylı bir şekilde incelenmiş ve belirli temaların ortaya çıkarılması gerçekleşmiştir.

Bu çalışmada, nitel araştırma yöntemi kullanılmıştır. Belirlenen etnik gruplar arasında amaçlı örnekleme tekniği ile katılımcılarla görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Bu veri toplama tekniği, katılımcıların su kriziyle ilgili deneyimlerini ve görüşlerini derinlemesine anlamak için etkili bir yöntem olduğu düşünülmüştür. Genişletilmiş bilgilerle, tezin yöntem kısmını daha kapsamlı bir şekilde ifade edebilir ve okuyucuların araştırma sürecinin yöntemsel çerçevesini daha iyi anlamalarını sağlayabilir.

1.6. Varsayımlar

Etnik Gruplar Arasındaki Görüş Farklılıkları: Bu çalışmada, İran'daki su krizine ilişkin etnik grupların farklı görüşlere sahip olduğu varsayılmaktadır. Örneğin, Farslar ve Azerbaycan Türkleri arasında su krizine yönelik bakış açılarının farklı olabileceği düşünülmektedir.

Su Krizinin Etnik Gerilimlere Etkisi: Su krizinin etnik gruplar arasındaki gerilimleri artırabileceği varsayılmaktadır. Su kaynaklarının adaletsiz dağılımı ve kullanımı, etnik gruplar arasında tansiyonun yükselmesine neden olabilir.

Çevre Hareketlerinin Toplumsal Etkisi: Çevre hareketlerinin su krizi gibi bir konuda toplumsal farkındalığı artırma, çatışmaları önleme ve çözüm önerileri sunma

potansiyeline sahip olduğu varsayılmaktadır. Bu nedenle, çevre hareketlerinin su krizine etkisi üzerine odaklanılmıştır.

1.7. Çalışmanın Sınırlılıkları

Araştırmanın kapsamı içerisinde belirlenen etnik gruplarda kadın hareketinin su kriziyle ilgili görüşlerini anlamak için yapılan çabaların bazı kaynaklara ulaşamaması, araştırma sürecinde belirli veri eksikliklerine ve kısıtlamalara neden olmuştur. Bu durum, araştırmanın belirli bir noktada tam bir resmi sunamama riskini beraberinde getirmektedir.

Söz konusu sınırlılık, belirlenen etnik gruplar arasında kadınların su krizi konusundaki görüşlerini ve deneyimlerini tam olarak anlamamızı engellemiştir. Bu nedenle, araştırmanın sonuçlarının yorumlanması ve genellemelerin yapılması aşamasında, belirli sınırlılıkların dikkate alınması önemlidir.

Ayrıca, araştırmanın saha çalışması aşamasında belirli iki etnik üzerine odaklanmıştır. Bu durum, araştırmanın kapsamının belirli bir noktada sınırlandırılmasına ve verilerin tamamlayıcı niteliğini kaybetmesine neden olabilir. Bu sınırlılıkların farkında olmak, araştırma sürecinin tasarımı ve sonuçlarının yorumlanması aşamasında daha dikkatli bir yaklaşım benimsememize yardımcı olmuştur.

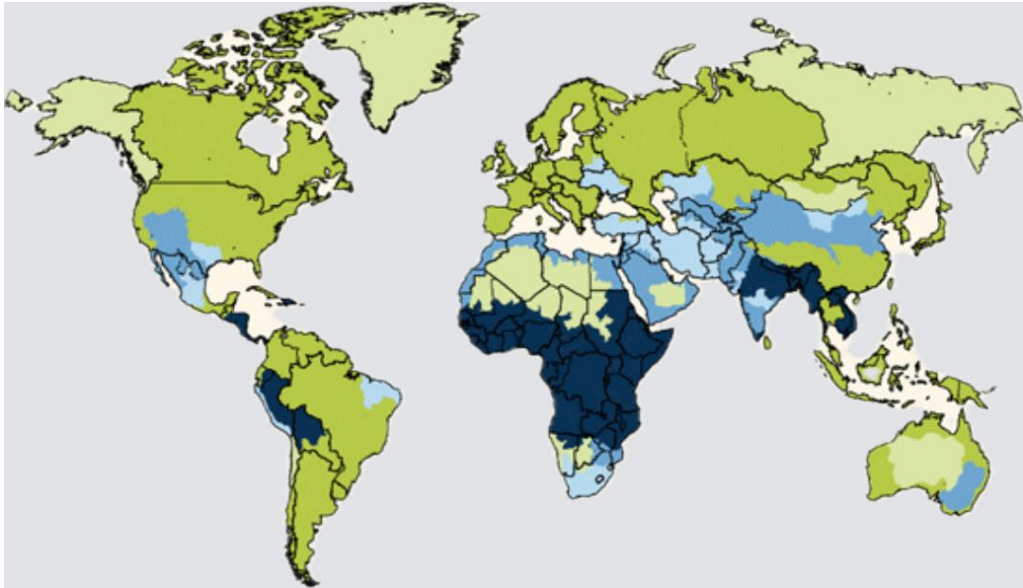
Bununla birlikte, araştırmanın belirli bir coğrafi bölgeyle sınırlı olması ve diğer coğrafi bölgelerdeki farklı deneyimlerin dışlanması da sınırlılıklar arasında sayılabilir. Bu durum, araştırmanın genel geçerliliğini sınırlandırabilir ve sonuçlarının sadece belirli bir coğrafi bölgeye özgü olduğu sonucuna varılmasına neden olabilir. Bu sınırlılıkların dikkate alınması, araştırmanın kapsamı ve genellemeleri hakkında daha dengeli bir değerlendirme yapmamıza yardımcı olmuştur.

İKİNCİ BÖLÜM

ARAŞTIRMANIN KAVRAMSAL ve KURAMSAL ÇERÇEVESİ

2.1. Su Krizi Kavramı

Uluslararası bir terim olan su kıtlığı ve su krizi, “tüm su kullanıcılarının, yürürlükteki kurumsal düzenlemeler çerçevesinde, suyun tedarikine veya kalitesine yönelik taleplerinin tam olarak karşılanamayacağı nokta” olarak tanımlanmaktadır (UN, 2006). Dünya sınırlı bir su kaynağına sahiptir; dünyada suyun yalnızca %2,5’i tuzsuzdur ve gezegenin toplam suyunun yalnızca %0,01’i nehirlerde ve göllerde bulunan tatlı su kaynaklarını oluşturmaktadır (Gehrig, 2009: 7). Dünya çapında iki ila üç milyar arasında insan su kıtlığı yaşamaktadır. Bu alanda uluslararası işbirliği artırılmazsa, bu kıtlıklar önümüzdeki yıllarda, özellikle şehirlerde daha da kötüleşecektir (UNESCO/UN-Water). Dünya nüfusunun neredeyse üçte ikisi, her yıl en az bir ay boyunca ciddi su kıtlığı -yaşamaktadır. 2025 yılına kadar dünya nüfusunun yarısı su kıtlığı olan bölgelerde yaşıyor olabilir. Yeterli su kaynaklarına sahip ülkelerde bile su kıtlığı nadir değildir. Her ne kadar bu durum çeşitli faktörlerden kaynaklansa da – çökmüş altyapı ve dağıtım sistemleri, kirlenme, çatışma veya su kaynaklarının kötü yönetimi temel nedenler olarak tanımlanmıştır (UNICEF). Şekil (2.1) Dünya Su Değerlendirme Programı dünyada su durumunu göstermektedir.

Şekil (2.1) Dünya Su Değerlendirme Programı (UN, 2012).

- Çok az veya hiç su kıtlığı yok
- Fiziksel su kıtlığı
- Fiziksel su kıtlığına yaklaşıyoruz
- Ekonomik su kıtlığı
- Tahmin edilmemiştir

Su kıtlığı hem doğal hem de insan eyleminin bir sonucu olarak bir olgudur. Gezegende yedi milyar insana yetecek kadar tatlı su var, ancak bu su dengesiz bir şekilde dağıtılmakta olup büyük bir kısmı israf edilmekte, kirlenmekte ve sürdürülemez bir şekilde yönetilmektedir (UN, 2006).

Hidrologlar genellikle kıtlığı nüfus-su denkleminde bakarak değerlendirirler. Yıllık su arzı kişi başına 1.700 m³'ün altına düştüğünde bir bölge su stresi yaşamaktadır. Yıllık su miktarı kişi başına 1.000 m³'ün altına düştüğünde nüfus su kıtlığıyla, 500 metre küpün altında ise “mutlak kıtlık”la karşı karşıya kalmaktadır (UN, 2006).

Nüfus artışının 2050 yılına kadar dokuz milyara ulaşacağı tahmin edilmekte ve kaygı verici su kıtlığı istatistikleri, ekolojik değişim ile su ve gıda gibi kaynak eksiklikleri etrafında yoğunlaşmaktadır (Mauro, 2020). İklim değişikliği uluslararası güvenliği birçok tehlikeyle karşı karşıya bırakır; ancak özellikle hayati kaynaklara ve suya erişim konusundaki başlıca acil sorunlar arasındadır. Dünya genelinde birçok ülke, tehlikeli bir su kıtlığıyla mücadele edecektir. BM, dünya genelinde su üzerinde yaklaşık 300 potansiyel çatışma olduğunu öne sürmektedir (Bouhedda, 2023: 35).

Dünya genelinde en az 214 nehir iki ülkeden geçmektedir. Ancak, su, gelişmekte olan ülkelerde önemli bir sorun haline gelmiştir. Yirmiden fazla ülke, su kaynaklarının büyük bir kısmını diğer ülkelerden gelen su akışına bağlıdır. Bu mücadele sadece ülkeler arasındaki ilişkileri etkilemekle kalmaz, aynı zamanda çok etnikli uluslar içindeki etnik ilişkileri de etkileyerek mevcut etnik eşitsizlikleri daha da derinleştirir (Madani, 2014: 5).

İran, şu anda ciddi su sorunlarıyla karşı karşıya olan bir ülkedir. Sık sık yaşanan kuraklıklar, geniş bir hidrolik altyapı ve derin kuyular aracılığıyla yüzey ve yeraltı sularının aşırı çekilmesiyle birleşerek ülkenin su durumunu kritik bir seviyeye çıkarmıştır. Bu durum, kuruyan göller, nehirler ve sulak alanlar, azalan yeraltı su seviyeleri, toprak çökmesi, su kalitesinin düşmesi, toprak erozyonu, çölleşme ve daha sık toz fırtınaları gibi belirtilerle kendini göstermektedir. İran'daki su kaynaklarının

mevcut durumu ve sorunların üç ana nedeni, hızlı nüfus artışı ve eşitsiz mekânsal dağılım, verimsiz tarım sektörü ve kalkınma isteğiyle yönlendirilen kötü yönetim olmak üzere üç ana nedenden kaynaklanmaktadır (Madani, 2014: 7).

2.2. Çevresel İrkçılık/ Edaletsizlik

İrkçılık, bir ırksal/etnik grup lehine avantajlar sağlayarak diğerlerini mağdur ederek sistemli bir şekilde eşitsizlikler oluşturur. Güç ve ayrıcalıklar farklı alanlarda ve zaman içinde eşit olmayan bir şekilde dağıtılır. İnsan çevresinin özellikleri de buna dahildir. İrkçı yapılar ve kurumlar, insanların yaşadığı, eğlendiği ve çalıştığı çevreleri etkileme yeteneğine sahiptir. Çevresel ırkçılık, daha geniş baskı sisteminin kritik bir bileşenidir. Çevresel ırkçılığı anlamak, kısmen topluluklardaki sağlık eşitsizliklerine yol açan eşitsizliği anlamaktır (Kaufman, 2021).

İrk ayrımcılığı kasıtlı veya kasıtsız olabilir ve sıklıkla "kurumsal ırkçılık" olarak ortaya çıkar. Bu terim, çevresel eşitsizlik ve adaletsizliği yaratan ve sürdürmeye devam eden siyasi gerçekliği kabul etmektedir (Coursepack, 1997).

Eşitlik, doğa koruma sektörünün önemli bir bileşenidir ve başarısında anahtar rol oynar (Ban vd., 2013: 124). Çoğu demokratik ülkenin anayasasında ırk ve sosyal eşitlik konularının yer almasına rağmen, ırk ve sosyal eşitlikle ilgili endişeler farklı biçimlerde ve çeşitli örgütlerde, koruma dâhil olmak üzere, ortaya çıkmaya devam etmektedir (Leonard, 2013: 21).

Çevresel ırkçılık, sağlam olmayan sağlık düzenlemelerine sahip işyerlerinden kömürle çalışan elektrik santrallerine kadar birçok biçim alabilir. Bu, vatandaşların kirlenmiş yeraltı suyunu içmesi veya asbest sorunu olan çürüyen binalarda eğitim görmesi anlamına gelebilir. Bu sorunların çoğu, bir bütün olarak düşük gelirli topluluklarla karşı karşıyadır, ancak ırk genellikle kirliliğe yakınlığın daha güvenilir bir göstergesidir. “Çevresel adaletin” babası olan akademisyen Dr. Robert Bullard'ın 2007 yılında yaptığı dönüm noktası niteliğindeki bir araştırma, “ülkenin ticari tehlikeli atık tesislerinin yerini tahmin etmede ırkın sosyo-ekonomik statüden daha önemli olduğunu” ortaya çıkardı. Afrikalı Amerikalı çocukların yaşadığı yakın çevreden atıklardan zehirlenmesi olasılığının beyaz derili çocuklara göre beş kat daha fazla olduğunu kanıtlamıştır. Yılda 50-60.000 dolar kazanan siyah Amerikalıların bile kirliliği bölgelerde yaşama olasılığının 10.000 dolar kazanan beyaz meslektaşlarına göre daha yüksek olduğunu kanıtladı. Bu arada, Birleşik Krallık'ta bir hükümet raporu, siyah

İngiliz çocuklarının beyaz çocuklara göre %30'a kadar daha fazla hava kirliliğine maruz kaldığını ortaya çıkardı (Peter Beech, 2020).

İran'da ayrımcılığın farklı katmanları bulunmaktadır. Fars olmayan etnik kökenlere yönelik ayrımcılık, çevresel adaletsizliğe yol açmıştır. Azerbaycan Türklerinin birçok topluluğu, Fars meslektaşlarıyla karşılaştırıldığında daha yüksek bebek ölüm oranlarına, astım, kalp hastalıkları, bazı kanser türleri ve 2500 gramın altındaki bebeklerin doğumunda artış gibi hastalıklarla karşı karşıyadır (Arslan İbrahimi, 2023: 5). İran'da 2008 yılında ilk kez bir grup çevre aktivisti İran'ın Batı Azerbaycan ilinde bulunan Urmu Gölünün kuruması ve hükümetin buna aldırış etmemesini protesto ettiler (Talebi, 2023: 155).

Etnik azınlık gruplarının üyeleri sıklıkla, iktidardaki rejimin ayrımcı politikaları nedeniyle bölgelerinin çevresel zarara maruz kaldığına inanmaktadır. Çevre eğitimi aynı zamanda etno-milliyetçi duyguları teşvik etmek için de kullanılabilir. Toprak sevgisi ile ekolojik tahribatın sorumlusu olarak görülen devlete karşı düşmanlık rahatlıkla bir araya gelebilir (Brenda Shaffer, 2021: 6).

2.3. Kaynak Dağıtımı

Kaynak dağılımı, çok etnikli ülkelerde etnik ilişkileri şekillendirmede kilit bir rol oynamaktadır. Çünkü güç dinamiklerini, sosyo-ekonomik eşitsizlikleri ve farklı etnik gruplar arasındaki fırsatlara erişimi etkiler. Kaynakların eşit olmayan bir şekilde dağıldığı toplumlarda, azınlık grupları marjinalleşme ve ayrımcılık yaşayabilir, bu da gerilimlere ve çatışmalara yol açabilir. Bu fenomen, çatışma teorisi gibi sosyolojik teoriler tarafından iyi desteklenmektedir. Bu teoriler, ekonomik fırsatlar ve siyasi güç dâhil olmak üzere sınırlı kaynaklar için rekabetin, etnik gruplar arasındaki gerilimleri artırabileceğini ileri sürmektedir (Olzak, 2007).

Kaynak dağılımı üzerine yapılan çalışmalar genellikle ekonomiye odaklanmıştır ve daha sonraları siyasi ve kültürel alanlara da genişlemiştir. Kültürel kaynaklara eşitsiz erişim ve medya temsili gibi faktörler, etnik gruplar arasındaki gerilimleri derinleştirebilir (Wimmer ve diğerleri, 2019: 316).

Su, giderek önemli bir kaynak olduğundan, bu kritik kaynağın dağıtımı üzerindeki rekabet ve etnik grupların suya yönelik algısı önemli bir faktördür. Etnik gruplar arasındaki su kaynaklarının orantısız dağılımı veya su kaynaklarının orantısız olarak algılanması, etnik gruplar arasında gerilimlere yol açabilir.

Su dağıtımı ile ilgili havzalar arası transfere ilişkin büyük projelerle, suyu Çaharmahal ve Bahtiyari illerinden İsfahan, Yezd ve Kerman illerine aktarması beklenmektedir. Bu arada Chaharmahal ve Bakhtiari illerinde ciddi içme suyu sıkıntısı yaşanmaktadır (Roydad 24, 2016). Resmi istatistiklere atıf yapmak, toplumdaki gelir ve servet adaletsiz dağılımının arttığının ve sınıf farkının zenginler lehine arttığının bir teyididir (Isna, 2022).

2.4. Çerçeveleme Kuramı

Bir "çerçeve", bir zihinsel model veya bilişsel bir yapıya atıfta bulunur. Bu, bellekte depolanan her şeyi (örneğin, tutumlar, hedefler, inançlar, normlar ve bir davranışın gerekçelendirmeleri gibi daha karmaşık bilişsel yapılar) içerir. Algılanan teşvikler (beklenen ödüller gibi) bilişsel yapının unsurlarıdır (Opp, 2022: 76).

Çerçeveleme yaklaşımının en güncel genel bakışında yazarlar, "çerçevelerin şu sorulara cevap sağladığını yazıyorlar: Burada ne oluyor? Ne söyleniyor? Bu ne anlama geliyor? Ve ben (ya da biz) nasıl hareket etmeli ya da nasıl tepki vermeli?". "Ne olduğu" sorularına cevap veren olaylar, insanların zihninde olan bir şeydir. Bu, "toplumsal hareket çerçeveleri" ile açıklanır. Bunlar, "sosyal hareket kampanyalarını ve etkinliklerini yasallaştıran ve ilham veren nispeten tutarlı eylem odaklı inanç ve anlamların kümeleridir". Eylemle ilişkili olan "anlamlar" hedefler, normlar, tutumlar veya bu psikik fenomenlerin ilişkileri hakkındaki ifadeler gibi görünmektedir. Bu tür ifadeler, nedensel ilişkiler hakkında iddialar veya bazı eylemlerin gerekçelendirmeleri olabilir (Snow ve diğerleri, 2019: 395).

Çoğu zaman çerçeveler içeriklerine göre sınıflandırılır. Örneğin, bir "adaletsizlik çerçevesi", bireylerin yaşamlarının özelliklerini bir talihsizlik olarak değil, yetkililer tarafından haksız bir şekilde dayatılmış olarak gördüğü durumlarda ortaya çıkar. Diğer örnekler "anne çerçeveleri" veya "feminist çerçeveleri" dir (Noonan, 1995).

2.5. Çerçeveleme ve Toplumsal Hareketler

Çerçeveler, sosyal hareket etkinlikleri için çerçevelemenin iddia ettiği gibi önemliyse, şu soru akla gelmektedir: Hangi tür çerçeveler veya bir çerçevenin hangi bileşenleri hangi tür protestolara yol açar? Dolayısıyla çerçeveler bağımsız değişkenlerdir. Aynı zamanda bağımlı değişkenlerdir. Sosyal hareket etkinliklerinin çerçeveleri nasıl

değiştirdiği sorusu altında, mobilize olmamış bireylerin çerçevelerini hangi koşullarda değiştirdiğini araştırmaktır. Dolayısıyla amaç, çerçevelerin ortaya çıktığı, sabit kaldığı ve değiştiği koşulları keşfetmektir. Bu sorulara cevap verecek açık ve bilgilendirici teorik hipotezler bulmak zordur. Örneğin “bilgilendirici” bir hipotez, tam olarak hangi tür toplumsal hareket faaliyetinin, belirli çerçevelere maruz kalan bireylerin hangi tür çerçevelerini değiştirdiğini açıklayabilir. Bunun yerine, bir faktörün başka bir faktörle "ilişkili" olduğunu veya "etkisi olduğunu" veya "nedeni olduğunu" iddia eden yönlendirici ifadeler bulunmaktadır. Örneğin, kolektif eylem çerçeveleri “seyircileri taraftarlara dönüştürür, böylece hareketin tabanını genişletir (uzlaş seferberliği); ve düşmanları etkisiz hale getirmek veya terhis etmek (karşı seferberlik)” gücüne sahip kılmalıdır. Şu hususun bilinmesi gereklidir: Bir hareketin hangi tür kolektif eylem çerçevesi, hangi tür seyircileri dönüştürebilir? Hareket çerçevesi tamamen devralınıyor mu, yoksa yalnızca belirli unsurlar mı benimseniyor ve eğer öyleyse hangileri hangi koşullar altında? (Opp, 2022: 77).

Yazarlar, seferberliğe yol açması muhtemel “üç temel çerçeveleme görevini” birbirinden ayırmaktadır. Bunlardan biri, hükümet kararları gibi bazı olayların sorunlu doğasını ele alan teşhis çerçevelemesidir. İkincisi, durumun nasıl düzeltileceğine ilişkin taktiklere atıfta bulunan prognostik çerçevelemesidir. Üçüncüsü, harekete geçmek için motivasyon yaratmaya çalışan motivasyonel çerçevelemesidir. Yazarlar bu “görevleri” ayrıntılı olarak açıklamaktadır. “Üç temel çerçeveleme görevinin de katılımcının harekete geçmesi için gerekli olduğu” sonucuna varmışlardır (Snow ve diğerleri, 2019: 396-397). Bir “görev” kişinin yapması gereken bir şeydir. Ancak bu kastedilmiştir. Ampirik bir hipotez öne sürülüyor gibi görünüyor: Eğer hareketler tanıs, prognostik ve motivasyonel çerçevelemeyle meşgulse, başkalarının da bu çerçeveleri benimsemesi muhtemeldir. Ancak bu çerçeveleme faaliyetlerinin her türü kesinlikle başarılı değildir. Sezgisel olarak, bir çerçeveyi dağıtma çabaları yalnızca "doğru" çerçeveler yayılırsa başarılı olur. Terör eylemlerine gönderme yapan çerçeveler muhtemelen başarılı olamayacaktır. Peki, nedir bu “doğru” çerçeveler? Yazarlar, hangi tür tanıs, prognostik veya motive edici çerçeveleme eylemlerinin, hangi koşullar altında hangi etkilere yol açtığını ayrıntılı olarak belirtme konusunda başarısız oluyorlar. İddia yalnızca üç "görevin" seferberlik için "gerekli" olduğudur (Opp, 2022: 77).

Sosyal bilimlerde çerçeveleme, bireylerin, grupların ve toplumların gerçekliği nasıl düzenlediği, algıladığı ve iletişim kurduğu konusundaki bir dizi kavramı ve teorik

bakış açısını içerir. Çerçeveleme, düşünce veya kişiler arası iletişimde ortaya çıkabilir. Düşünce içindeki çerçeveler, gerçekliğin zihinsel temsil, yorum ve basitleştirmelerini içerir. İletişimdeki çerçeveler, farklı aktörler arasında çerçevelerin iletilmesini içerir. Çerçeveleme, sosyolojinin, insanlar arasındaki sosyal etkileşimin incelenmesinin temel bir bileşenidir. Çerçeveleme, günlük olarak veri iletimi ve işleme süreçlerinin ayrılmaz bir parçasıdır. Başarılı çerçeveleme teknikleri, bilgiyi alıcıların zaten bildikleriyle bağlantı kurabilecekleri bir bağlamda sunarak belirsiz konuların belirsizliğini azaltmak için kullanılabilir (Sdde, 2020).

Kolektif eylem çerçevelerini bir durumu basitleştirmenin ve açıklamanın bir yolu olarak düşünüldüğü zaman insanları bir araya getirmeyi, izleyenlerin desteğini kazanmayı ve aynı fikirde olmayanları susturmayı amaçlayan hikâyeler gibidirler (Snow ve Benford, 1988: 198). Bu çerçeveler, bir grubun yaptıklarına ilham veren ve meşrulaştıran inanç ve anlamlar kümesidir (Benford ve Snow, 2007). Bu hikayeleri açık ve güçlü kılmak, insanları bir harekete dâhil etmek için önemlidir (Snow ve diğerleri, 1986). Protestocuların söylediklerinden ve kendilerini ifade etme biçimlerinden, mesajlarını iletmek için adalet, eşitlik ve insan onuru gibi değerleri öne çıkardıkları açıkça görülmektedir.

Kısacası, kolektif eylem çerçeveleri, bir hareket içindeki insanların değiştirmek istedikleri bir soruna ilişkin ortak bir anlayışa varmalarıyla yaratılır. Soruna işaret etmeyi, kimin veya neyin suçlayacağına karar vermeyi, farklı bir plan yapmayı ve diğerlerini bu değişikliğin gerçekleşmesine katılmaya teşvik etmeyi içerir (Benford ve Snow, 2000: 135). Bu görevler tanısal (sorunların tanımlanması), prognostik (çözüm önermek) ve motivasyonel çerçevelere (kolektif eyleme katılımın çağırılması ve sürdürülmesi) ayrılabilir (Benford ve Snow, 2000).

2.6. Etnisite ve Kimlik Kavramı

Şimdi milletlerin zamanıdır. Bu efsanenin merkezinde, ulusların çok eski zamanlardan beri var olduğu ve milliyetçilerin, uluslar dünyasında yerlerini alabilmek için onları uzun bir uykudan uyandırmaları gerektiği fikri yatmaktadır. Göreceğimiz gibi, ulusun hakimiyeti kısmen milliyetçi kurtuluş dramının kendi vaadinde yatmaktadır. Ancak bu güç, bir nüfusun, topluluğun veya bölgenin yaşamındaki çok daha eski dönemlere ait anıları, sembolleri, mitleri ve değerleri somutlaştıran geleneklerin canlı varlığıyla çoğu zaman ölçülemeyecek derecede artar. Dolayısıyla ilk olarak keşfetmemiz gereken şey

bu modern öncesi etnik kimlikler ve geleneklerdir. 'Etnik köken' kavramı son yıllarda büyük ilgi görmüştür. Bazıları “ilkel” bir kaliteye sahiptir. Doğada, zamanın dışında bulunmaktadır. İnsan varlığının “verili”lerinden biridir (bu, son zamanlarda genetik seçim ve kapsayıcı uyum süreçlerinin bir uzantısı olarak kabul edilen sosyo-biyolojiden de destek alan bir görüştür). Diğer tarafta ise etnik kökenin “durumsal” boyutu durmaktadır. Bir etnik gruba ait olmak, kişinin özel durumuna göre değişen, zorunlu olarak geçici ve değişken olan bir tutum, algı ve duygular meselesidir. Bireyin durumu değiştikçe grup özdeşleşmesi de değişecektir; ya da en azından bireyin bağlı olduğu pek çok kimlik ve söylemin, birbirini takip eden dönemlerde ve farklı durumlarda o birey için önemi farklılık gösterecektir. Bu, etnik kökenin, özellikle iktidar mücadelesindeki hedeflerini desteklemek için geniş taraftar kitlelerini harekete geçirmesi gereken rakip elitlerin bireysel veya kolektif çıkarlarını ilerletmek için “araçsal” olarak kullanılmasını mümkün kılmaktadır. Bu mücadelede etnisite yararlı bir araç haline dönüşmektedir (Smith, 199: 19-20).

Giddens, etnisitenin günümüzde kimliğe atıfta bulunabilecek grupların genel ifade biçimini gösterdiğini belirtmektedir. Ayrıca Giddens, etnisite kavramı artık geçmişteki gibi ırka ve kabileye işaret eden anlamıyla da kullanıldığı kanaatindedir (Giddens, 2005: 133). Gerçekte Giddens'ın belirtmiş olduğu anlamıyla etnisite kavramında görülen değişme, modern ulus devletin toplum düşüncesini kapsayan toplumsallığa ilişkin değişimin bir uzantısıdır. Geçmişte modern ulus devletler tıpkı etnisitenin tanımlanmasında olduğu gibi toplumsallıklarını bir ırka gönderme yaparak temellendirmişlerdir. Dolayısıyla ortaya çıkan değişme ne etnisite ne de ulus ile sınırdır (Say, 2013: 157).

Değişme aslen toplumsal örgütlenmelere karşı yaklaşım biçiminin kendisindedir. Bu nedenle Giddens'ın etnisite kavramına yüklediği anlam aynı zamanda kavrama karşı bir yaklaşım farklılaşmasını da göstermektedir. Etnisite kavramının tarihsel süreç içindeki anlam değişmesi sadece ırk ve kabile bağlamında gerçekleşmemiştir. Tarihsel gelişimi göz önünde tutulduğunda kavramın Antik dönemden beri farklı anlamlarda kullanılmış olduğu görülmektedir. Connor'a göre etniklik, Grekçe ethnos'dan gelen ortak kökene ait bir grubu nitelendirmeyi ifade etmiştir. Amselle'ye göre de kavramın asıl kökeni eski Yunandaki ethne (tekili ethnos) ile polis (site) arasındaki karşıtlığa dayanmaktadır. Amselle, “ethne”nin, Yunan kültüründen gelen, ama şehir devleti örgütlenmesinden yoksun olan toplumlar anlamını taşıdığını kaydetmektedir. Hatta o, etnolojinin kelime anlamıyla ele alındığında apolitik ve bu

bağlamda, kendi tarihlerinin öznesi olmaktan mahrum toplumların bilimi olduğunu söyler. Bununla birlikte kavram, Ortaçağda değişikliğe uğrayarak, kilise geleneği içinde Hristiyan olmayan ulusların, yani kâfirlerin adlandırılmasında kullanılmıştır (Say, 2013: 158).

19. yüzyıldan itibaren modern devletler etnikliği özellikle seküler bir homojen toplum inşası için araç olarak görmüşlerdir. Devlet içinde bir etnik köken, tüm grupları kapsadığı varsayılan ortak bir tarih, tarihi bir dil ve soy bağı etrafında anlamlandırılmıştır. Bu bağlamda etnik köken salt tarihsel bir temeli ifade etmiş ve ırkla özdeş tutulmaya başlanmıştır. Fakat 20. yüzyılın ikinci yarısından itibaren ulusçuluğun bir insandan ibaret olduğunu iddia eden araçsalci (enstrümantalist-modernist) ulusçuluk kuramları ile birlikte ulus ve etnisite kuramları üzerine ortaya çıkan tartışmalar, toplumlar içinde homojenliğin doğal olmadığına yönelik itirazların dile getirildiği bir sürecin başlangıcı olmuştur. Bu aşamadan sonra artık genel düşünce, Hobsbawm'ın da belirttiği gibi "geniş teritoryal ulus devletlerin nüfusları, hemen hemen değişmez biçimde ortak bir etnik köken iddiasında bulunamayacak kadar heterojen yapıdadır" ifadesiyle özetlenmiştir (Say, 2013: 158-163).

Modern dönem boyunca inşa edilmiş homojen toplum modeli kendi doğası gereği kalıcı ve sabit ilişkilerle açıklanmıştır. Kalıcı toplumsal ilişkiler aynı zamanda geçmişten geleceğe uzanan sabit toplumsal köklere ihtiyaç duymaktadır. Zira ancak bu durumda toplumun belli bir sınırı çizilebilmekte ve kesin tanımı yapılabilmektedir. Oysa heterojen toplum ilişkileri sabitlikten ziyade iç içe geçmiş ve sınırları göreceli olan bir mevcudiyeti gerektirmektedir. Homojen ve heterojen toplum biçimi arasındaki bu farklılık, her toplumun ayrı bir ulus olarak var olması ölçütünün de değişmesini zorunlu kılmaktadır. Çünkü heterojen toplum açıklamaları homojen bir toplum kabul etmesi üzerine kurulu yaklaşım içinde anlamsız olacaktır. İşte bu farklılık 20. yüzyılın ikinci yarısında toplumlar için çeşitliliğin daha hayati bir önem arz ettiği düşüncesi ile kendini göstermektedir. Bu düşünsel değişim sayesinde de bir topluluğun var kabul edilmesi için artık tanıyıcı olması yeterli görülmüş ve bir tarihsel bağa ihtiyaç kalmamıştır (Say, 2013: 164).

Kimlik kavramı , "Ben kimim?" sorusu ile başlar. Kimlik, kişinin psikolojik ve toplumsal olarak kim olduğunu gösterir. Kimlik, genel olarak sosyal düzende, insan ve gruplar arasındaki ilişkilerden doğar ve aynı zamanda bu ilişkilerin meşrulaştırılmasına hizmet eder. Kimlik duygusu, farkına varmadan işleyen otomatik bir mekanizmadan çok ben'in (self) bilinçli bir parçasıdır. Bir sosyal grupta ilgili olarak

kişinin "Ne?", "Kim?" olduğu bilincidir. Söz konusu bilimsel yapı sınıflandırma sisteminin bir parçası olan "ben"in kategorizasyonunu içerir. "Ötekiler" (others) ile yapılan tüm karşılaştırmalar, soyutlama düzeyinde "ben"in parçası olan diğerlerinin kategorizasyonuna bağlıdır. Kategorizasyon ise büyük ölçüde ilişkiler ağı ve amaçlarla ilgilidir. Kategorizasyon süreci, bireyin tek tek ve kişisel özellikleriyle algılanması yerine, bazı kategorilere yerleştirilerek, diğerlerini algılamayı sağlar. Kullanılan kategorilerin bir kısmı yaşanan toplumda hazır olarak bulunur. "Kimlik" (aynıyet) kavramının düz bir şekilde "aynılık" olarak anlaşılması söz konusudur. Özel bir grubun mensupları, sadece grubun dışındakilerle farklılıkları bakımından benzerlik arz ederler. Grup mensupları benzer şekillerde giyinirler, beslenirler, aynı dili konuşurlar; dolayısıyla kendilerine mensup olmayan, farklı biçimlerde giyinen, beslenen ve konuşan bireylerden ayrılırlar. Bu benzerlik- benzemezlik örüntüsü, milli "kimliğin" anlamlarından biridir (Mohammadi Ghanbarlou, 2023: 26).

2.7. Kimlik ve Protestolar

Protestoları açıklamada öznel olguların önemi yalnızca çerçeveleme yaklaşımının savunucuları tarafından vurgulanmamaktadır. “Kimlik” aynı zamanda “hareket dinamiklerini anlama çabasında önemli bir kavram” olarak da görülmektedir (Snow ve McAdam 2000: 41) Kimlik” toplumsal hareket araştırmalarında yeni bir yaklaşımın merkezinde yer alıyor: Kimlik perspektifi (Opp, 2000: 88).

Klandermans'ın bahsettiği önemli bir değişken, bir kimliğin belirginliğidir. Bir hipotez, kişinin en çok değer verdiği grup (yani özdeşleşmenin en belirgin olduğu grup) adına hareket edeceği şeklinde olabilir. Klandermans ayrıca çapraz baskılardan da söz ediyor. En yüksek ödüllerin ve en düşük maliyetlerin bekleneceği grup eyleminin seçileceği varsayılabılır. Birey kendini birden fazla grupta özdeşleştiriyorsa ve gruplardan biri adına hareket etmek diğer gruplara zarar veriyorsa birey en çok özdeşleştiği grup adına hareket etmeyi seçecektir (Opp, 2000: 92).

Protesto katılımının dinamiklerindeki tek faktörün kimlik olmadığını unutmayın. Başka bir yerde, kimliğin insanların siyasi protestolara katılmasının üç temel nedeninden biri olduğunu savundum. Diğer iki neden araçsallık ve ideolojidir. İnsanlar, koşullarını değiştirmek (araçsal güdüler), gruplarının bir üyesi olarak hareket etmek (kimlik güdüsü) veya görüş ve duygularını ifade etmek (ideolojik güdü) istedikleri için siyasi protestolara katılmak isteyebilirler. Toplumsal hareketler bu

talepleri karşılama fırsatı sunabilir ve bunu ne kadar çok gerçekleştirilirse, harekete katılım da o kadar tatmin edici bir deneyime dönüşür (Kalemdermans, 2014: 2).

Kişisel, sosyal ve kolektif kimlik. Bir kişinin işgal ettiği roller ve pozisyonlar onun kişisel kimliğini oluşturur. Aynı zamanda insanın bulunduğu her yer diğer insanlarla paylaşılmaktadır. Ben tek sosyal psikoloji profesörü değilim, tek Hollandalı ya da tek Avrupalı da değilim. Bu kimlikleri diğer insanlarla paylaşıyorum; bu onları aynı zamanda sosyal ve kolektif kimliklere dönüştürüyor. Sosyal kimlik, bireyin bir veya daha fazla gruba üyeliği hakkında sosyal olarak inşa edilmiş bilişleriyle ilgilidir. Kolektif kimlik, tek bir grubun üyelerinin, üyesi oldukları grup hakkında paylaştığı bilişlerle ilgilidir. Nitekim sosyal kimlik bir bireyin özelliğidir ve birden fazla grubu kapsarken, kolektif kimlik bir grubun özelliğidir ve birden fazla kişiyi kapsar. Özetle, birbiriyle ilişkili olmalarına rağmen, sosyal kimlik ve kolektif kimlik, farklı analiz düzeylerinde kavramlardır (Bruke, 2004: 5-15).

2.8. Protestolar ve Toplumsal Hareket

Protesto, bir hedefin kararlarını etkilemeyi amaçlayan herhangi bir ortak eylem olarak tanımlanır. Bu tanımın şu anlamları vardır. Yalnızca ortak eylemler protestolardır çünkü kolektif eylem teorisi, bireylerin hedeflerini gerçekleştirmek için bir araya geldiğinde nasıl hareket ettiklerini açıklar. Bir eylem, aktörlerin başkalarının davranışlarını etkilemeyi istediği durumda yalnızca bir protesto olarak kabul edilir. Protesto tanımı, bir hedefin sadece hükümetler olmayabileceği, aynı zamanda bir grup veya hatta tüm bir toplum olabileceği anlamına gelir. Tolerans veya barış için yapılan protestolar, genellikle tüm toplumu veya hatta insanlığı hedef alır. Protesto, normları ihlal eden bir eylem olarak tanımlanabilir. Bu özellikler bağımlı veya bağımsız değişkenler olarak kullanılabilir. Tanımın kapsayıcılığı da bir sorun teşkil etmez çünkü bir tanımın hangi tür özelliklere atıfta bulunduğunu araştırmak gerekmez. Bir araştırmacı, yalnızca ortak eylemi açıklamaya karar verebilir (Opp, 2022: 75).

Sosyal Hareketler alanında, bireylerin toplumsal hareketlere nasıl katıldığını anlamak ve destek verdikleri dinamiklere dair içgörü elde etmek, teorisyenler için önemli bir odak noktasıdır. Bazı teorisyenler, katılımı etkileyen önemli bir faktör olarak çerçeveleme veya çerçeve hizalamayı vurgularlar (Snow ve diğ. 1986: 464). Snow ve diğerleri tarafından tanımlanan çerçeve hizalama, bireysel bakış açılarını Sosyal Hareket Örgütleri (SHÖ) perspektifleri ile bağdaştırarak, bireysel çıkarlar, değerler,

inançlar ile SHÖ faaliyetleri, hedefleri ve ideolojisi arasında uyum ve tamamlayıcılık yaratmayı içerir (Snow vd., 1986: 464). Daha basit bir ifadeyle, çerçeve hizalama veya çerçeveleme süreci, bir konuyu kavramsallaştırmak veya insanların onun hakkında düşünme biçimini yeniden şekillendirmek etrafında döner (Chong ve Druckman, 2007: 104).

Birçok politik ortamda bireyler, bir konu veya problem üzerinde sadece bir bakış açısı ile karşılaşmazlar; bunun yerine rekabet eden çerçevelerle karşılaşır (Chong ve Druckman 2007: 104). Bu durumla karşılaşan insanlar, alternatif bir çerçeve tercih edebilir veya etmeyebilir, bu da onların bir sosyal harekete destek ve katılımını etkiler.

2.9. Priming Etkisi

Bilimde yaygın olduğu gibi, iletişim mekanizmasının anlaşılmasındaki ilk büyük ilerleme, bir ölçüm yönteminin geliştirilmesiydi. Birkaç on yıl öncesine kadar, ilişkileri incelemenin tek yolu, insanlara şu tür sorular sormaktı: “GÜN kelimesini duyduğunuzda aklınıza ilk gelen kelime nedir?” Araştırmacılar, "gece", "güneşli" veya "uzun" gibi yanıtların sıklığını topladılar. 1980'lerde psikologlar, bir kelimeye maruz kalmanın, ilgili birçok kelimenin çağrıştırılma kolaylığında anında ve ölçülebilir değişikliklere neden olduğunu keşfettiler.

EAT (Yemek yemek) kelimesini son zamanlarda gördüyseniz veya duysanız, SO_P kelimesini SOAP (SABUN) olarak değil, SOUP (ÇORBA) olarak tamamlamaya geçici olarak daha yatkın olursunuz. Tabii ki, eğer yeni WASH (YIKAMAK) kelimesini görmüşseniz, tam tersi olurdu. Bunu bir Priming (önyükleme) etkisi olarak adlandırıyoruz ve EAT fikrinin SOUP fikrini önyükleme ve WASH (YIKAMAK) fikrinin SOAP'ı önyükleme olduğunu söylüyoruz. Önyükleme etkilerinin birçok şekli vardır. EAT fikri şu anda aklınızdaysa (bunun farkında olunmasa bile), SOUP kelimesinin bir fısıltıyla söylendiğinde veya belirsiz bir fontta sunulduğunda normalden daha hızlı tanımanız olasıdır. Ve tabii ki, sadece çorba fikri için değil, çatal, aç, şişman, diyet ve kurabiye gibi birçok yiyeceklerle ilgili fikirler için de önyükleme yapılır. Son yemeğinizde sallantılı bir restoran masasında oturduysanız, sallantılı sözü için de önyükleme yapmaya hazır olacaksınız. Dahası, ön yüklü fikirler diğer fikirleri de bir miktar önyükleyebilir, ancak daha zayıf bir şekilde. Bir havuz üzerindeki dalgalar gibi, aktivasyon, ilişkilendirilmiş fikirlerin geniş ağındaki küçük

bir bölgede yayılır. Bu dalgalanmaların haritalanması artık psikolojik araştırmada en heyecan verici kovalamalardan biridir (Kahneman, 1984: 49).

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

İRAN'IN GENEL YAPISI

İRAN'IN SOSYAL, SİYASAL, KÜLTÜREL VE EKOLOJİK YAPISI

COĞRAFYA

3.1. İran'ın Yüzölçümü ve Nüfusu

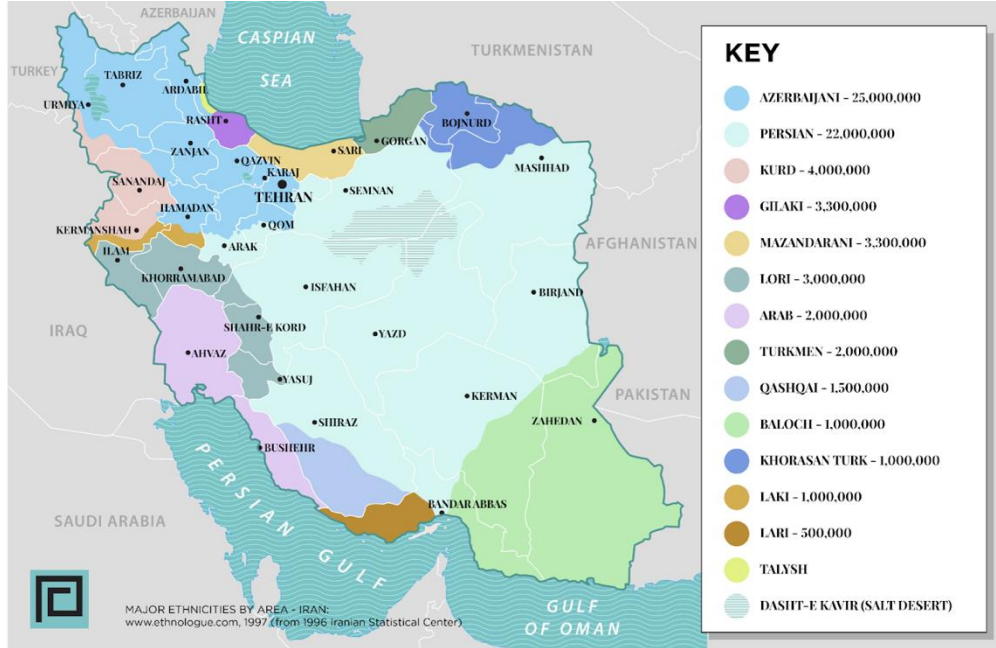
İran, Batı Asya'da bulunan ve yaklaşık 1,648,195 kilometrekarelik geniş bir yüzölçümüne sahip olan bir ülkedir. Orta Doğu'da stratejik bir konumda bulunan İran, tarih boyunca bölgede önemli bir rol oynamış ve kültürel, siyasi ve ekonomik anlamda zengin bir geçmişe sahiptir. Ülkenin jeopolitik önemi, komşu ülkelerle olan ilişkileri ve uluslararası politikadaki etkisiyle de dikkat çekmektedir. 2022 verilerine göre, İran'ın nüfusu yaklaşık 85 milyon civarındadır. Bu nüfusun çoğunluğunu Farslar, Azerbaycan Türkleri, Kürtler, Türkmenler, Araplar ve diğer birçok etnik grup da ülke nüfusunun önemli bir bölümünü oluşturmaktadır. Bu etnik çeşitlilik, İran'ın kültürel mozaik yapısını oluşturur ve ülkenin toplumsal dokusuna derinlik katmaktadır. İran, coğrafi olarak çeşitli bölgelere ayrılmaktadır ve bu farklı coğrafi bölgelerin iklimi ve ekolojisi ülkenin çeşitli ekonomik faaliyetlerini etkilemektedir. Kuzeyde Karadeniz'in etkisi hissedilirken, güneyde Basra Körfezi'nin iklimi hâkimdir. İran'ın yüzölçümündeki çeşitlilik, tarım, endüstri ve doğal kaynaklar açısından zengin bir yapıyı da beraberinde getirmektedir (İran Dışişleri Bakanlığı, 2022).

3.2. İran'ın Etnik Yapısı

Sovyet döneminin büyük bölümünde Batı, Sovyet vatandaşlarından "Ruslar" olarak bahsetme eğilimindeydi ve rejimin Sovyetler Birliği genelinde Rus olmayan vatandaşları Ruslaştırma çabalarının başarılı olduğunu varsaydı. Mihail Gorbaçov'un reformları sırasında protestoların ortaya çıktığı 1980'lerin ortalarına kadar etno-milliyetçiliğin Sovyetler Birliği'nde siyasi açıdan güçlü bir güç olduğu netlik kazanmadı. 1991'de Sovyetler Birliği çöktüğünde ve 15 yeni ülke ortaya çıktığında, Sovyet etnik azınlıklarının Ruslaştırılmasının bir efsane olduğu ortaya çıkmış oldu. Son yıllarda birçok kez, politika yapıcılar merkezi hükümetlerin zayıflaması ve etnik

ve diğer toplumsal fenomenlerin ön plana çıkmasıyla birlikte bakışlarını değiştirmek zorunda kaldılar. Bu, Sovyetlerin dağılması, Yugoslav Savaşları ve Suriye iç savaşı sırasında geçerliydi. İran'ın çok etnikli yapısı ve rejimin istikrarı konusunda da benzer bir kör nokta olabilir İran çok ırklı bir ülkedir; Persler İran nüfusunun yarısından azını oluşturmaktadır. İran'ın Fars hâkimiyetindeki merkezinin aksine, İran'ın sınır eyaletlerinin çoğunda Fars olmayan grupların ezici çoğunluğu yadsınamaz bir gerçektir. Üstelik İran nüfusunun yüzde 40'ından fazlası Fars dilini akıcı olarak konuşmamaktadır (Sheffer, 2021: 7).

İran'ın sınır eyaletlerinin çoğu, yoğun olarak Fars olmayanlardan oluşmaktadır. İran'ın başlıca etnik azınlık grupları aynı zamanda sınır komşusu devletlerdeki aynı etnik gruplarla da bağları paylaşmaktadır: Azerbaycan, Türkmenistan, Irak, Türkiye, Pakistan ve Afganistan. Etnik öz kimlik taşralarda İran'ın hâkim olduğu merkeze, özellikle de Tahran'a göre çok daha yüksektir. Kürtler, Türkmenler, Ahvaziler ve Beluçlar gibi bu grupların birçoğu ayrı bir etnik kimliğe ve dile sahip olmanın yanı sıra İran'ın en fakir sakinleri arasında yer almaktadırlar. İran'ın sınır eyaletlerinin çoğu, merkeze göre çok daha düşük düzeyde devlet hizmetleri ve altyapı yatırımı almaktadır (Shaffer, 2021: 9). İran'ın demografik haritası şekil (3.2) de gösterilmektedir.

Şekil (3.2) İran'ın Demografik Haritası (Source)

3.2.1. Türkler

Azerbaycan Türkleri İran'ın ikinci büyük etnik grubudur. İran'da Azerbaycan Türkleri sıklıkla Türk olarak anılmakta ve kendilerine Türk sıfatını kullanmakta ve dillerini de Türkçe olarak nitelemektedirler. Farsça 'da bu gruba Azeriler adı verilmektedir. Türk medyası İran'daki Azerbaycan Türkü veya Azeri Türkü olarak söz eder. Azerbaycan Cumhuriyeti'nde İran'daki ortak etnik kökenlere genellikle Güney Azerbaycan Türkleri denir. Ağırlıklı olarak Şii mezhebine mensupturlar. Yoğunlukla İran'ın kuzeybatı illerinde yaşamaktalar ve Hazar Denizi, Türkiye sınırı, Tahran ile İran'ın Azerbaycan Cumhuriyeti sınırı arasındaki bölgede açık bir çoğunluk oluşturmaktadırlar. İran'daki Türk aşiret gruplarının çoğu kendilerini Azerbaycan Türkü olarak tanımlıyor. Buna Fars eyaletinde bulunan Kaşkaylar ve diğer dağlık Türk kabile grupları da dâhildir. Bu kabile grupları, genel İran kültürüne ve Fars diline, şehirli Azerilere kıyasla çok daha az asimile olmuşlardır (Sheffer, 2022: 10). Diğer iki Türk etnik grubu, Basra Körfezi'nin kuzeyindeki Şiraz bölgesindeki Kaşkaylar ve kuzeydoğudaki Horasan'daki Türkmenlerdir (Britannica, 2023).

3.2.2. Farslar

Farslar veya Persler İran'daki en büyük etnik gruptur. Ancak nüfusun yüzde 50'sinden azını oluşturmaktadır. Orta İran'da ezici bir Fars çoğunluğu var. İran devletinin Kamu Kültürü Konseyi tarafından yayınlanan bir araştırmaya göre, Farslar 12 ilde nüfusun en az yüzde 50'sini oluşturmaktadır: İsfahan, Busher, Tahran, Kuzey Horasan, Razavi Horasan, Semnan, Fars, Kum, Merkez Kerman, Hormozgan, ve Yazd. Elburz, Kuzey Horasan, Huzistan ve Gülistan vilayetlerinde Persler çoğunlukta olmasa da güçlü bir varlığa sahipler. 20. yüzyıla kadar İran, Türk hanedanlarının ülkenin siyasi ve askeri kurumlarına yön verdiği ve Farsça konuşanların kültürel hayata hâkim olduğu çok dilli bir imparatorluk olarak işlev görmüştür. Bu durum, Pers milliyetçiliğini bir devlet ideolojisi olarak destekleyen Pehlevi Şahları döneminde değişti. Teknolojik gelişmeler, 20. yüzyılda merkezi devletin taşrada daha önemli bir varlığa sahip olmasını sağladı. Eğitim ve basın üzerinde gittikçe sıkılaştan Pehlevi rejimi, etnik azınlıkları İran merkezli bir toplum içinde asimile etmeye çalıştı. İslam Cumhuriyeti resmi olarak devlet ideolojisi olarak İslam'ı benimsemesine rağmen Pehlevi'nin İran merkezli politikalarını sürdürdü. Dönemin İran Dışişleri Bakanı Ali Ekber Salahi,

Ocak 2012'de Türkiye'ye yaptığı resmi ziyarette, Türkiye ile İran arasındaki benzerliklere dikkat çekerek, İranlıların yüzde 40'ının Türkçe konuştuğunu ifade etmişti (Shaffer, 2021: 10).

3.2.3. Kürtler

Kürtler İran'ın üçüncü büyük etnik grubudur. İranlı Kürtler, ülkenin Türkiye ve Irak sınırındaki Zagros Dağları'nda yaşamaktadırlar. Kürtler üç ilde çoğunluğu oluşturmaktadır: İlam, Kürdistan ve Kirmanşah. Diğer bazı illerde de büyük Kürt nüfusları yaşamaktadır. Kürtler Batı Azerbaycan eyaletindeki ikinci en büyük grubu temsil ederler ve Kuzey Horasan eyaletinde büyük bir Kürt topluluğu bulunmaktadır. İran'daki Kürtler hem Sünni hem de Şii mezheplerine mensupturlar. Kürtler, Kürt dilinin Sorani, Kurmanci ve Güney Kürtçesi gibi birkaç farklı lehçesini konuşurlar (Shaffer, 2021: 10).

3.2.4. Araplar

Ahvaziler esas olarak iki bölgede yaşamaktadır: Huzistan eyaleti ve Buşehr ile Bandar-e Abbas arasındaki Basra Körfezi kıyı bölgesi. Ahvaziler ayrıca Hormozgan, Elam, Boyer Ahmad ve Fars eyaletlerinin yanı sıra İran'ın Körfez adalarında da yaşamaktadır. Ahvazilerin konuştuğu Arapça lehçesi farklılık göstermektedir. Huzestan bölgesindeki Ahvaziler Irak Arapçasına yakın bir lehçe konuşurken, güneydeki Busher ve Hormozgan'dakiler Körfez lehçesini konuşmaktadırlar. Kuzeydeki Ahvaziler hem Şii hem de Sünni'dir, güneydekiler ise ağırlıklı olarak Sünni'dir. Ahvazlılar arasında kabile bağları ve kimlikleri güçlüdür. İranlı Araplar, Huzistan, Buşehr, Hormozgan ile Elam, Boyer Ahmad ve Fars eyaletlerinin bazı kısımlarını kapsayan büyük Huzistan bölgesini el-Ahvaz olarak adlandırırlar. İran'ın Huzistan eyaletinin nüfusu 2016 yılında 4,7 milyondur. İran'ın petrol üretiminin büyük kısmı Huzistan eyaletinde bulunuyor. 12 Petrol ve doğalgaz sektörü İran'daki Ahvazilerin büyük bir bölümünü istihdam ediyor. Ancak eyaletin Pers sakinleri petrol ve petrokimya endüstrisinde yüksek maaşlı işlerde çalışırken, Ahvaziler çoğunlukla mavi yakalı işlerde çalışıyor. 6 Ocak 2021'de Ahvaz'daki dini liderin temsilcisi Mohsen Haidari, etnik Arapların eyaletin petrol endüstrisindeki yönetim düzeyindeki işlerin yalnızca yüzde 5'ine sahip olduğunu iddia etti. Adı Arapçaya benzeyen

adayların sektörde iyi maaşlı işlere başvurduklarında mülakat alamadıklarını kaydetti (Shaffer, 2021: 11).

3.2.5. Beluçlar

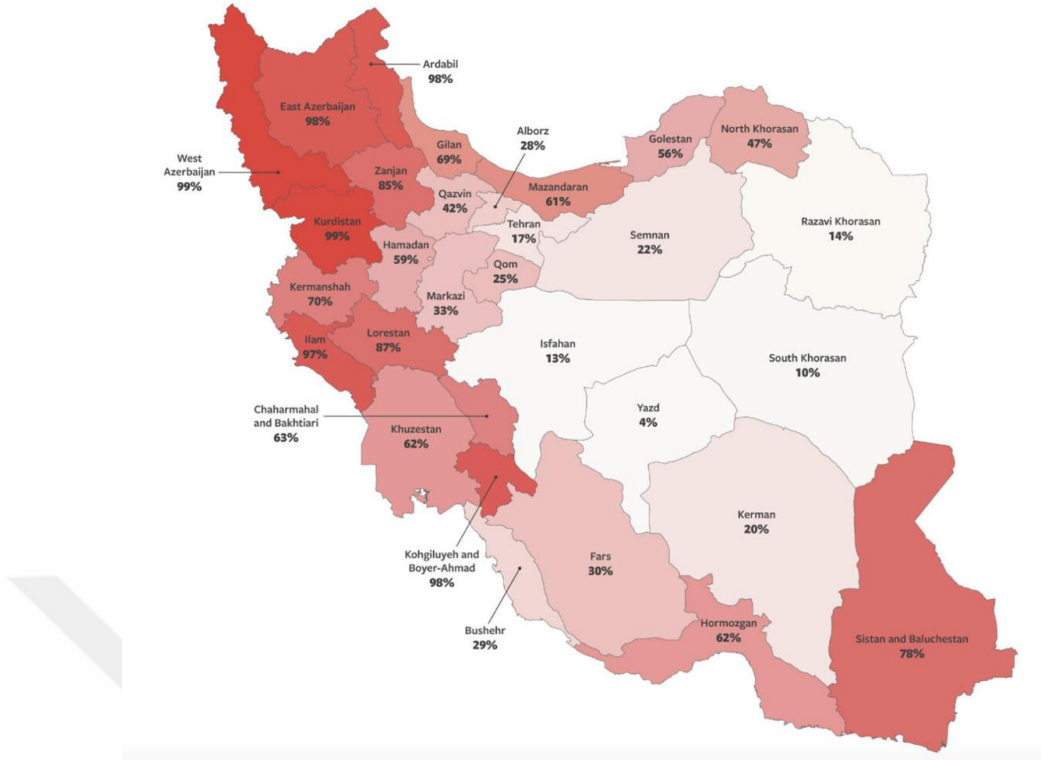
İran'ın Beluçları esas olarak İran'ın en fakir eyaleti olan ve İran'ın en yüksek işsizlik oranına ve en düşük okuryazarlık oranına sahip olan Sistan-Beluçistan'da yaşamaktadır. Belucilerin çoğu Sünni'dir. Beluçlar arasında kabile bağları güçlüdür (Shaffer, 2021: 11).

3.2.6. Lorlar

Lorlar çoğunlukla Zagros dağlarının orta ve güney kısımlarında yaşamakta olup İran'ın Lorestan, Çaharmahal ve Bakhtiari ile Kohgiluyeh ve Boyer-Ahmad eyaletlerinde çoğunluğu oluşturmaktadırlar. Lorlar Şii mezhebine mensupturlar. Bakhtiyarlar, Lorların en büyük kabile gruplarından biridir ve Chahar Mahall ve Bakhtiari eyaletinde yaşamaktadırlar (Sheffer, 2022: 11).

3.2.7. Resmi Açıklamalar

İran, vatandaşlarının etnik kökeni ve ana diline ilişkin resmi istatistikler yayınlamasa da, İranlı yetkililer, özellikle eğitimle ilgili zorlukları tartışırken periyodik olarak hükümet rakamlarından alıntı yaparlar. Eğitim Bakanlığı yetkilileri sık sık İran'ın çeşitli dillerini konuşanların sayısına ilişkin verilerden bahsederler. Örneğin Aralık 2009'da, dönemin eğitim bakanı ve şu anda İran parlamentosunun üyesi olan Hamid Rıza Hacı Babai, İran'daki öğrencilerin yüzde 70'inin iki dilli olduğunu ve Farsçanın birinci sınıftan sonra hâlâ ana dil olmadığını belirtmiştir. Ocak 2012'de Türkiye'ye yaptığı resmi ziyarette dönemin İran Dışişleri Bakanı Ali Ekber Salihi, Türkiye ile İran arasındaki benzerliklere dikkat çekerek İranlıların yüzde 40'ının Türkçe konuştuğunu ifade etmiş, ülkenin yüzde 40'ının etnik olarak Türk olduğunu öne sürmüştür (Shaffer, 2021: 13).

Şekil (3.3.) Evde Farsça Dışındaki Dilleri Konuşan Nüfusun Yüzdesi (Kaynak: Shaffer, 2021: 14).

İran'ın orta ve sınır vilayetleri arasında Farsçanın kullanım boyutunda önemli farklılıklar vardır. Etnik gruplar içinde, kendi gruplarının çoğunluğu oluşturduğu illerde yaşayanlar neredeyse evrensel olarak kendi etnik dillerini evlerinde konuşurlar; karma illerde yaşayanlar ise evde konuşulan dil konusunda daha büyük farklılıklara sahiptir. Örneğin, yanıt veren Azerbaycan Türklerin yüzde 21'i evde Farsça konuştuğunu bildirdi. Bu kişiler arasında, 1.000'den fazla katılımcıdan yalnızca 12'si Azerbaycan nüfusunun yoğun olduğu başlıca illerde (Erdebil, Doğu Azerbaycan, Zencan ve Batı Azerbaycan) ikamet ediyordu. Farsça ağırlıklı illerde daha fazla sayıda Azerbaycan Türkü, Farsça konuştuğunu bildirdi: Tahran eyaletinde yüzde 60 ve Elburz'da yüzde 42 (Sahffer, 2021: 14).

3.3. İran'ın Siyasi Yönetimi

1979 İran Devrimi sonrasında yapılan İran siyasi sisteminin tanımı siyaset bilimciler arasında uzun süredir tartışma konusu olmuştur. Her ne kadar İran kendi kendini İslami Cumhuriyet ilan etmiş olsa da, akademisyenler İran'ı tanımlamak için demokratik

teokrasi, oligarşik teokrasi ve dini tiranlık gibi çeşitli terimler kullanmış veya türetmişlerdir. İran'ın parlamento ve anayasa gibi demokratik kurumları var ancak bunların yapılanması liberal bir demokrasiyi oluşturmuyor (Kurun, 2017: 1).

İran, İslam Cumhuriyeti adı altında anayasal bir dini otoriteye dayanan bir siyasi yapıya sahiptir. Ülkede, Şii İslam'ın resmi dini olarak kabul edilmesi, siyasi karar alma süreçlerinde büyük ölçüde etkili olmaktadır. İran'da siyasi gücün temelinde İslam Devrimi sonrasında kurulan İslam Cumhuriyeti'nin ideolojik ilkeleri ve dini liderliğe dayalı bir sistem bulunmaktadır. İran'ın siyasi sisteminden bahsederken, İran siyasetinin teokrasi çerçevesinde işlediğini de göz önünde bulundurmak gerekmektedir. Aralık 1979 tarihli İran Anayasası ve 1989 tarihli değişikliğine göre, ülkedeki yasa ve düzenlemelerin, İran'ı Şii İslam'a dayalı bir siyasi düzene sahip İslam Cumhuriyeti olarak tanımlayan İslami ideolojiye dayanması gerekmektedir. Bu koşullar altında, bir siyasi sistem üzerindeki ideolojik ve siyasi kontrol, dini lider (Ayettullah) ve devletin her önemli işlevini gölgeleyen din adamları tarafından yürütülmektedir (Lidiya, 2014: 1).

3.4. İran'ın Ekonomik Durumu

İran ekonomisi hidrokarbon, tarım ve hizmet sektörlerinin yanı sıra imalat ve finansal hizmetlerde de gözle görülür bir devlet varlığıyla karakterize edilmektedir. İran doğalgaz rezervleri açısından dünyada ikinci, kanıtlanmış ham petrol rezervleri bakımından ise dördüncü sırada yer almaktadır. Petrol ihraç eden bir ülke için nispeten çeşitlendirilmiş olsa da, ekonomik faaliyet ve devlet gelirleri hala petrol gelirlerine bağlı ve bu nedenle değişkendir (World Bank, 2023).

İran'ın 1979 devriminden bu yana uzun vadeli hedefleri ekonomik bağımsızlık, tam istihdam ve vatandaşları için rahat bir yaşam standardıydı; ancak 20. yüzyılın sonunda ülkenin ekonomik geleceği engellerle doluydu. İran'ın nüfusu bu dönemde iki katından fazla arttı ve nüfusu giderek gençleşti. Geleneksel olarak hem kırsal hem de tarıma dayalı bir ülkede, tarımsal üretim 1960'lardan bu yana istikrarlı bir şekilde düştü (1990'ların sonuna gelindiğinde İran büyük bir gıda ithalatçısıydı) ve kırsal kesimdeki ekonomik zorluklar çok sayıda insanı en büyük bölgelere göç etmeye itti. İran'da hem okuryazarlık hem de yaşam beklentisi oranları bölge için yüksek, ancak işsizlik oranı da aynı şekilde ve enflasyon düzenli olarak yıllık yüzde 20 aralığında seyreliyor. İran,

büyük bir endüstri olan petrol ve doğal gazın ihracat için çıkarılmasına oldukça bağımlı olmaya devam etmekte ve devlet, daha genç, daha iyi eğitilmiş bir işgücüne fırsatlar sağlama konusunda giderek artan zorluklarla karşı karşıya kalmaktadır. Bu da alt düzey kesimde giderek artan bir hayal kırıklığı hissine yol açmaktadır (Britannica, Economy of Iran, 2006: 1).

3.5. İran'da Su Krizi

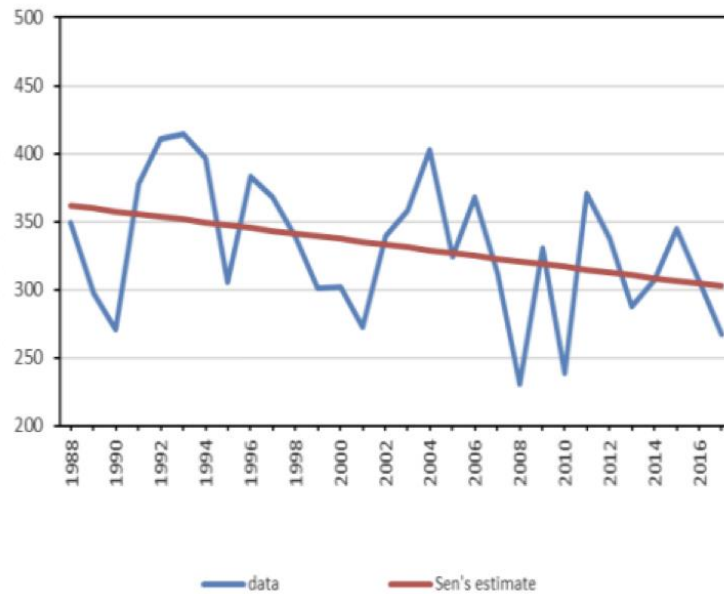
Dünya üzerindeki toplam su miktarı çok sınırlıdır. Tuzlu olmayan su sadece %2.5'tan oluşmaktadır. Nehirlerde ve göllerde bulunan tatlı suyun oluşturduğu tatlı su kütlelerinin ise dünya toplam 1.4 milyar küp kilometrelik suyun sadece %0.01'ini oluşturduğu belirtilmektedir (Jason Gehrig, 2009). Dünya genelinde iki ile üç milyar kişi su kıtlığı yaşamaktadır. Bu kıtlıklar, uluslararası alanda işbirliği artırılmazsa önümüzdeki on yıllarda özellikle şehirlerde daha da kötüleşecektir (UNESCO/UN-Water).

Dünya nüfusunun neredeyse üçte ikisi olan dört milyar insan, her yıl en az bir ay boyunca ciddi su kıtlığı yaşamaktadır. Dünya nüfusunun yarısı 2025 yılına kadar su kıtlığı yaşayan bölgelerde yaşayabilir. Yeterli su kaynaklarına sahip olan ülkelerde dahi su kıtlığı nadir değildir. Bunun nedeni birkaç faktöre bağlı olabilir - çökmüş altyapı ve dağıtım sistemleri, kirlilik, çatışma veya su kaynaklarının kötü yönetimi gibi (UNICEF). 2050 yılına kadar nüfus artışının dokuz milyara ulaşması beklenmekte olup, endişe verici su kıtlığı istatistikleri ekolojik değişim ve su gibi yaşamsal kaynaklardaki eksiklikler etrafında toplanmaktadır (Martin's Press, 2020).

İklim değişikliği uluslararası güvenliğe birçok tehlike oluşturmaktadır. Ancak hayati olan erişim sağlayan kaynaklara ve suya erişim en önemlisidir. Dünyanın birçok ülkesi ciddi su kıtlığı sorunuyla karşı karşıya olacaktır. BM'ye göre dünya çapında su üzerine yaklaşık 300 potansiyel çatışma bulunmaktadır (BOUHEDDA, 2023). Dünya genelinde en az 214 nehir iki veya daha fazla ülkeden geçmektedir. Ancak su, gelişmekte olan ülkelerde önemli bir sorun haline gelmiştir. Su arzının büyük bir kısmı diğer ülkelerden gelen suyun akışına bağımlı olan yirmiden fazla ülke bulunmaktadır (UN, 2002: 9). Bu değişikliğin çoğu, Asya'yı takip eden bir sonraki on yıl içinde dünyanın en kalabalık ikinci bölgesi haline gelecek olan Afrika'nın alt-Sahra bölgesinde gerçekleşecektir. Bu bölge aynı zamanda en büyük "başarısız devletlerin" yoğunlaştığı yerdir (Guillén, 2021).

İran, şu anda ciddi su sorunları ile karşı karşıyadır. Sık sık yaşanan kuraklıklar, büyük bir hidrolik altyapı ağı ve derin kuyulardan yüzey ve yeraltı suyunun aşırı kullanımı, ülkenin su durumunu kritik bir seviyeye yükseltmiştir. Bu durum kuruyan göller, nehirler ve sulak alanlar, azalan yeraltı su seviyeleri, toprak çökmesi, su kalitesinin bozulması, toprak erozyonu, çölleşme ve daha sık toz fırtınalarıyla kanıtlanmıştır. İran'daki su kaynaklarının mevcut durumu ve problemlerin üç temel nedeni belirlenmiştir. Bunlar hızlı nüfus artışı ve uygun olmayan nüfus dağılımı; verimsiz tarım sektörü, yönetim ve gelişme hırsı ile ilgili yanlış yönetimdir (Kaveh Madani ve diğerleri, 2022: 5).

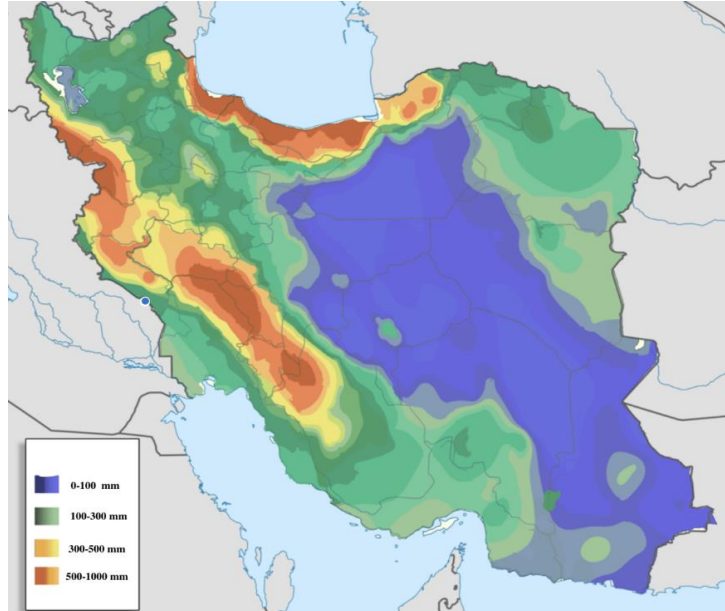
Şekil 1'de gösterildiği gibi İran'da son birkaç on yılda azalan yağış oranı, su kaynaklarının kötü yönetimi ve küresel ısınmanın etkisini daha da kötüleştirmiştir. Bu durum ülke genelinde ciddi bir su krizine yol açmış ve "su iflası" olarak adlandırılmıştır. Bu durum, göçün artması, ekonomik zorluklar, işsizlik ve sağlık sorunları gibi derinlemesine ekonomik ve sosyal sonuçları beraberinde getirmiştir. Su krizine etkili önlemler alınmaması, özellikle uzak bölgelerde su kaynaklarının tükenmesinin yavaşlatılması konusunda etkili önlemler alınmaması su krizine büyük katkı sağlamıştır. Ayrıca yeraltı suyunun aşırı çekilmesi ve tüketimi de durumu daha da kötüleştirerek ülkenin su kaynaklarını tehlikeye atmıştır (Arslan İbrahimi, 2023: 6). Şekil 3.4 de İran'ın ortalama yağış Oranı gösterilmektedir.

Şekil (3.4.): İran'ın ortalama yağış Oranı (mm)

3.6. İran'da Su İflası

Su tüketimi ülkede her geçen yıl artmaktadır. Çiftçilerin, kırsal kesimde yaşayanların, su konusunda verimsiz sanayilerin ve İran'ın susuz kalan sulak alanlarının temel ihtiyaçlarını karşılamaya yetecek kadar su kalmadı. İran'da su iflası öngörülebilir ve kaçınılmaz bir sonuç oldu. Su kaynakları para olarak düşünülürse (örneğin, çek ve tasarruf hesapları olarak yüzey suyu ve yeraltı suyu), İran devleti tüm mali kaynaklarını tüketmiş ve müşterilerini karşılıksız çeklerle karşı karşıya bırakmıştır. İsfahan ve Huzistan'da ortaya çıkan protestolar su iflasının açık tezahürleridir. Burada su talebinde bulunanlar, bu durumda çiftçiler, boş bir bankanın önünde duran mevduat sahipleri gibiydi. Yetkililer, ileri teknolojiler ve su tasarrufu, tarım sektörünün modernizasyonu, su ve enerji sübvansiyonlarının azaltılması ve kırsal nüfusa alternatif geçim araçları sağlanması yoluyla su kıtlığı sorununu kalıcı olarak çözme konusunda uzun bir yol kat edecek politikaları uygulamada başarısız oldu. Bunun yerine devlet her zaman diğer nehir havzalarından daha fazla su aktarmak, daha derin kuyular kazmak ve hatta yağmur için büyük dua etkinlikleri düzenlemek gibi geçici çözümlere başvurdu (Kaveh Madani, 2022). Şekil 3.5 de İran'ın yıllık ortalama yağmur haritası gösterilmektedir.

Şekil (3.5.): İran'ın yıllık ortalama yağmur haritası (Kaynak: Ministry of Roads and City Planning)

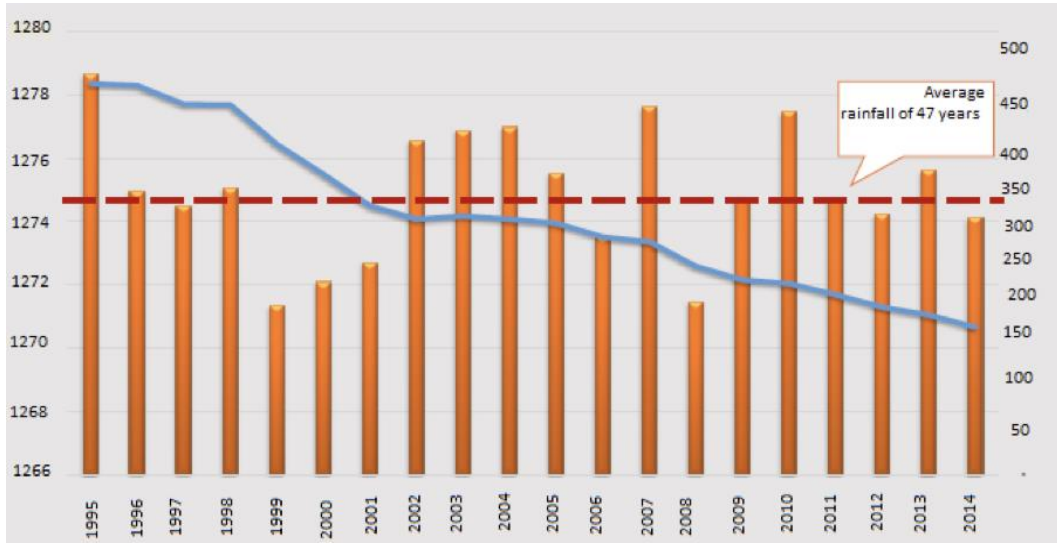
Geçtiğimiz birkaç on yılda, su kaynaklarının aşırı tüketimi ile yeraltı suları çoğunu yok ettik. Aslında 1998'de yaklaşık 132 milyar metreküp yenilenebilir suyumuz vardı, bu da kişi başına 2300 metreküp anlamına gelmektedir. Fakat şimdi bu kişi başına 1000 metrenin altında küp ulaştı, 30 yılda her yıl 130 milyar metreküp arasında suyumuz vardı, bunu 90 milyar metreküpe çıkardık, bu yıl 80 milyar metreküpe ulaşacak gibi görünmektedir. Çevre Koruma Örgütü başkanı Issa Kalantari'ye göre kişi başına düşen yenilenebilir su 1.000 metreküp olacak, bu da su krizi anlamına gelmektedir. Aslında ülke nüfusunun yüzde 70'i 700 metreküpten az yenilenebilir suya sahip olacaktır. Bu da ülkenin iflasa girdiği anlamına gelmektedir (Kimia abdollahi, 2021).

3.7. İran'ın Azerbaycan Bölgesinde Urmu Gölü Krizi

Urmia Gölü, İran'ın kuzeybatısında, İran Azerbaycan bölgesinde yer almaktadır. Orta Doğu'nun en büyük ve dünyanın altıncı büyük tuzlu gölüydü. Aynı zamanda Azerbaycan'ın Mücevheri olarak da bilinir, ancak maalesef Urmia Gölü'nün yüzde doksanı kurumuş ve milyarlarca ton tuz bırakmış durumda (Dudley, 2020). Urmia Gölü'nü çevreleyen şehirlerde Azerbaycan Türkleri yoğun olarak yaşamaktadır. Hükümet nüfus sayımına göre, bu şehirlerde yaklaşık 6 milyon İran Azerbaycan Türkleri yaşamaktadır (Dudley, 2020).

Gölün toplam yüzey alanı 4750 ile 6100 km² arasındaydı. Bu değer, buharlaşma ve su girişine bağlı olarak değişiyordu ve göl yaklaşık olarak 87 mil (140 km) uzunluğunda ve 25 ila 35 mil (40 ila 55 km) genişliğindeydi. Urmia Gölü'ne 13 ana nehir su sağlıyordu. En önemli nehirler, Jagatai, Aji Çayı ve Tataii idi. 102 farklı ada bulunmaktaydı ve her biri geniş bir hayvan çeşitliliğine ev sahipliği yapıyordu (Britannica).

Urmu Gölü'nün küçülmesinin Azerbaycan toplumu üzerindeki etkisi önemli olmuştur. Grafik 1, göle yüksek yağışlı yıllarda bile su akışının çeşitli kaynaklardan artan su tahliyesi nedeniyle önemli ölçüde azaldığını göstermektedir, durumu daha da kötüleştirmektedir. Bu, Urmu Gölü'nün kötü yönetiminin yıkıcı etkilerini vurgulamaktadır. Diğer çevresel krizlerin yanı sıra, Urmu Gölü'nün küçülmesinin Azerbaycan toplumu üzerinde en çok etkisi olanlardan biri olduğu açıktır (Arslan İbrahimi, 2023: 7).

Grafik (3.1). 1995'ten 2014'e kadar Urmu Gölü'nün su seviyesindeki değişiklikler ve Urmu Gölü havzasındaki yağış oranı (ULRP)

Aral Denizi'nin kurumasının ardından daha dramatik sonuçlar görülmüştür. Aral Denizi'nden uçan tuzlar bazı durumlarda bitki ölümleriyle ilişkilendirilmiş veya daha sık görülen bitki büyümesinde azalma, azalan mahsul verimi, vahşi ve evcil hayvanlarda olumsuz etkiler, solunum rahatsızlıkları, göz problemleri ve boğaz ile yemek borusu kanserine neden olmuştur (Micklin, 2007: 11).

Urmu Gölü havzası, yaklaşık 6 milyonluk bir nüfusa sahip önemli bir tarım bölgesidir. 500 km yarıçapı içinde yaklaşık 76 milyon insan yaşamaktadır. Bu nedenle, Urmu Gölü'nün kuruması zaten gölün çevresindeki yakındaki köyler ve şehirleri etkilemeye başlamıştır. Daha yakından incelendiğinde, Urmu Gölü çevresindeki kırsal alanların kritik koşullarla karşı karşıya olduğu açık hale gelmiştir. "Gölün Çocukları" belgeseli, gölün kurumasının çevresindeki köylerde ve alanlarda yaşayan insanların sağlığı üzerindeki olumsuz etkilerini gözler önüne sermektedir. Belgesel, Urmu Gölü'nün kurumasının on yıl boyunca değişimlerini ve kurumasını kronikleştirir ve ekonomi ve insan sağlığı üzerindeki etkisine, özellikle kanser yayılmasına odaklanır (Arslan İbrahimi, 2023: 12). Son on yılda Urmu Gölü'nün kuruması yatağında büyük tuz rezervlerinin ortaya çıkmasına neden olmuştur. Göldeki tuz miktarı tahminlere göre 6 ila 10 milyar ton arasında değişmektedir (UNEP).

Urmu Gölü'nün kuruması, gölün kendisinden öteye uzanan geniş sonuçlara yol açarak etki alanındaki insanlar için büyük zorluklar yaratmaktadır. Göç ve ekonomik iflas olgusu bunun açık ve son derece önemli bir örneğidir. Kuruyan gölün oluşturduğu

mikro tozlar hatta başkent Tahran'a kadar ulaşabilir, göl çevresindeki yerleşimciler için yaşamı çok zor hale getirebilir. Urmu Gölü havzasında tarım ve hayvancılığın kaybedilmesi, çiftçilerin göç etmesine zorlamış ve ekonomik iflas ve sosyal çalkantılara yol açmıştır. Şu anda gölün kenarındaki ağaçların yapraklarının yakılması ve çevredeki arazinin tuzlanması çiftçilerin tarım faaliyetlerini gölden daha uzak noktalara taşımaya zorlamıştır. Bu durum, birçok köylünün evlerini terk etmeye ve çevrelerindeki şehirlere veya uzak şehirlere göç etmeye zorlandığı anlamına gelmektedir, göl ve çevresi üzerinde gölge bir göç oluşturarak. Urmu Gölü'nün kuruması krizi nedeniyle nüfus göçünün sonuçları savaştan çok daha zararlı olacağı konusunda uzmanlar uyarıda bulunmaktadır. Uzmanlara göre "Ancak Urmu Gölü'nün kurumasıyla, bu gölün etrafında ve ülkenin kuzeybatı illerinde yaşayan beş milyondan fazla insanın göç etmeye zorlanacağı" ciddiye alınmamıştır. Ancak şimdi Urmu Gölü'nün kurumasının altı milyon köylünün göç etmesine yol açacağı açıktır. Urmu Gölü kıyılarında beş ila altı milyon insan yaşamaktadır. Eğer bu alandaki kriz çözülmezse, köylerinden ve ikamet ettikleri yerlerden ayrılmaya zorlanacaklardır (İbrahimi, 2023: 5).

3.8. İran'da Çevre Sorunları

Urmu Gölü'nün küçülmesinin, özellikle göl havzasında yaşayan yaklaşık 6 milyon Azerbaycan türkü azınlığına ciddi etki etmektedir. Bu olgunun olumsuz etkileri en çok gölün yakınındaki köylerde ve şehirlerde hissedilmiş olup, burada yerel ekonomi ve turizm endüstrisi ciddi şekilde etkilenmekte ve etkilenecektir. Sorunun kök nedenlerini anlamak, sonuçlarını hafifletmek için etkili çözümler geliştirmek için hayati önem taşımaktadır.

Urmu Gölü'nün küçülmesi tartışmalı bir konudur. Farklı araştırmalar farklı nedenler göstermiştir. Bazı akademisyenler gölün küçülmesinin küresel ısınmanın bir sonucu olduğunu düşünürken, diğerleri Urmu Gölü'nün küçülmesinin sadece meteorolojik bir anormallik olmaktan çok insan müdahalelerinin bir sonucu olduğuna varmışlardır. "Kalıcı kuraklık (iklim değişikliği), küçülmenin artmasına katkıda bulunmuştur. Aynı zamanda, gölü besleyen 13 nehir üzerine baraj inşası veya su gövdesine bitişik alanlardan yeraltı suyu pompalanması gibi diğer nedenler insan müdahaleleridir. Araştırmalar, krizin esas olarak iklim değişikliği tarafından neden olmadığını göstermiştir. Çünkü göl geçmişte birçok şiddetli kuraklığı atlatabilmiştir. Bunun

yerine, azalan nehir su akışı Urmu Gölünün küçülmesinin önde gelen nedeni olarak kabul edilmektedir (İbrahimi, 2023: 3).

Tarımsal ve endüstriyel faaliyetlerin hızlı bir şekilde büyümesi başka bir neden olarak görülmektedir. İstatistikler, Urmu Gölü Havzası'nın ortalama tüketim oranının 7,84 milyar m³ olduğunu ve bunun %94'ünün tarımsal faaliyetlere ayrıldığını göstermektedir. Urmu Gölü'nün batı kesiminde, tarım arazilerinin yaklaşık %70'i buğday tarımı için uygundur. Bölgede yetiştirilen diğer önemli ürünler arasında yulaf, meyve, sebze, üzüm ve elma bulunmaktadır, bunların son ikisi yüksek kaliteli ürünler olup yabancı ülkelere ihraç edilmektedir. Nüfusun artmaya devam etmesiyle bölgedeki tarım arazilerine olan talep artmaktadır. Ancak, bölgedeki sulama verimliliği şu anda %30'larda düşük seviyededir, bu da düşük üretim verimliliğine neden olmaktadır. Ortalama olarak, her metreküp su sadece 500 gram verim üretmektedir. Oysa küresel ortalama yaklaşık 1500 gram civarındadır. Bu durum, bölgenin kapasitesini göz önünde bulundurmadan tarım arazilerinin hızlı genişlemesinin sonucu olarak meydana gelmiştir. Çünkü bölgedeki barajların temel amacı sulama talebini karşılamaktır. Son yedi yılda tarım alanları %3,5 artarak yaklaşık 9.300 hektara ulaşmıştır (İran Çevre Bakanlığı Raporu, 2009).

Urmu Gölü'nün yok olması, bölgedeki yaşamın çeşitli yönlerini etkileyen bir dizi yıkıcı sonuca yol açmıştır. Bunlardan biri tuzlu fırtınaların oluşmasıdır ki BM bunun hakkında on yıl önce uyarıda bulunmuştur. Bu olgu tarım, çevre, Urmu Gölü havzasındaki nüfus, deniz yaşamı ve gıda zinciri üzerinde önemli değişikliklere neden olmuştur. Ayrıca, Urmu Gölü'nün kuruması önemli ekolojik sorunlara yol açmış ve bu da bu değişikliklere özellikle duyarlı olan kıyı köylerinde sosyo-çevresel sonuçlara neden olmuştur. Urmu Gölü'nün küçülmesinin tarıma olan etkisi önemli olup, kıyı köylerindeki bazı çiftlikler tamamen yok olmuştur. Benzer şekilde, turizm destinasyonları da yok olmuş ve Urmu Gölü'ne besleyen nehirlerde 56 baraj inşa edilmesi, devasa kuyuların kazılması ve yanlış yönetim gölün boyutunda %94'lük bir azalmaya yol açmıştır. Bu nedenle, Urmu Gölü'nün kurumasının daha fazla yıkıcı sonuçlarını önlemek için acil çözümler uygulanması gerekmektedir. Ben yeni sulama yöntemleri, düşük su tüketen ürünlerin yetiştirilmesi ve Urmu Gölü'nün kurumasının daha fazla yıkıcı sonuçlarını önlemek için diğer yollar gibi bazı çözümlere odaklandım (İbrahimi, 2023: 11).

3.9. İran'da Çevre Protestoları

İran'ın çevresel sorunları, ülkenin birçok yerinde aşırı su kıtlığı, sık sık yaşanan toz ve tuz fırtınaları ve sağlığı tehdit eden kirlilik nedeniyle daha da ciddi bir boyut kazanmaktadır. Başta su kıtlığı olmak üzere en ön plana çıkan tehditler, özellikle İran'ın etnik azınlık bölgelerini etkilemektedir. Çevresel zorluklar açıkça diğer azınlıkların şikayetleriyle örtüşmekte ve etnik grupların hoşnutsuzluğunu artırarak büyümeye devam etmektedir.

Çevresel hareketler aynı zamanda etno-milliyetçi gündemlerin vekili olarak da hizmet edebilir. Etnik temelli siyasetin yasa dışı olduğu siyasi sistemlerde, çevre sorunları genellikle demokratik olmayan rejimler tarafından hoşgörüle karşılanan güvenli bir konu sağlar. İran'da rejim bazı çevre örgütlerine ve kulüplere hoşgörü göstermektedir. Çevre sorunları, etnik gruplar arasında yaygın ilgi görmesi ve geniş desteği nedeniyle, etnik grupların harekete geçmesi kolay konulardır ve etnik gruplar arasında, etno-milliyetçilikle daha doğrudan ilgili diğer konularda fikir ayrılığı yaşanabilir. Etnik azınlık gruplarının üyeleri sıklıkla, iktidardaki rejimin ayrımcı politikaları nedeniyle bölgelerinin çevresel zarara maruz kaldığına inanmaktadır. Çevre eğitimi etno-milliyetçi duyguları teşvik etmek için de kullanılabilir. Toprak sevgisi ile ekolojik tahribatın sorumlusu olarak görülen dışarıdaki hükümdara karşı düşmanlık rahatlıkla bir araya gelebilir (Branda sheffer, 2021: 32).

3.9.1. Türkler

2008 yılında ilk kez bir grup çevre aktivisti, Urmu Gölünün kuruması ve hükümetin buna aldırmaz etmemesini protesto etti. Bu çağrı, kamuoyunun dikkatini bu soruna ve onun vahim sonuçlarına çekmek amacıyla yapılmıştır. Ancak her türlü eylemi kendi güvenliğini tehdit olarak gören devlet, çevre aktivistlerinin bu hareketine baskı ile karşılık vermiştir ve 100' den fazla kişi tutuklanmıştır. Polis memurları, Urmu Gölü'ne giden yolları kapatıp kontrol ederek orada çok sayıda kişiyi tutuklamıştır. Ancak bu hareket, kamuoyunu Urmu Gölünün kuruması konusuna çekmeyi başardı. 2020 yılında bu hamle tekrarlandı ancak bu sefer Tebriz şehri de Urmu'ye katıldı. 13 Nisan Cumartesi günü Tebriz ve Urmu kentlerinde "Urmu Gölü'nün durumunu protesto kampanyası" mitingleri düzenlendi. Ancak bu protestolar 2008 yılında olduğu gibi güvenlik güçleri tarafından saldırıya uğradı. Tebriz' de bu miting en az 70 kişinin

tutuklanmasına yol açmış ve bazı göstericiler yaralandı. Bu protestolar, özellikle İran Azerbaycan halkının dikkatini Urmu Gölü'nün kuruma sorununa ve bölge halk üzerindeki sonuçları eskisinden daha fazla geçti. Öyle ki parlamento seçimlerinden altı ay önce Azerbaycan temsilcileri, Azerbaycan halkının kamuoyunu ikna etmek için İslam Meclisinde "Urmu Gölü' nün kurummasını önlemek için su transferi" adlı iki acil şartı olan bir önerge sundular. Ancak 25 Ağustos'ta bu planın iki acil önergesi, 66 kişi imza atmışken, sadece 57 kabul oyu ile mecliste reddedildi. Bu planın reddi Azerbaycan kamuoyunda itirazlara neden oldu (Talibi, 2023: 153).

3.9.2. Farslar

Zayanderud, İran'ın merkezi platosundaki en büyük nehirdir. Bu nehir, varlığı boyunca su kıtlığı ve çevresel kaygılarla ilgili önemli zorluklarla karşı karşıya kalmıştır. Barajların inşası ve suyun tarımsal amaçlarla çıkarılması, su akışının azalmasına yol açarak hem nehrin ekosistemlerini hem de ona bağımlı olan toplulukları etkiledi. Kuraklık dönemleri su kıtlığı sorununu daha da yoğunlaştırdı. Zayanderud'un karşılaştığı zorlukların üstesinden gelmek için, su yönetimi stratejilerinin uygulanmasını ve su akışını düzenlemeyi amaçlayan barajların inşasını kapsayan çeşitli girişimlerde bulunuldu. Bu çabalara rağmen bölgedeki su kaynaklarının etkin yönetimi karmaşık ve devam eden bir zorluk olmaya devam etmektedir.

19 Kasım 2021'de İsfahan Eyaletinin çeşitli yerlerinden çiftçiler ve bireyler, kurumuş nehir yatağında ve şehrin diğer yerlerinde toplandı. Tezahüratları "Zayanderud Nehri'nin ihya edilmesi" gibi talepleri yansıtıyordu. Protesto hareketi 8 Kasım'da İsfahan'da başlatılmış, bazı göstericiler önceki hafta nehir yatağına çadır kurmuştu. Son yıllarda İran'ın her yerinde benzer protestolara tanık olundu.

İran'da Zayanderud'un azalan durumuna tepki olarak protestolar ve halk gösterileri patlak verdi. Baraj inşaatı, tarımsal su çıkarma ve çevresel değişiklikler gibi faktörlere atfedilen nehrin azalan su akışı, hem nehrin ekosistemlerini hem de çeşitli amaçlarla ona bağlı olan toplulukları olumsuz yönde etkilemiştir.

Bölge sakinleri, çevre aktivistleri ve ilgili vatandaşlar, Zayanderud'un kritik durumunu vurgulamak için seslerini birleştirdi. Kaygı ifadeleri genellikle suyun yanlış yönetiminin yansımaları etrafında dönmekte ve ekolojik zarar ile tarım ve geçim kaynakları üzerindeki olumsuz etkiyi vurgulamaktadır.

Protestocular daha sürdürülebilir su yönetimi uygulamalarını, çevre koruma önlemlerinin artırılmasını ve baraj inşaatı ve su kullanımına ilişkin politikaların yeniden değerlendirilmesini savunmaktadırlar. Su kıtlığı ve çevresel bozulma gibi daha geniş sorunların ele alınması için devlet müdahalesi ve uluslararası işbirliği çağrıları da yaygındır.

Bu protestolar, bölgedeki su kaynaklarının uzun vadeli sürdürülebilirliğini sağlamak için çevre bilincinin önemini ve kapsamlı çözümlerin gerekliliğini vurgulamaktadır. Ancak bu protestolara verilen tepkiler farklılık gösterebilir ve ekonomik kalkınma ile ekonomik kalkınma arasında bir denge kurulabilir.

3.9.3 Araplar

Huzistan sakinleri, İran'ın Huzistan merkezli petrol üretiminden kaynaklanan sağlık ve çevresel zararın yükünü taşıyor olmasına rağmen bu endüstriden çok az ekonomik fayda elde etmektedirler. Ahvaziler sıklıkla Huzistan eyaletindeki çevresel bozulmayı ve bunun sonucunda ortaya çıkan halk sağlığı tehlikelerini protesto etmektedirler. Çevresel ve etnik siyasi faaliyetler arasındaki bağlantıyı tanıyan rejim, birçok Arap çevre aktivistini tutukladı (Human Rights, 2017).

Huzistan'ın en büyük zorluklarından biri tarım ve güvenli içme suyu sıkıntısıdır. Pek çok Huzistanlı, rejimin çiftçileri topraklarını terk etmeye zorlamak için kasıtlı olarak su kıtlığı yarattığını ve böylece Arap varlığını zayıflattığını iddia etmektedir. İranlı çevre yetkilileri bile merkezi hükümetin bölgedeki su yönetimi politikalarını eleştirdi.

Ekim 2013'te binlerce Ahvaz, Karun Nehri kıyısındaki Ahvaz'da nehrin yönünün değiştirilmesini protesto etmek için 5 kilometrelik bir insan zinciri oluşturdu (Al-arabiya, 2013). Ahvaziler ayrıca Tahran'ın politikalarının sonucu olduğuna inandıkları Huzistan'daki sulak alanların kurumasını da sık sık protesto etmektedirler (Sheffer, 2021: 32).

Huzistan' daki su sorununa karşı ilk protestolar 2001 yılında gerçekleşmiştir: Vilayet konağı önünde toplanan halk, ellerinde 20 litrelik su varilleriyle suyun kalitesizliğini protesto etti ve protestoların yetkililere duyurmaya çalışmıştır. Bu protestolar polis tarafından şiddete alet edilmiştir. Bir sonraki protesto ertesi yıl, Haziran 2002'de Hürremşehir'de gerçekleşti. Dükkân ve pazarları kapatıp valiliğin önünde toplanan halk, Karun suyunun Bahman Şir'e (Abadan şehirendeki Irmak) yönlendirilmesini

kınadı. Bu toplantıda Hürremşehir Cuma İmami da hazır bulundu. Bu protestoların sonuçlarına ilişkin herhangi bir rapor yayınlanmadı. İki yıl sonra, Mahşehr' deki Sabaghan kasabasi halk bölgedeki su ve elektrik kesintilerini protesto etti ve Mahşehr'e giden yolu saatlerce kapattı. Bir sonraki yıl, 2003 yılında, Huzistan Çiftçiler Birliği tarafından Kirman ve Refsencan'a su transferini protesto etmek için bir protesto mitingi düzenlendi.

14 Ağustos 2013'te Abadan' ın milletvekili Abdullah Kaabi, İran Çalışma Ajansı ile yaptığı görüşmede Kuveyt'e su satışını ve Kirman'a transferini protesto etti. 2008'de Huzistan'da iki protesto haberi yeniden yayınlandı. İlki 4 Temmuz' da Abadan sakinlerinin su sorununu ve kalitesini protesto etmek için valilik önünde toplandığın gündü. İkincisi, Dezfullu çiftçilerinin Eylül ayında şehrin valisi önünde tarım suyunun paylaşılmasını, hükümetin yükümlülüklerini yerine getirmemesini ve su kıtlığı sorununu çözmeyi planlamamasını protesto etmesi ile ilgiliydi. Su sorununun devam etmesi ve 2012'de Karun'dan keyfi olarak su çekilmesine karşı yapılan protesto, "Karun'a insani destek zinciri" başlığı altında bir dizi toplanmaya yol açtı. Bu mitingler en az altı kez gerçekleşti. İlki 24 Ekim'de Ahvaz Karun Plajında, sonuncusu ise 28 Aralık'ta binlerce kişinin katılımıyla gerçekleşti. Son mitinge hiçbir temsilci ve meclis üyesi katılmadı. Ancak bu tedbirler etkili bir sonuç vermemiştir. Öyle ki on yedi yıl sonra Ahvaz'ın yanındaki Ghayzanyeh'de su hikâyesi devam etmiş ve 2019 Haziran ayının üçüncü gününde bölge halk aynı anda sokaklara dökülmüştü. Huzistan 2021'e dayanılmaz sıcaklarla başladı. Bunun nedeni ise subtropikal (astropikal) sistemin güçlenmesi ve bu bölgede çok sıcak havanın oluşmasıydı (Talebi, 2023: 157-158).

3.9.4. Kürtler

İranlı Kürtlerin, Batı'daki Kürt temsilcilerine göre “yeşil faaliyetler” yoluyla etnik farkındalığı artırmaya çalışan aktif bir çevre örgütü vardır. Kürdistan'ın doğasını korumak için doğa yürüyüşleri ve gençlerin katılımıyla etkinlikler düzenlemektedir. Yerel sakinler ayrıca bölgenin ormanlarını ve yaban hayatını korumak amacıyla yangınla mücadele konusunda kendi kendine organize olmaktadır (Shaffer, 2021: 32-33).

3.10. Adaletsiz Servet Dağılımı

Anayasa Kanunu'nun 45. maddesine göre İran'da doğal kaynakların yabancı veya özel mülkiyeti yasaktır. Mesela petrol ve doğalgaz rezervleri kamunundur. Doğal kaynakların yönetimi ve mülkiyet hakları kamu tarafından Petrol Bakanlığına verilmiştir (İran'ın Anayasası).

Theil eşitsizlik endeksleri ve Nüfus Ağırlıklı Değişim Katsayısı (Population-Weighted Coefficient of Variation) (PW-CV) değerlendirmesi, İran eyaletlerinin son derece eşitsiz olduğunu göstermektedir. Eşitsizlikler, eşit olmayan güç ve zenginlik ilişkilerinin yanlış bir şekilde yeniden üretilmesi ve ilgili kategorilere bölünmesiyle ortaya çıkar. Ancak eşitsizliklerin genişlemesi ve derinleşmesi, eşitsizliklerin istikrarını garanti altına alarak ilgili toplumlarda cehaletin ve yoksulluğun yayılmasına yol açmakla kalmaz, aynı zamanda siyasi sistemlerin çöküşü ve dönüşümü için de bir bağlam sağlar. Bölgesel eşitsizlikler ve genellikle belirli bir alandaki ekonomik faaliyetler, nüfus yoğunluğunun artmasına, kirliliğe, seyahat süresinin artmasına neden olmakta ve genellikle topluma ekstra masraflar yüklemektedir. Eşitsizliğin tezahürleri, ekonomik eşitsizlik, sosyal, kültürel, siyasi, etnik, ırk, dini ve cinsiyet, eğitim ve sağlık eşitsizliği gibi çeşitli bağlamlarda incelenebilir. Kalkınmanın temel amacı eşitsizliklerin ortadan kaldırılması olduğuna göre, en iyi kalkınma kavramı sosyal adaletle birlikte büyümedir. Dolayısıyla bölgesel planlamanın veya ekonomik kalkınmanın genel amacı, sosyal adaletin sağlanması ve toplumdaki insanlar arasında refah ve refahın dağıtılmasıdır. Kalkınma sürecinde bölgeler arası dengesizlik, bölgesel eşitsizliklerde boşluk ve yoğunlaşma yaratarak kalkınma yolunda engel teşkil etmektedir (Pourfaraj, 2018: 2).

Şiddetine rağmen, İran'daki mevcut kuraklık, ülke genelinde birçok rezervuarın dolmasına yardımcı olan ve tarım arazilerine bir miktar rahatlama sağlayan yağışların aşırı yağışlı olduğu iki yılın arka planında ortaya çıkmaktadır. Ancak devletin kuru koşullar ve artan sıcaklıklara karşı hazırlık ve planlama eksikliği göz önüne alındığında, bu rezervuarlardaki su hızla yok olduğundan bu durum elbette uzun sürmedi. Her ne kadar İran'ın mevcut su kıtlığı için yalnızca bir katalizör olsa da, iklim değişikliğinin kuraklık, kontrol edilemeyen yangınlar ve toz fırtınaları gibi aşırı olayları yoğunlaştırıp hızlandırması, çevresel durumu bugün İran otoritelerinin yönetimi altında olduğundan daha kötü hale getirmesi beklenmektedir. İran'da su

kıtlığı nedeniyle yaşanan şiddetli çatışmalar, bu çevresel adaletsizliğin ve İran hükümetinin öngörü eksikliğinin bir sonucudur (Kaveh Madani, 2022).

3.11. İran'da Etnisite ve Kimlik

İranlı milliyetçiler, oryantalizmin Antik İran'a dair söylemlerini benimseyip kullandığı gibi on dokuzuncu yüzyıl Avrupa düşüncesinde etkili olan ırkçılık ve antisemitizm gibi akımların da etkisinde kalmıştır. Aryan söyleminin Avrupa düşüncesinde ortaya çıkıp İran'a taşındığı ve bu söylemin milliyetçilerin ayırma stratejisinde belirli bir amaca hizmet ettiği bu bölümde öne sürülen iki temel argümandır. Zia-Ebrahimi Aryan kelimesinin “ariya” formuyla İslam öncesi İran kaynaklarında yer aldığını kabul etmekle birlikte bu kelimenin modern ırk anlamını on dokuzuncu yüzyılda kazandığını belirtir. Oryantalistler arasında önceleri dilbilimsel bir tanımlama olan Aryan kavramı, giderek ırk bağlamında kullanılmaya başlanmıştır. Bu kavram İran'da ise ırk anlamıyla ilk kez Kirmani tarafından kullanılmıştır.

Meşrutiyet sonrası dönemde İranlıların, Aryan ırkından olup Avrupalılarla akraba olduğu fikri, İranlılar arasında yayılmıştır. Pehlevi Dönemi ders kitaplarında bu konunun işlenmesi de Aryan söyleminin daha geniş bir kitle tarafından öğrenilmesi ve içselleştirilmesi ile sonuçlanmıştır. Zia-Ebrahimi'ye göre bu söylem, İranlılar ile Araplar, Türkler ve dolayısıyla İslam'ın arasına ırk çizgisini çekerek İranlıları diğerlerinden ayıştırmaya yaramıştır. Pehlevi Dönemi'nin ikinci şahı Muhammed Rıza'nın İngiliz Büyükelçi'ye, İran'ın Orta Doğu'da bulunmasının coğrafi bir kaza olduğunu söyleyerek İran'ın aslında Avrupa medeniyetine dâhil olduğunu ima etmesi, Aryan söyleminin İran'ı; coğrafi, tarihî ve kültürel gerçekliklerinden nasıl ayırdığına güzel bir örnektir. Ayırıcı milliyetçiliğin İranlı entelektüeller arasında hâkim söyleme dönüşmesi ve devletin resmî ideolojisi olma süreci anlatılmaktadır (Zia-Ebrahimi, 2016: 312).

3.12. İran'da Etnisitelere Yönelik Politika

Her ne kadar anayasasında farklı etnik gruplardan Müslümanlara karşı resmi bir ayrımcılık olmasa da İslam Cumhuriyeti, Fars dilinin ve etnik grubun hegemonyasını destekledi. İslam Cumhuriyeti, devrimin ilk günlerinden itibaren çeşitli etnik azınlık bölgelerini baskı altına almak için güç kullandı. İslam Cumhuriyeti, 1979 sonlarında

ve 1980 başlarında kendi yönetimini sağlamlaştıırken, Azerbaycan ve Kürt eyaletlerinde, merkezde olmak üzere, geniş çaplı ayaklanmalar ve isyanlarla karşı karşıya kaldı.

Tebriz ve Mahabad şehirlerinde Humeyni'nin yakın çevresinin üyeleri, yeni rejimin etnik azınlıklara dil hakları ve bir dereceye kadar bölgesel özerklik tanıyacağına dair taahhütlerle Kürt ve Azeri grupları İslam Devrimi'ni desteklemeye ikna etti. Ancak rejimin gücünü pekiştirmesinden kısa bir süre sonra din adamlarının ne bölgesel özerklik ne de ana dillerde eğitim hakkı verme niyetinde olmadığı ortaya çıktı. Bu, Azerbaycan Türkleri ve Kürtler arasında açık isyanların ortaya çıkmasına katkıda bulundu. Yeni rejim, huzursuzluğu bastırmak için öldürücü güç, infazlar ve toplu tutuklamalar kullandı. 2017 yılının sonlarından bu yana birçok etnik grubun rejim karşıtı faaliyetleri yeni bir aşamaya girdi. İran ordusuna, Devrim Muhafızları'na ve diğer devlet hedeflerine yönelik şiddetli saldırıların sıklığı ve yoğunluğu arttı. Saldırıların çoğu grupların baskın olduğu bölgelerde meydana gelmektedir: Sistan-Belucistan, Huzistan, Kürdistan, Kermanşah ve Batı Azerbaycan'ın güneybatı kesimi.

Beluc, Arap ve Kürt gruplar sık sık ülke sınırlarında konuşlanmış İran güçlerine saldırmaktadır. Örneğin Ekim 2018'de etnik bir Beluç grubu, İran'ın Pakistan sınırındaki Sistan-Belucistan eyaletinde 12 Devrim Muhafızları ve güvenlik personelinin kaçırdı. Kürt isyancılar, genellikle Irak gibi komşu ülkelerdeki Kürtlerle işbirliği içinde, Kürtlerin yoğun olarak bulunduğu illerde İran askerlerine ve Devrim Muhafızları üyelerine düzenli olarak saldırılar düzenlemektedir. Sonuç olarak Tahran, Irak'taki Kürt hedeflerine de saldırmaktadır. Buna ek olarak, hem İranlı hem de Türk yetkililer, Kürt hedeflerine yönelik koordineli saldırılar da dahil olmak üzere, Kürt isyanını ve buna karşı işbirliklerini açıkça kabul ettiler. Beluçların, Arapların ve Kürtlerin aksine İran'daki Azerbaycan Türkleri şiddet içeren saldırılar düzenlemediler. Etno-milliyetçi bir gündeme sahip İran'daki Azerbaycan Türkleri, hareketlerinin şiddet içermemesi gerektiğine karar verdiler. Bu şiddet içermeyen strateji, 2020 sonbaharında, bazı aktivistlerin Azerbaycan Cumhuriyeti ile savaşı sırasında Ermenistan'a giden tedarik konvoylarını aksatmak için İran-Ermenistan sınır kapısı yakınındaki yolların kapatılmasını önerdiği zaman test edildi (Sheffer, 2022: 33-34).

3.13. Dengesiz Kalkınma (Mekânsal Eşitsizlik)

Mekânsal eşitsizlik önemlidir çünkü etnik ayrımcılığın veya aşırı göç gibi piyasa başarısızlıklarının bir sonucu olabilir (Mills ve Ferranti, 2013: 194). Ancak mekânsal eşitsizlik aynı zamanda genel eşitsizliğin bir bileşeni olduğu için de önemlidir (Kanbur ve diğerleri, 2005: 5). Bir ülkenin bölgeleri arasındaki büyük yatay eşitsizlik, tüm bireyler arasında büyük dikey eşitsizliğe neden olabilir (Stewart, 2000: 1).

Bölgesel eşitsizliğin ekonomik, sosyal, kültürel, çevresel boyutlardaki etkileri göz önüne alındığında, sosyal ve ekonomik adaleti tesis etmek insanoğlunun yüce ideallerinden biri olarak kabul edilmiş ve hükümetlerin ve planlamacıların önemli sosyal, ekonomik ve politik hedeflerinden biri haline gelmiştir. İller arası eşitsizliklerin mekânsal yapısında dengesizlik anlamına gelir ve farklı yaşam koşullarında, ekonomik eşitsizliklerde ve gelişmişlik düzeyinde kendini göstermektedir (Svatošová, 2012: 2).

Bölgesel eşitsizliklerin varlığı, başta gelişmekte olan ülkeler olmak üzere çoğu ülkenin karşı karşıya olduğu sorunlardan biridir. İllerdeki eşitsizliklerin bazıları, bazı illerde büyüme ve kalkınmanın artması, farklı iller arasında gelir ve sosyal refah eşitsizliklerinin oluşması ve yoğunlaşması, bunun da olumsuz ekonomik, sosyo-kültürel ve çevresel etkileri olacaktır (Kim, 2008: 9).

Bölgesel eşitsizlikler olgusunu analiz eden ana bacaklar teorisi Williamson'ın (1965) teorisidir. Gelir eşitsizliği tartışmasını ilk kez bölgelere genişleterek, kalkınmanın ilk aşamalarında zenginlik ve gelirin belirli bir ilde yoğunlaştığını, ileriki aşamalarda ise diğer iller arasında daha homojen bir şekilde dağıldığını düşünülmektedir. Buna göre illerdeki eşitsizlikler yoğunlaşma ve iller arasındaki dağılımdan dolayı ters bir U eğilimine sahiptir. İllerdeki eşitsizlik eğilimini açıklarken doğal kaynak stoku, emek göçü, sermaye akışı transferi ve devlet politikaları olmak üzere dört ana faktöre değiniyor ve kalkınmanın ilk aşamalarında eşitsizliğin genişlemesinin birincil uyarıcısının doğal kaynak stoku olduğuna inanmaktadır. Kalkınma sürecinin devam etmesiyle birlikte gelişmiş illere nitelikli işgücü göçü başlayacak ve sonrasında sermaye akışı bu illere aktarılacaktır. Hükümet de kendi politikalarını uygulayarak bunu teşvik ederek bu illere daha fazla destek sağlamaktadır. Kalkınmanın son aşamalarında bahsedilen faktörler eşitsizliklerin azaltılmasına yardımcı olmaktadır (Izadakhasi, 2019: 44).

Bölgesel eşitsizliklerin kavramsal modeli: Bu modelde ekonomik boyutların yanı sıra sosyal, mekânsal ve demografik boyutlar da dikkate alınmakta ve her boyutun aşağıdaki konuları belirlenerek, bölgesel eşitsizlik endeksleri çıkarılmaktadır. Buna göre her bölgedeki nüfus yoğunluğu bölgelerin gelir dağılımı üzerinde de etkili olmaktadır (Kascherair ve diğerleri, 2010).

Dengesiz kalkınmanın yoğunlaşmasıyla birlikte Frank, Prebisch, Furtado vb. tarafından bağımlılık ve dağıtımda adaletin gerekliliği konusunda eleştirel bir görüş ortaya atılmıştır. Bu görüş, büyüme ve verimlilik yerine adaletin dağılımını ön planda tutmakta ve dengesiz gelişmeyi hâkim görüşlerin doğası olarak görmekte ve merkez ile çevre bölgeler arasındaki yapısal ilişkileri dengeli gelişmenin temel engeli olarak görmektedir. Farklı ülkelerin deneyimleri, ulusal kalkınma planlamasının az gelişmiş ülkelerde uygulanmasının aynı sonuçları doğurmadığını ve çoğu durumda sorunlara ve bölgesel dengesizliklere yol açtığını göstermektedir. Gelişmekte olan birçok ülkede olduğu gibi İran'da da, başta Tahran, İsfahan ve Huzistan vilayetlerinde olmak üzere, ağırlıklı olarak tüketime yönelik çeşitli fabrikaların kurulmasının yanı sıra, ülkenin sanayileşmesinin yardımıyla kalkınmayı sağlamaya yönelik geniş bir çaba, İran'ın oluşmasına yol açmıştır. Ülkede sanayi kutupları sınırlıydı ve zaman geçtikçe ülkedeki sanayi faaliyetlerinin çoğu bu kutupların çevresinde kurulmuştur. İslam devriminin zaferi ve tesislerin ve faaliyetlerin ülkenin vilayetleri arasında dağıtımında ayrımcılık yapılmaması fikrinin hakim olmasıyla eş zamanlı olarak birçok yeni sanayi merkezi oluşturuldu. Kanıtlar hala ülkenin farklı bölgelerindeki endüstriyel tesislerin eşitsiz dağılımını göstermektedir (Sadegh Bakhtiari, 2002: 4-5). Şekil (3.6) da İran'da Gelişmiş iller gösterilmektedir.

Tahran İli

İsfahan İli

Huzistan İli

Kerman İli

Şekil (3.6) İran’da Gelişmiş Sanayi İlleri (Sadegh Bakhtiari, 2002: 4-5).

İran’da Tahran ve Kerman ilinin kalkınma seviyeleri o kadar yüksektir ki İran’da başka vilayetlerle homojenlik teşkil etmiyorlardır. Bu nedenle 1994 yılında ülkenin homojen olmayan eyaletleri olarak tanıtılmıştır. Ancak verilerin homojenleştirilmesi ve çalışmanın sonraki aşamalarının gerçekleştirilebilmesi için söz konusu illere ilişkin bilgilerin veri matrisinden çıkarılması gerekmektedir (Sadegh Bahtiyari, 2002: 16).

Bir toplumun sağlam bir şekilde örgütlenmesi, adil bir düzenin tesis edilmesinin hedeflerinden biri olarak kabul edilir. Sosyal uçurum ve sosyal mesafenin yaygın olduğu toplumlarda sosyal, ekonomik, kültürel ve hukuki güvensizlikler başta olmak üzere farklı güvensizlik biçimleriyle karşılaşacaktır. Bu tür bir toplum, arzu edilen adil kavramından uzaktır. Sosyo-ekonomik eşitsizliğin farklı biçimlerinin ortaya çıkmasında etkili olan faktörlerin tanınması ve daha dengeli bir toplum kurma çabası, sosyal ve siyasal güvenliğin sağlanması amacıyla devletlerin temel hedeflerindendir. Bu nedenle farklı sosyo-ekonomik toplumların incelenmesi şiddetle tavsiye edilir. Yoksulluğun ve eşitsizliğin geçmişe göre şiddetinin azalması, sosyal güvenlik fonu, çocuk, kadın ve emeklileri koruma fonu gibi destekleyici kurumların gelişmesi, değişen tutum ve artan ilgiden kaynaklanmaktadır (Pourfaraj, 2018: 4-5).

Mekânsal eşitsizlik, her ülkede farklı şekilde oluşabilir fırsatların ve sosyal konumların eşitsiz dağılımı anlamına gelir. Mekânsal eşitsizlik, büyük ve küçük şehirler arasındaki eşitsizliği, büyük şehirler içindeki coğrafi eşitsizliği, yoksul ve faydalanıcı alanlar arasındaki eşitsizliği içerebilir. Dengeli bölgesel kalkınma, bir ülkede eşgüdümlü kalkınmanın önemli bir ön şartıdır ve ülkenin her alanında eşit kalkınma anlamına gelmemektedir. Dengeli bölgesel kalkınma, endüstriyel anlamda kendi kendine

yeterliliğin sağlanmasını veya tüm illerde aynı ekonomik modelin kullanılmasını amaçlamamaktadır. Bunun yerine dengeli bölgesel kalkınma, bir ülkedeki farklı bölgelerde yaşayanların ekonomik büyümesine fayda sağlayacak şekilde tüm illerin her bölgenin kapasitesine göre kalkınma potansiyelinin kullanılmasıdır. Yani bölgesel denge, planlanan bir yatırımın bir ülkede farklı alanlara eşit dağılım modelini ifade etmektedir. Öte yandan bölgesel denge, yatırımların ülkenin farklı bölgelerindeki büyüme oranlarının eşitlenmesini sağlayacak şekilde dağıtılmasını ve bu da tüm bölgesel eşitsizliklerin ortadan kaldırılmasını amaçlamaktadır. Sonuç olarak bölgesel dengenin sağlanması için az gelişmiş bölgelerdeki büyüme oranının gelişmiş bölgelerdeki büyüme oranından daha fazla olması gerekmektedir (Capello, 2015: 19).

Dolayısıyla bölgesel eşitsizliğin azaltılması, bölgelerin eş zamanlı ekonomik kalkınması, kişi başına düşen gelirin arttırılması ve aynı zamanda her bölgenin hem doğal hem de insan kaynaklarının kullanılarak yaşam standartlarının yükseltilmesi anlamına gelmektedir. Ülkedeki illerdeki eşitsizliğin nedenlerini bulmak için yapılan araştırmalarda, komşuluk etkileri argümanı bugüne kadar birçok çalışmada en çok göz ardı edilen olgulardan biri olmuştur. Buna göre, bu çalışma, komşuluk etkilerine odaklanarak, ekonomik liberalleşme, sanayileşme, vergi gelirleri ve il bütçe faktörlerinin il düzeyinde dağılımdaki bölgesel eşitsizlikteki rolünü ele almaya çalışmaktadır. Aşağıda, öncelikle arka plan araştırması, ikinci olarak teorik kavramlar, ardından araştırma metodolojisi ve son olarak tahmin edilen modelden elde edilen sonuçlar sunulacaktır (Pourfaraj, 2018: 4-5).

Son yıllarda bölgesel dengesizliğin büyümesi ekonomistler tarafından büyük ölçüde fark edildi. Bilim insanları normalde bu meselede iki faktörün söz konusu olduğu konusunda hemfikirdirler. Birinci faktör, ekonomik faaliyetlerin bir ülkenin farklı bölgelerine dağılmasıdır ve dolayısıyla farklı alanlar arasında gelir ve kişi başına düşen üretimin eşitlenmesi yönünde olumlu bir faktör olarak etkili olmaktadır. Diğeri ise ekonomik faaliyetlerin belirli alanlarda yoğunlaşmasına neden olarak farklı ülkeler arasındaki eşitsizliğin artmasına neden olur (Pourfaraj, 2018: 5).

İran'daki eşitsizlik çok çeşitlidir ve bu eşitsizlik yapısalıdır. Yani eşitsizlik yalnızca gelir dilimleri arasında değildir. İran'da cinsiyet eşitsizliği var, yaş eşitsizliği var, coğrafi eşitsizlik var, iklimsel, dini ve etnik eşitsizlik vardır. Güç dağılımı sorunu çözülmediği sürece yapacağınız her eylem biçimsel, resmi ve kısa vadeli bir eylem olacaktır. Çünkü devlet tarafsız değildir. Bu bir ideolojik devlettir ve bu devlet bir din

devletidir. Dolayısıyla sonuçta geliri dini gruplar lehine, dini kurumlar lehine dağıtmaktadır. Devlet bütçesine baktığınızda en büyük artışın dini kurumlar, dini gruplar ve dini faaliyetlerle ilgili olduğu görülmektedir (Radio Farda).

Kuznets'in öncü çalışması 1955 yılında geliştirildi ve 1913-1948 yılları arasında yalnızca ABD'yi ilgilendiren verilere dayanıyordu. Kuznets'e göre ekonomik kalkınma sürecinde, özellikle tarıma dayalı ekonomiden sanayiye geçişte kesişimsel geçişte genel bir ilişki söz konusuydu. Zenginlik ve eşitsizliği ödemeye bağlayan şey varlığını sürdürmektedir. Sanayileşmeye geçiş gerçekleştiğinde şehirlere ucuz kırsal işgücü enjekte edilmekte ve bu da ücretlerin düşük olmasına neden olmaktadır. Aynı zamanda sermayeye sahip olan kişi daha fazla yatırım olanağına sahip olur ve yatırımların getirisi artar. Bu faktörler, ekonomi sanayileşmeye başladıkça hem gelirdeki sermaye payını hem de emek gelirindeki eşitsizliği artırmaktadır. Bu, geniş bir kentsel-kırsal uçuruma ve bunun sonucunda eşitsizliğin artmasına neden olmaktadır. Kuznet'in yeniliği ekonomi ve politikalar arasındaki ilişkide durmaktadır (Alireza Pourfaraj, 2018: 8).

Homojen olmayan illerin endüstriyel gelişmişlik düzeyi ile homojen iller kümesi arasındaki büyük farkın bir nedeni, bu illerin çok gelişmiş sanayi iller adıyla tanıtılmasıdır. 1994 yılında homojen olmayan iki vilayet arasında yalnızca Tahran vilayeti oldukça gelişmiş bir sanayi vilayeti konumunu koruyabilmiştir. Ancak Kerman eyaleti homojen olmayan durumdan çıkmış ve 1997 yılında ülkenin homojen eyaletleri arasına eklenmiştir. Ancak 1997 yılı sonuçları, söz konusu ilin ülkenin sanayi açısından gelişmiş vilayetlerinden biri olduğunu göstermektedir. Bu nedenle Kerman eyaletinin konumu 1994'e göre zayıflamış olsa da ülkenin sanayi yapısında hala oldukça elverişli bir konuma sahiptir. Ülkenin homojen illeri arasında endüstriyel gelişmişlik düzeyi açısından İsfahan ili, çalışmanın her iki döneminde de birinci sırada yer almış ve ülkenin endüstriyel açıdan gelişmiş illerinin başında yer almıştır. Huzistan, Horasan, Fars, Doğu ve Orta Azerbaycan vilayetleri de ülkenin sanayi açısından gelişmiş vilayetleri olarak kabul edilmiştir. Son olarak, farklı illerin sıralama sonuçları da ülkenin farklı bölgelerinde endüstriyel gelişmişlik düzeyinde büyük farklılıklar olduğunu göstermektedir. Öyle ki ülkenin çok sayıda ili, görece gelişmiş, az gelişmiş ve gelişmemiş olmak üzere üç grupta yer almakta olup, sanayi sektörünün gelişimi açısından diğer iki gruptaki illerle kıyaslanamaz. Ancak mevcut eşitsizlikler ülkenin bazı bölgeleri için avantaj yaratmış olsa da. Ancak uzun vadede eşitsizlikler,

ikiliğin ve az gelişmişliğin bir ölçüsü olarak ortaya çıkıyor (Bakhtiari, 2002: 28). Tablo 3.1 de İran’da İllerin gelişmişlik ve sanayi sıralamasının belirlenmiştir.

Endüstriyel gelişme düzeyi	İl	rütbe	Gelişim derecelerinin yoğunluğu göreceli bolluğu
Gelişmiş	İsfahan	1	0/0127
	Huzistan	2	0/0324
	Hurasan	3	0/0599
	Merkezi	4	0/0921
	Fars	5	0/1254
	Batı Azerbaycan	6	0/1601
	Gilan	7	0/2003
	Mazanderan	8	0/2410
Nispeten Gelişmiş	Yazd	9	0/2819
	Zanjan	10	0/3271
	Semnan	11	0/3736
	Batı Azerbaycan	12	0/4205
	Lorestan	13	0/4675
Az Gelişmiş	Hamadan	14	0/5163
	Hormozgan	15	0/5652
	Kermanşah	16	0/6151
	Çahmahal o Bahtiyari	17	0/6662
	Ardabil	18	0/7189
Gelişmemiş	Buşehr	19	0/7723
	Sistan o Baaluçestan	20	0/8263
	Kürdüstan	21	0/8810
	Kohkilio	ve 22	0/9401
	Boyerahmed	23	1/0000
	İlam		

Tablo (3.1) İllerin gelişmişlik ve sanayi sıralamasının belirlenmesi 1994 (Bakhtiari, 2002)

3.14. Sürdürülemez Kalkınma

Ekonomik kalkınma, tüm toplumun büyümesini, ekonomik faaliyetlerini ve verimliliğini ifade eder. Bu büyüme, kişi başına düşen ulusal gelir ve ülkenin sanayileşme düzeyi ile ölçüldüğü gibi, bireysel refah düzeyi de yaşam beklentisi, kalori tüketimi, hastane ve doktor sayısı ile ölçülebilir (Huntington, 1996: 55-56).

Sosyal hareketlilik özlemleri artırır. Ekonomik kalkınma aynı zamanda bir toplumun bu istekleri yerine getirme kapasitesini de arttırmalıdır. Ancak toplumun ve devletin bu istekleri kabul etme ve yerine getirme kapasitesi aynı değilse toplumsal bir hareketin ortaya çıkma olasılığı yüksektir. Ancak bu durumun aksini iddia ederek ekonomik kalkınmanın kendisinin oldukça istikrarsız bir süreç olduğunu söylemek de mümkündür (Huntington, 1996: 77).

Devlet ve özel sektör tarafından 8 yıllık inşaatta tarım sektörüne yapılan yatırımla, bu sektörün katma değeri 1989'de 8.2170 milyar riyalden, yani ilk beş yıllık ekonomik kalkınma planının uygulanmasının başlangıcına ulaştı. Tarımın GSYİH içindeki payı 1989'de %19,5'ten 1993'de yaklaşık %26'ya, 1994'te %27,9'a ve 1995'te %27'ye yükseldi. (Zibakalam, 2010: 59).

Ülke sanayileri, İslam Devrimi'nin zaferinin arifesinde ciddi bir krizle karşı karşıya kaldı ve ardından dayatılan savaşın patlak vermesiyle birlikte durgunluk devam etti ve sanayi grubunun toplam yatırımlar içindeki ortalama payı şuna ulaştı: 1978'den 1988'ye %2.15. Ancak 1989'den 1995'e kadar olan yatırım eğilimi, sanayi sektöründeki yatırımların doğru şekilde büyüdüğünü gösteriyor. 1989 yılında tüm yatırımlardan sanayi grubunun payı yüzde 16; 1990, yüzde 19.7; 1991, yüzde 24.5; 1992'de %24.6, 1993'de %25.3 olmuştur (Zibakalam, 2010: 60).

8 yıldır dayatılan savaşın ateşinin sönmesiyle birlikte birçok uluslararası gözlemci, İran İslam Cumhuriyeti'nin petrol endüstrisine savaş zamanı verdiği zararı geri getirebileceğini düşünmüyordu. Ancak 8 yıllık inşaat boyunca rafineriler, ihracat tesisleri ve boru hatları yeniden inşa edildi ve İran'ın petrol endüstrisi, ihracat ve yurt içi enerji tedariki için günde yaklaşık 4 milyon varil petrol üretebildi. Öte yandan, rafinaj ve yurt içi tüketim için topraktan yaklaşık 160 milyon metreküp doğal gaz çıkarmayı başaran şirket, yurt içi ve yurt dışı kullanıma yönelik 12 fabrikada yıllık 10 milyon tonun üzerinde petrokimya ve kimyasal gübre tedarik etmektedir (Zibakalam, 2010: 60).

Sürdürülebilirlik ne sistemin artırılması ya da azaltılması gereken bir durum ne de statik bir amaç veya ulaşılması gereken bir hedeftir. Voss ve Kemp'in (2005) belirttiği gibi, "sürdürülebilirlik, kriterlerin türetilebileceği ve oraya ulaşmak için kesin kararların alınabileceği bir plan veya tanımlanmış bir son duruma dönüştürülemez". Bir sistemdeki geliştirme çabalarının bir idealidir. İdealler etik ve değerlerden kaynaklanır ve aslında ölçülemezler. Hjorth ve Bagheri'nin (2006) yaşayabilirlik döngüleri olarak adlandırdığı bu kritik dengeleme mekanizmalarındaki temel unsurlar, sistemi dengede tutacak bilgi/ ve/veya madde/enerjinin geliştirilmesi ve akışıdır. Bu nedenle, bir sistemin sürdürülebilirlik gereksinimlerini karşıladığından emin olmak için, sürdürülebilirlik döngülerini aramalı ve güçlendirici döngüler nedeniyle üstel büyümeyi veya düşüşü önlemek için onlar sağlıklı tutulmalıdır. İran'ın başkenti Tahran son 50 yılda hızlı bir büyüme yaşadı. Nüfusu 1950'de 1,04 milyondan 2001'de yaklaşık 7 milyona çıktı. Tahran herhangi bir ana nehre yakın olmadığından, Kuzeybatı ve Kuzeydoğu komşu havzalardan aktarılan suyu ve aynı zamanda yer altı kaynakları kullanıyor. Tahran'da herhangi bir su kaynağı geliştirilmeden önce, su yalnızca yerel yeraltı su kaynakları toplam 700 l/s deşarja sahip 26 kanat aracılığıyla sağlanıyordu. Bugün Tahran'daki su tüketimi yaklaşık 900MCM/yıl (28540 l/s) olup, bu miktar Tahran havzasındaki üç rezervuardan ve ayrıca yerel yeraltı su kaynakları sağlanmaktadır (Bagheri ve Hjorth, 2007: 2-3).

1979'daki İslam Devrimi'nden bu yana İran devleti, kısmen yıllarca süren katı ekonomik yaptırımlar ve savaşa tepki olarak, kısmen de bölgesel nüfuzu yansıtmaya arzusu nedeniyle kendi kendine yeten ve dış dünyadan bağımsızlığını ilan eden bir zihniyete sahip oldu. Bu "kalkınma susuzluğunu" gidermek, İran'ın sürdürülemez kalkınma nedeniyle onlarca yıldır tüketilen değerli su kaynaklarının aleyhine oldu. Bu dar ideolojik kampanyanın en açıklayıcı örneklerinden biri, devletin, ağırlıklı olarak sulamaya dayanan ve İran'a tahsis edilen tatlı su kaynaklarının yüzde 90'ından fazlasını alan şaşırtıcı derecede verimsiz bir tarım sektörü yetiştirmesidir. Hükümet, tarımsal su ve enerji kullanımını sübvans ederek çiftçileri desteklemeye çalıştı ve kırsal nüfusu istihdamda tutarken bir yandan da belirli bir düzeyde gıda güvenliği elde etmek için bu kaynakları israfıyla kullanmalarına izin verdi. Bu eğilimi daha da kötüleştiren devlet, İran'ın farklı bölgelerindeki su kıtlığını dengelemek için suyu bir nehir havzasından diğerine taşıyan aşırı barajlar ve su transfer tünelleri inşa ederek yıllardır su tahsisini yanlış yönetti. Ancak bu durum hem Huzistan gibi su zengini bölgeler hem de İsfahan gibi su fakiri bölgeler için sorunlara neden olmaktadır (Kaveh Madani, 2014).

3.15. Dengesiz Kalkınma ve Su Transferi

20. yüzyılın sonlarından bu yana su ve sanitasyon yönetimi, ekonomideki fikirlerden, özellikle de neoliberalizm doktrininden derinden etkilenmiştir. Ortaya çıkan politika eğilimleri dizisi genellikle piyasa çevreciliği olarak anılır ve geniş anlamda, piyasaları tahsis mekanizmaları olarak kullanmayı, özel mülkiyet haklarını ve tam maliyet fiyatlandırmasını oluşturmayı, sübvansiyonları azaltmayı (veya kaldırmayı) amaçlayan belirli türdeki su reformlarını teşvik eder. ve hükümet müdahalesini azaltmak ve su ve sanitasyon yönetiminin siyasallaştırılmasını önlemek için özel sektör yönetimini teşvik etmektir. Piyasa çevreciliği, suyu ekonomik reformlar yoluyla verimli bir şekilde yönetilmesi gereken bir kaynak olarak görmektedir (Tatiana, 2020: 1).

Ülkelerin ekonomik büyümesinde sanayi önemli rol oynamaktadır. Birçok ülke büyümenin ve sürdürülebilir kalkınmanın sanayileşmenin gölgesinde gerçekleşmesini görüyor, İran da bu ülkelerden biridir. İran'ın sanayileşme yolunda ilk adımı 1975 yılında atıldı. İran'da sanayinin bölgedeki çoğu ülkeden daha erken modernleştiğini göstermekte ve bu da ülkenin bu alandaki gücünü ve potansiyelini göstermektedir. Elbette İran'ın endüstriyel gelişimi 1930'ların ortalarından itibaren hızla ilerlemiş ve buna bağlı olarak ülkenin farklı yerlerinde dönüşümlere neden olmuştur. Kâğıt, kauçuk ürünleri, çelik, gıda maddeleri, ağaç ve deri ürünleri, tekstil ve ilaç oluşmuştur. Bunların gelişimi yavaş yavaş ülke ekonomisinin daha hızlı dönmesini sağladı (Abdollahpour, 2021).

İsfahan, 9.000'den fazla sanayi birimi ve Foulad Mubarek, Zob Ahan (her ikisi çelik fabrikalarıdır) gibi en büyük fabrikalarla ülkenin sanayilerinin zirvesinde yer almaktadır. Ancak İsfahan şehrinin merkezinden doğu, batı, güney ve kuzeye doğru 50 kilometrelik bir alanda su sıkıntısı nedeniyle ve gerekli kriterler dikkate alınmadan su taşıyan sanayilerin kurulması, şehrin sürekli akan çayını kuruttu. Çelik kategorisi ve bu bölgedeki endüstriler çok fazla su kaynağına ihtiyaç duymakta ve su krizinin işaretleri her geçen gün daha da netleşmektedir. Çelik ve demir eritme gibi su tüketen endüstrilerin ve diğer büyük endüstrilerin büyük bir kısmının kurulması ülke ve ilin su yöneticilerinin önemli kaygılarından biri haline gelmiştir. Çevre uzmanları, Mobarake İsfahan'daki demir ve çelik eritme işleminin, suyun az olduğu bir bölgede, çok su tüketen endüstriler olarak, çevresel açıdan hiçbir gerekçesi olmadığına inanmaktadır. Planlı bir programla 10 yıldan 20 yıla kadar uygun alanlara nakledilmeleri

gerekmektedir. Çünkü bu sanayilerin mevcut bölgelerde kalması ve ne pahasına olursa olsun onlara su sağlamamız halinde İsfahan ciddi bir su sıkıntısı kriziyle karşı karşıya kalacaktır. İsfahan'daki endüstrilerin çok uzak olmayan bir gelecekte su alması Zayandehroud barajının rezervuarlarının tükenmesine yol açacak ve uzmanlar bu endüstrileri sürdürmenin tek yolunun denizden su transferi konusunu gündeme getirmek olduğuna inanmakta ve Sanayi sahipleri, bunun sağlanamaması durumunda milyarlarca dolarlık sermayenin birer birer kaybedileceğine inanmaktadır. Ancak kuru bölgelerdeki çelik endüstrilerinin geliştirilmesi hâlâ yöneticilerin gündeminde (Tasnım, 2019).

Su transferi çalışmaları, Karun Nehri'nin akışının ve Zagros yağmurlarının akıntısının birçok katı olduğu ve ciddi iklim değişikliklerinin yaşanmadığı 70 yılı aşkın bir süre öncesine dayanmaktadır. Karun suyunun Kohrang projesi adı altında içme suyu amacıyla ilk transferi Pehlevi döneminde Merkez Yayla ve İsfahan'a yapılmıştır. Bir sonraki Karun su transfer projeleri 1967 ve sonrasında birbiri ardına açıldı; Geçmişten bu yana üzerinde çalışılan bu Amerikan projeleri, su fazlası argümanı ile yürütülüyordu. Ancak su fazlası olsa bile Karun suyunun transferi merkez yayladaki sanayi ve tarım ürünlerinin üretim maliyetlerini artıracak ve bu da ekonomik bir felaket olacaktır. Ülkenin hiçbir yerinde havzalar arasında su aktarımı için fazla su yoktur, ancak birinci Kohrang tüneli, ikinci Kohrang tüneli, Cheshme Langan tüneli, Khadangstan tüneli, Karun'un bu dört aktarma kolu Zayanderud yoluna (eşdeğer) Açılışından bu yana, her yıl Huzestan'ın yaz aylarında ihtiyaç duyulan kar toplama kollarından gelen su, içme dışı amaçlarla Zayanderud güzergahına aktarılmaktadır; bunlardan yaklaşık biri- Karun'un Zayanderud güzergahında aktardığı suyun sekizde biri Yezd sanayisine tahsis edilmektedir. Kamal Saleh Barajı, Karun'dan (Tir Dez Nehri) Arak Industries'e (Ahvaz'dan önce Qir Shushtar Barajı'ndaki Dez Nehri) su aktarmaktadır. Eliguderler suyu, Kum şehrinde içmek üzere Golpayegan ve bu kolun bir parçası olan Qom Kocheri'ye aktarıyor. Kum su transferinin bir kısmı hariç, tüm bu transferler sanayide kullanılıyor (Mehrnaw, 2021).

Ticari veya ekonomik serbestleşme eşitsizlikler üzerinde etkili olan bir diğer faktördür. Ticari reformun yoksulluk ve gelir dağılımı üzerindeki etkisi konusunda teorik olarak iki farklı bakış açısı bulunmaktadır. Serbestleşmenin avantajları teorisine dayanarak, artan doğrudan yabancı yatırım, gelişmekte olan ülkelerde istikrarlı bir ekonomik büyümenin sağlanmasında ve yoksulluğun azaltılmasında temel faktör olarak kabul edilmektedir. İşletme teorilerine göre ekonomik büyümenin artması, gelir dağılımının

iyileşmesine zemin hazırlıyor gibi görünmektedir (Sharma, 2003). Ancak eleştirmenler, liberalleşme savunucularının dayandığı teorilerin, gerçekçi olmayan varsayımların uygulanması nedeniyle özellikle yoksul veya gelişmekte olan ülkeler için geçerli olmadığına inanıyor. Kısa vadede, özellikle işgücü piyasası ve piyasaya bağlılık nedeniyle iş dünyasının serbestleşmesi gibi faktörler işsizlik ve yoksulluğun artmasına neden olacaktır (Agenoria, 2004). Dolayısıyla açık ekonominin eşitsizlik üzerindeki etkisinin belirsiz olduğu ve sonuçlarının ülke yapısına bağlı olduğu görülmektedir.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

ARAŞTIRMANIN BULGULARI

4.1. KATILIMCILARIN GENEL ÖZELLİKLERİ

Katılımcılar İran'da iki farklı bölge (İran'da Azerbaycan ve İsfahan)ve farklı etnik gruplar (Türk ve Fars) içerisinde seçilmiştir. İki farklı bölgede ve farklı etnisiteye ait su krizi protestolarında katılan kişilerden seçilmiştir. Katılımcılar, her bölgede eşit biçiminde 15'er kişi olarak belirlenmiştir. Çalışma grubuna dahil toplam 30 kişi ile görüşülmüştür. Söz konusu katılımcılar İran'da su krizinden kaynaklanan protestolara katılan kişilerden oluşmuştur. Nitel Araştırma yönteminin veri toplama tekniklerinden biri olan, görüşme tekniği ile önceden hazırlanmış 10 soru ile veriler elde edilmiştir. Tablo 4.1.'de katılımcıların cinsiyet ve etnisite dağılımı verilmiştir.

Tablo 4.1. Katılımcıların Cinsiyet ve Etnisite Dağılımı

Etnisite	Cinsiyet	Yüzde	Katılımcı Sayısı
Azerbaycan Türkü	8 kadın	% 27	15
	7 Erkek	% 24	
Fars	6 kadın	% 20	15
	9 Erkek	% 29	
Toplam	14 Kadın	% 47	% 100
	16 Erkek	% 53	

Tablo 4.1'e bakıldığında örneklem grubuna dahil 30 katılımcıdan; 16 'sı erkek (%53) ve 14'ünü (%47) kadınlar oluşturmaktadır. 30 kişiden 15'i (%50) Azerbaycan Türklerinden ve 15'i (%50) Farslardan oluşmaktadır.

Tablo 4.2. Katılımcıların Yaşa Göre Dağılımı

Yaş	Katılımcı Sayısı	Yüzde Oranları
20-30	5	%20
31-40	12	%40
41-50	7	%23
51-60	5	%17
Toplam	30	%100

Tablo 4.2'ye bakıldığında 20-30 yaş kategorisine dahil katılımcıların dağılımları %20 ve 31-40 yaş kategorisine dahil katılımcılar %40'lık bir orana sahiptirler. 41 ile 50 yaşa aralarının %23 ve 51 ile 60 yaş aralığında dağılımları %17 sahiptirler. Katılımcıların çoğunun lisans eğitimini sürdürmüşler. Katılımcıların isteği üzerine çalışmada görüşülen kişilerin ad ve soyadı verilmemiştir. Görüşülen kişilerden aktarılan veriler katılımcıların isteği üzerine sadece ad ve soyadlarının baş harflerine yer verilmiştir.

4.2. Protestoların Temel Dinamiği Olarak Kimlik

Protestoları açıklamada öznel olguların önemi yalnızca çerçeveleme yaklaşımının savunucuları tarafından vurgulanmaktadır. “Kimlik” aynı zamanda “hareket dinamiklerini anlama çabasında önemli bir kavram” olarak da görülmektedir (Snow ve McAdam 2000: 41).

Klandermans'ın bahsettiği önemli bir değişken, bir kimliğin belirginliğidir. Kişinin en çok değer verdiği grup (yani özdeşleşmenin en belirgin olduğu grup) adına hareket edeceği şeklinde olabilir. Klandermans ayrıca çapraz baskılardan da söz eder. En yüksek ödüllerin ve en düşük maliyetlerin bekleneceği grup eyleminin seçileceği varsayılabilir. Birey kendini birden fazla grupta özdeşleştiriyorsa ve gruplardan biri

adına hareket etmek diğer gruplara zarar veriyorsa birey en çok özdeşleştiği grup adına hareket etmeyi tercih edecektir (Opp, 2000: 92).

Protesto katılımının dinamiklerindeki tek faktörün kimlik olmadığını vurgulamak gerekir. Ayrıca kimliğin insanların siyasi protestolara katılmasının üç temel nedeninden biri olduğunu da söylemek gerekir. Diğer iki neden araçsallık ve ideolojidir. İnsanlar, koşullarını değiştirmek (araçsal güdüler), gruplarının bir üyesi olarak hareket etmek (kimlik güdüsü) veya görüş ve duygularını ifade etmek (ideolojik güdü) istedikleri için siyasi protestolara katılmak isteyebilirler. Toplumsal hareketler bu talepleri karşılama fırsatı sunabilir ve bunu ne kadar çok gerçekleştirilirse, harekete katılım da o kadar tatmin edici bir deneyime dönüşür (Kalemdermans, 2014: 2).

İnsanların toplumsal hareketlere katılmasını hazırlayan ve seferberliklerine yol açması üç temel çerçeveleme görevini yerine getirmekten ibarettir. Birincisi, devlet kararları gibi bazı olayların sorunlu doğasını ele alan teşhis çerçevelemedir. İkincisi, durumun nasıl düzeltileceğine ilişkin taktiklere atıfta bulunan prognostik çerçevelemedir. Üçüncüsü ise harekete geçmek için motivasyon yaratmaya çalışan motivasyonel çerçevelemedir (Snow vd., 2019: 396-397). Konuyla ilgili görüşmeye katılan kişilerden bazılarının görüşlerine aşağıda yer verilmiştir.

V.U.'nun ifadesine göre:

"Sadece bir su itirazı meselesi değildir. Aslında meclise sunulan projenin reddi, itirazları tetikledi. Ancak, bu olay öncesinde sistematik ayrımcılık sorunun varlığını da biliyoruz. Bizim itirazlarımız sadece su krizine yönelik değildir. Yani, bu meseleye sadece su itirazı olarak bakmıyorum. Azerbaycan'da sistematik bir ayrımcılık mevcut ve bu ayrımcılığın içinde su kıtlığı sorunu da vardır. İtiraz sürecinde, merkezi devletin, tüm Azerbaycan'ın kaynaklarını yok etmek istediğini düşünüyorduk. Yani, onları ortadan kaldırmak istediler ve bunu kasıtlı olarak yaptıklarına inanıyorum. Bu nedenle, gölün kurumasını kasıtlı olarak kötü yönetildiği kanatindeyiz... İtiraz sırasında devletten bir adım beklemiyorduk. Daha çok, dünya insanların bu durumu duymasını umuyorduk. Belki dünya, bu sorunlara çözüm bulabilirdi. Çünkü ekosistem sorunlarıyla ilgili dünya çapında programlar var ve bu tür konular üzerinde çalışıyorlar."

Bazı Azerbaycan Türkleri, Urmu Gölü konusunu Azerbaycan'ın milli bir mesele olarak görüp onu Azerbaycan kimliğinden ayrı düşünmemektedirler. Görüşmeye katılan Azerbaycan Türkleri çoğunluğu, Azerbaycan kimliğine ayrıcalık tanıyan insanlardan oluşmaktadır. Aslında, Urmu Gölü konusu Azerbaycan'a ait bir konu olduğundan, bu insanları protestolara katılmaya teşvik eden en önemli faktör olabilir.

V.U.'nun açıklaması dikkate alındığında, Priming etkisi ve framing'in iç içe geçtiği bir örnek olarak ortaya çıkmaktadır. Meclise sunulan iki acil projesinin reddi, teşhis çerçevesini oluştururken, itirazlar prognostik çerçevelenmekte dünya ve milletin bilgilendirilmesi ise motivasyonel çerçeveleme olarak V.U.'nun ifadelerinden ayırt edilebilir. Aynı şekilde, Azerbaycan Türkü su itirazcılarında da priming etkisi görülebilir. Azerbaycan Türklerinden olan katılımcı, sistematik ayrımcılıktan bahsediyorlar ve bu, geçmiş deneyimlerin sonucu olarak kendisini göstermektedir. Meclise sunulan iki acil planın reddinin teşhis ve motivasyonel çerçevelemeni etkileyebilirler. Aslında, Azerbaycan Türkleri İki acil planın reddini, kendi etnik ve kimliklerinden kaynaklanan ayrımcılık açısından da değerlendirebilirler.

4.3. Şehir Kimliği ve Duygusal Bağın Protestolara Etkisi

Azerbaycan Türklerin etnik kimliklerinin yanı sıra şehir kimlikleri de itirazlara neden olan faktörlerden birini oluşturmaktadır. İsfahan'daki protestolara katılan Fars eniğine mensup protestocular etnik kimlikleri değil şehir kimlikleri daha etkili faktör olmuştur. Şehir kimliği, kolektif bir kimlik olarak tanımlanır. İnsanları protestolara iten nedenlerden biri de şehir kimliğidir. Şehir kimliği, insanların kendilerini ait hissettikleri şehirle özdeşleşmelerini ifade eder. Şehir kimliği, insanların protestolara katkıda bulunmalarına sebep olmuştur; özellikle de şehir kimliklerini tehlikede gördükleri zaman bu husus daha da belirginleşir.

Azerbaycan Türkleri ve Fars protestocularının bir kısmı, kendi şehir kimliklerinin Urmu Gölü ve Zayanderud'un kuruması ile tehdit altında olduğunu ifade etmektedirler.

Çalışmaya dâhil katılımcılardan Fars etniği örneklemede yer alan R.F.'nin ifadesine aşağıda yer verilmiştir:

"Zayandehrud, bizim hayatımız demektir. Burada her şey ona bağlıdır. Bizim canımız ve şehrimiz ona bağlıdır. Toprak çökmesi ve hava kirliliği gibi bugün uğraştığımız problemlerin kökeninde Zayanderud'un kuruması vardır. Zayanderud'un kuruması İsfahan'ın turistini de azaltır. Buda şehrimizin ve bölgemizin ekonomisini olumsuz etkiler."

Görüşmeye İsfahan'dan katılanların çoğu, İsfahan şehrinin varlığını ve kimliğini Zayandehrud Nehri'ne bağlamaktadırlar. Yukarıdaki açıklamadan da anlaşıldığı üzere

Zayanderud'un kuruması ve bölgede yaşanan su krizi İsfahan şehrinin kimliğini ve ekonomisini önemli ölçüde olumsuz yönde etkilemektedir.

C.R.'nin konuyla ilgili ifadesi aşağıda yer almaktadır:

“Urmu gölünde hepimizin çocukluk hatıraları var. Yaz dediğimizde Urmu gölü aklımıza gelir. Gölün tuzu ve çamuru içinde oyun kurarak eğleniyorduk. Sonra gölde yüzdüğümü hatırlıyorum. Gözüme tuzlu su kaçıyordu. Çocukluğumuz ve kimliğimizin bir parçası her zaman Urmu Gölü olmuştur. Sanki Urmu Gölünün susuzluğu bölge halkının susuzluğu anlamına geliyor. Bu krizi yönetim isterse bence aşabilir veya büyük ölçüde önüne geçebilir.”

Yukarıda C.R.'nin de ifadesinden anlaşıldığı üzere Azerbaycan Türkü katılımcılar, genellikle Urmu şehrine mensup katılımcılar Urmu şehir kimliğini Urmu Gölü ile sıkı sıkıya ilişkilendirdikleri görülmektedir.

Toplumsal anlam ve değerler teorisine göre, insanlar doğal kaynakları sadece ekonomik olarak değil, aynı zamanda toplumsal ve kültürel bağlamlarında da değerlendirirler. Bir nehrin sadece içme suyu sağlaması değil, aynı zamanda o nehre atfedilen sembolik ve kültürel değerler de önemlidir (Steward, 1955).

Görüşmelerimizde, insanların doğal kaynaklara olan duygusal bağları oldukça belirgindir. İnsanlar, bu doğal kaynaklarla geçirdikleri zaman ve olumlu deneyimler kısacası bütün anlamıyla yaşamışlıklarla derin bir duygusal bağ kurmuşlardır. Bu bağlılığı, coğrafi yakınlıkla da ilişkilendirmek mümkündür. Başka bir ifadeyle insanlar o doğal kaynağa ne kadar yakın yaşıyorlarsa, duygusal bağları da bir o kadar derinleşmektedir.

C.N.'nin ifadesi:

"Urmu şehri, sadece Batı Azerbaycan ilinde değil tüm Azerbaycan'da çok önemlidir. Urmu Gölü ise Azerbaycan'ın ana damarıdır. Urmu İran Azerbaycan'ın en önemli simgelerinden biridir. Bu simgenin yok olması bizi çok korkutuyor ve derinden endişelendiriyor. Azerbaycan'ın bereket simgesi olan Urmu Gölü için acil müdahaleler yapılmalıdır. Yapılmazsa bu halkı kızdırarak daha da sert eylemlere yönlendirecektir."

Katılımcılar, Zayanderud ve Urmu Gölü'ne ne kadar uzaklarsa, duygusal bağları da o kadar azalmaktadır. Tebriz'den olan katılımcılarda, Tebriz'in Urmu şehri kadar yakın olmaması nedeniyle daha az duygusal yaklaşım ve ifadeler gözlenmektedir. Erdebil'den olan katılımcılarda ise bu duygusal bağ daha da azalmaktadır. Katılımcılar ile doğal kaynak arasındaki mesafe arttıkça duygusal bağ da azalmaktadır, ancak

Azerbaycan Türkleri arasında milli yaklaşım Urmu Gölü'ne olan duygusal bağı artırır. Başka bir deyişe, Urmu Gölü'ne uzak olan katılımcılar milli kimliklerini göle atfederken, Urmu ilinde yaşayanlar ise etnik kimliklerinin yanı sıra şehir kimliği ve duygusal bağlarını da göle atfetmektedirler.

4.4. Adaletsiz Servet Dağılımı ve Çevre Irkçılığının Azerbaycan Türklerine Yönelik Etkisi

Irkçılık, bir ırksal/etnik grup lehine avantajlar sağlayarak diğerlerini mağdur ederek sistemli bir şekilde eşitsizlikler oluşturur. Güç ve ayrıcalıklar farklı alanlarda ve zaman içinde eşit olmayan bir şekilde dağıtılır. İnsan çevresinin özellikleri de buna dahildir. Irkçı yapılar ve kurumlar, insanların yaşadığı, eğlendiği ve çalıştığı çevreleri etkileme yeteneğine sahiptir. Çevresel ırkçılık, daha geniş baskı sisteminin kritik bir bileşenidir. Çevresel ırkçılığı anlamak, kısmen topluluklardaki sağlık eşitsizliklerine yol açan eşitsizliği anlamaktır (Joel D. Kaufman, 2021).

Irk ayrımcılığı kasıtlı veya kasıtsız olabilir ve sıklıkla "kurumsal ırkçılık" olarak ortaya çıkar. Bu terim, çevresel eşitsizlik ve adaletsizliği yaratan ve sürdürmeye devam eden siyasi gerçekliği kabul etmektedir (NRE 392 Coursepack, 1997).

C.R'nin ifadesi:

"Ana mesele şu ki, o bölge hükümet için çok önemli değil. Örneğin, eğer Urmu Gölü başka bir yerde, mesela Tahran'a yakın bir konumda olsaydı, durum farklı olurdu. Şimdiye kadar bölgedeki ana yatırımların yeterli olmadığını düşünüyorum. Hükümet, bu bölgeye yeterli ilgiyi göstermediği için su krizini hala ciddiye almıyor. Devletin kafasında bölgenin ayrılma korkusu hala mevcut. Bu nedenle, hükümet daima bu bölgeye üvey çocuk gibi bakmıştır. Devlet bütçesi dağıtıldığında, bu bölgelere yeterli kaynak ayrılmamıştır. Bu, ana sorunlardan biridir ve bu bölgenin daima ihmal edildiğini gösterir. Eğer Urmu Gölü ülkenin başka bir yerinde, mesela Şiraz'da olsaydı, hemen gereken kaynaklar tahsis edilir ve sorun hızla çözüldü."

Hamid: Neden şirazi örnek verdiniz?

CR:"Şiraz'ı örnek olarak verdim çünkü Şiraz, İran devletinin doğmuş çocuğu gibidir. Devlet tarafından her zaman bizim ayrılma tehlikesi altında olduğumuzu hissettiriyorlar."

Hamid: Sizce ora neden doğmuş çocuğu gibidir. bunun bir nedeni var mı?

CRI Ona göre ki oranı kendilerinden biliyorlar. Sanki göy açılmış ve oraya düşmüşler. Biz ise o taraflardan göç edip buralara geldik.

Hamid: Urmu bölgesi neden önemsiz kabul edilir? Bunun bir sebebi var mı?

CR: Öyle sanıyorlar ki biz sonradan yörelerden gelip buraya yerleşmişiz onlar ise gökten enmişler buralara. O zaman hatırlıyorum, Valilik’de Urmu Gölüne ilişkin toplantıya katılmıştık. Mesela, 1 milyarlık bütçe tahsis edilmişti, 300 milyonu onaylandı. Neden onaylamadılar, bilmiyorum. Bölge halkına bu kadar önem taşıyan bir göle neden bütçe az verilir?”

Görüşmelere katılan Azerbaycan Türkleri, Azerbaycan Türk azınlıklarının yaşadığı bölgelerde çevresel sorunların devlet tarafından etnik bölge olarak görüldüğü için yeterli bütçe ayrılmadığını vurguluyorlar.

S.E’nin ifadesi:

"Hükümetin ilgisizliği en başta geliyor. Yanlış siyaset her yerde olabilir, ancak yanlış siyaseti düzeltmeye çalışabilirsiniz. Fakat zaten hükümet bu sorunları önemsemiyor ve sorunlar ortaya çıktıktan sonra bile durumun devletin işine geldiği söylenebilir. Bu kadar haksızlık elbette ki hükümetin hoşuna gidiyor. Hükümet su meselesine çok duyarsız kalıyor. İsfahan gibi bir yerde tam tersine davranırken, Urmiye’ye kötü davranmıyor. Peki, bunun nedeni nedir? Bu durum, bizim milli Türklüğümüz ve etnik kökenimizden kaynaklanıyor. Hükümet, su meselesine sadece su sorunu olarak bakmıyor. Biz de su meselesine sadece su sorunu olarak bakmıyoruz; motivasyonumuz milli hislerimizden kaynaklanıyor."

Bu konu ile bağlı İsfahan Farıslarıyla görüşme de hiçbir ettiklerine göre az bütçe verildiğine değinmemişler. Azerbaycan Türkleri Etnik kimliklerinden dolayı bu su sıkıntısı yaşadıklarını diyorlar. Devlet Fars bölgelerle kıyasta Türklerin yaşadığı bölgelerde ayrımcılık yaptığını düşünmektedir.

Aslında çevre konusunda ayrımcılık priming etkisi ile de açıklana bilir. Önceden veya şimdi toplumda deneyimlenen kavramlar veya olaylar ile sonraki deneyimler arasında bir ilişki kurulmasını ve bu önceden deneyimlenen kavramların sonraki davranışları ve tepkileri etkilemesini temel alır. Priming etkisi teorisine göre, önceden veya şimdi tecrübe ettikleri ayrımcılık adaletsiz servet dağılımı ve kötü yönetim gibi kavramlar, bireylerin sonraki algı ve davranışlarını etkileyebilir. Örneğin, bir kişi önceden yaşadığı ayrımcılık deneyimleriyle "sistematik ayrımcılık" veya "kötü yönetim" gibi kavramlarla tanışmışsa, bu kavramlar benzer durumları değerlendirirken algısını etkileyebilir. Bu bağlamda, Azerbaycan Türklerinin su krizi konusundaki deneyimleri, daha duyarlı olmalarına ve kötü yönetim, adaletsiz servet dağılımı ile ayrımcılığa vurgu yapmalarına neden olabilir.

Dolayısıyla, olduğu durum veya önceden deneyimlenen ayrımcılık ve kötü yönetim gibi kavramlar, bireyler sonraki benzer durumlarla karşılaştığında bu konulara daha fazla dikkat edilmelerine ve bu konularla ilgili daha duyarlı davranmalarına neden olabilir. Azerbaycan Türkleri ve İsfahan Farsları ayrımcılığa su konusunda vurgu yapmaktadırlar. Ancak, Azerbaycan Türkleri ayrımcılığı hayatlarının her alanında hissettiklerini belirtiyorlar. Azerbaycan Türkleri devletin su ile ilgili bilerek kötü yönetimine vurgu yapmaktadırlar. Bu nedenle, Azerbaycan Türkleri Urmu Gölü hakkında konuşurken, bilerek kötü yönetim veya planlı kötü yönetim konularına da değinmektedirler.

Azerbaycan Türkleri sistematik ayrımcılık yaşadıkları için devlet tarafından yapılan işlerin içinde bilerek yanlış yönetime vurgusu yapmaktadırlar.

D.S.'nin ifadesi:

"Ben de Urmiye Gölü'nün şu anda kurutulduğunu ve Azerbaycan'ı bir çöl haline getirmeyi planladıklarını söylüyordum. Bu durum bir plan çerçevesinde gerçekleşmiştir, plansız olamaz. Bu tamamen bilinçli ve planlı bir kurutmadır. Devlet, göl kuruduktan sonra bizi nelerin beklediğini çok iyi biliyor, fakat yine de gölü kurutuyor."

S.A.'nın ifadesi:

"Haksızlığa karşı mücadele etme motivasyonumuz buradan geliyordu. Topluluğumuzun bir sorunu vardı ve ben de topluluğumuzun sorununa duyarlı biriyim. Su meselesi elbette çok önemliydi. Su meselesi, Türk milletinin bir meselesi olduğunda motivasyonumuz kat kat artıyordu. Devlet su konusu ile ilgili her yerde aynı şekilde davranmıyor. Devlet su meselesine çok duyarsızdır. İsfahan gibi bir yerde tam tersine davranırken, Urmu'ya öyle davranmıyor. Peki, bunun nedeni nedir? Bizim milli Türklüğümüz ve etnik kökenimizden kaynaklanıyor. Devlet su meselesine sadece su meselesi olarak bakmıyor. Biz de su meselesine sadece su meselesi olarak bakmıyoruz ve motivasyon milli hislerimizden kaynaklanıyor."

Katılımcılar, merkeziyetçi Fars rejiminin Tahran'da yapay göller oluştururken diğer etnik grupların bölgelerindeki gölleri kuruttuğunu veya kurumasını umursamadığını ifade etmektedirler. Bu durum, Azerbaycan Türklerin İran'da çevresel ırkçılığa dikkat çekmelerine neden olmuştur. Katılımcılar, kendi etnik kimliklerine göre çevresel adaletsizlikler yaşadıklarını iddia etmektedirler.

Azerbaycan Türkü katılımcıların çoğu, bölgesel su sorunlarının kökenini etnik kökenlerine dayandırmaktadırlar. Bu aslında bir Priming etkisinin bir sonucudur. Ayrımcılığın, Azerbaycan Türkü katılımcıların yaşamlarının farklı alanlarında deneyimledikleri gibi, bu alanda da yaşandığı sonucuna varılmaktadır.

P.M.'nin ifadesi:

"Suya erişimde eşitsizlik kesinlikle var, bu sadece Türklerin bölgesinde değil, Fars olmayan diğer etniklerin yaşadığı bölgelerde de mevcuttur. Bu, belki de bizim için biraz hassas bir konu olabilir ancak açıkça görülen bir gerçektir. Tahran'a gittiğimizde, Çitger adlı bir göl gördük. Tam o sırada Urmu Gölü gerçekten kurumuştu ve %95'i yok olmuştu. O zamanlar Tahran'a gittik ve şehrin içinde yapay bir göl inşa edildiğini gördük. Bu, açıkça bir ayrımcılık örneğidir."

S.E.'nin ifadesi:

"Diğer toplumlarla karşılaştırıldığında daha kötü durumda olduğumuzu söyleyebilirim. Beluçlarla karşılaştırıldığında ise, merkeziyetçi politika sonucu olarak onlar da çok zorluklar yaşadıklarını söyleyebilirim. Bizim Azerbaycan Türkü olmamız, sorunun katman katman derinleşmesine neden olmuştur. Farslarla mukayesede, başka etnik gruplar gibi baskıya maruz kalmışız."

Azerbaycan Türkleri, özellikle Araplar ve Beluçlar gibi diğer etnik grupların ayrımcılık siyasetinin hedefi olduklarını ifade etmektedirler. Ayrıca, Fars olmayan diğer etnik gruplara da ayrımcılık yapıldığını düşünmektedirler.

L.B.'nin ifadesi:

"Bu kesinlikle gerçek. Bu ırkçı Farslar sadece bizimle değil, diğer milletlerle de sorun yaşamaktadır. Diğer milletleri de baskı altına almak ve onları mahvetmek istiyorlar. Huzistan'ın büyük bir gölü kurumuş durumda. Aynı şekilde, Sistan ve Belucistan'da Hamun gölü kurumuş durumda. Mazandaran ve Horasan'da da aynı durum söz konusu. Yani, İran'ın birçok bölgesinde benzer sorunlarla karşılaşyoruz. 2011'de Urmu Gölü kurduğunda, Tahran'da Çitger Gölü adıyla yapay bir göl inşa edildi ve bu büyük bütçeli bir proje oldu. Bu göl, Fars'ın başkenti olan Tahran'da, 7 milyon metreküp su kapasitesine sahip bir göldür."

Katılımcılar, merkezi devlet ile çevre arasında ayrımcılık olduğunu ifade etmektedirler. Beluçistan, Horasan ve Mazandaran gibi Urmu Gölü'nün bulunduğu ve Fars olmayan etnik grupların yaşadığı bölgeler, çevredeki ayrımcılığın yoğun olduğu bölgelerdir.

İsfahan Farsı A.D İfadesi:

“Etnik meselesine hiç bağlı değildir. Suyumuzu Qum Kaşan yezd şehrine transfer ediyorlar. Onlara giden su şimdi Zayanderuda olması gerekiyordu. Bizim ilin sularını oraya transfer etmeleri ayrımcılık göstericisidir. Bugün bu kadar sorunlarla yüz yüze kalmışız hepsi bu su transferlerinin sonucudur. ”

İsfahan Farısları katılımcılar, su konusunun İsfahan'da etnik bir mesele olmadığına inanmakta ve siyasetçileri suçlamaktadırlar. Onlar su dağılımında ayrımcılık olduğunu vurgulamaktadırlar ama bu etnik temelli ayrımcılık deyil deye düşünmektedirler.

4.5. Etnik Grupların Bir Birilerinin Çevre Sorunlarına Tepkisi

Azerbaycan Türkü katılımcılar, Arapların bölgelerinde yaşanan su sorununa dikkat ettiklerini belirtiyorlar. Ancak, Kürtlerin Urmu Gölü'nün yakınlarında yaşamalarına rağmen, Urmu Gölü'ne dikkat etmediklerini ifade etmişlerdir.

Urmu şehrinden S.A'in ifadesi:

“Diğer etnik gruplar destek vermedi, ancak Arap toplumu destek verdi. Sanal dünyada bile katıldıklarını gördük ve duyduk. Onlar da aynı sorunları yaşıyorlar, sıkıntılarla karşı karşıyalar, su sorunu yaşıyorlar. Farıslardan bir şey görmedik ve diğerlerinden de. Örneğin, Urmu'de Kürtler vardı. Bir Kürt bile bu konuda itiraz etmedi, dert etmedi. Ancak çevresel sorunları düşünürsek, onların da etkileneceği açıktır. Bu nedenle, olumsuz durumların yaşanmaması için itiraz etmeleri gerekmektedir. Urmu Gölü meselesi, daha çok etnik bir meseleye dönüştüğünü kanıtlar.”

Azerbaycan Türkü katılımcılar Urmu gölü ile ilgili Kürtlerin hiç bir tepki göstermelerini sürekli vurgulamışlardır.

Azerbaycan türkü R.R'in ifadesi:

“Kürtlerle birlikte burada yaşıyoruz ve onlara da zarar gelecek, ancak ben bizzat hiçbir Kürt görmedim Urmu gölü konusunu ciddiye alsın. Gölün kuruması sadece bizim bölgeyi değil, 400 kilometrelik bir alanı etkileyecek. Farıslara da zarar görecek. Ancak hiçbir zaman dikkat çekilmiyor. Hiçbir yerde gölün kurumasına tepki yoktur. Sanki, bizim yaşamımızın sona ermesi o kadar da önemli değil gibi görünüyor.”

Azerbaycan Türkü katılımcılar Kürt konusuna döne döne vurgu yapmışlardır ve neden Urmu gölünün kuruması ile onlar da etkilediklerine rağmen tepki göstermiyorlar diye soruyorlar.

Aynı zamanda İsfahanlı katılımcılarda başka etniklerin bölgelerinde su sorununa dikkatsiz olduklarını söylemişler.

İsfahan Farsı A.S'in ifadesi

“Maalesef hiç etniklerden bir tepki görmedik. Bizim bölgedeki su sorununa yaşıyoruz başka etniklerin bir tepkisi olabilirdi ama olmadı. Nedeni bilmiyorum. Ama çok ilginçtir. Bir ülkede yaşıyoruz. Neden hiç bir dikkat etmiyorlar.”

Görüldüğü gibi yalnız Azerbaycan Türkleri ile Araplar su konusunda birbirinin sorununa tepki göstermiş ve duyarlı davranmışlar. Bunların dışında başka etkiler bir birisinin su sorununa duyarsız olduğu gözükmemektedir.

4.6. Devletin Su Sorununa Yönelik Politikası

Devletin su konusunda nasıl davranması protestoları etkilemektedir. Azerbaycan Türkü katılımcılar Azerbaycan'da olan su sorununa devletin tepkisi ve cevabını çok kötü değerlendirmişlerdir. Bazen devletin su sorunun yaratmakta sorumlu biliyorlardır.

Azerbaycan Türkü S.A'in İfadesi:

“Değerlendirmem oldukçanettir. Çok kötü değerlendiriyorum. Kurumanın sorumlusunun devlet olduğunu düşünüyorum; yani sorunlar devlet tarafından yaratıldı. Bu durumu oldukça kötü bir şekilde değerlendiriyorum. Devlet hiçbir şey yapmadı. Eğer bir şeyler yapmış olsalardı, durumun daha da kötüleşmezdi. Hükümet olmasaydı, kendimiz çözüm bulurduk. Ancak hükümet, çözüm bulmamıza izin vermiyor. Birçok insan, barajları yıkarak suyu göle geri getirmeyi öneriyor, ancak hükümet buna izin vermiyor. Soruna çözüm getirmedi, hatta durumu daha da kötüleştirdi.”

Azerbaycan Türkü P.M'in İfadesi:

“Devlet sorunlarımızı görmezden geliyor. Germi şehrinde sel felaketi yaşandı ve halk susuz kaldı, ancak su temini sağlanamadı. Hoy şehrine deprem geldiğinde ise, kendi milletimiz kendi aramızda para topladı ve yardımlaşma sağlandı. Hatta evlerin yeniden inşası için bile kendi milletimizden bağışlar toplandı. Burada devletin varlığı neredeyse hissedilmiyor.”

Azerbaycan Türkleri, devletin sorunun daha da kötüye gitmesindeki rolüne sürekli vurgu yapıyorlar. "Azerbaycan'da devlet yoktur" demeleri, millet ve devlet arasında ciddi bir sorun olduğunu göstermektedir. İsfahan Farsları da konuyla ilgili devletin faaliyetlerini yetersiz buluyorlar.

İsfahan farsı G.R'in İfadesi:

“Devlet ara sıra Zayanderud Nehri'nin suyunu açıyor, ancak yıl boyunca nehir susuz kalıyor. Tatil ve seçim zamanlarında nehirde su görülüyor, ancak bunun sadece insanlardan oy almak için yapıldığına inanıyorum. Yani, ciddi bir iş yaptıklarını düşünmüyorum.”

Azerbaycan Türkleri ve İsfahan Farsları, devletin yeterince dikkat etmediğine inanıyorlar. Ancak, tüm Azerbaycan Türkü katılımcılar arasında devlete karşı ciddi bir şüphe ve güvensizlik görülüyor. Bu, Azerbaycan Türkleri üzerinde uygulanan ayrımcı siyasetlerin sonucudur. Devlet ile Azerbaycan Türkleri arasında ciddi bir uçurum olduğunu düşünüyorlar ve bazıları, devletin olmaması durumunda bu sorunu kendi başlarına çözebileceklerini iddia ediyorlar. İsfahan Farsları devletten beklenti mevcuttur ve başlanılan su projelerin biran önce bitmesini istiyorlar.

4.7. Protestocuların İstekleri

Toplumsal hareketler genellikle yeni taleplerin ortaya çıkması veya mevcut devlet politikalarına karşı duyulan rahatsızlık nedeniyle eylemlere ve gösterilere katkıda bulunur. Azerbaycan Türkleri ve İsfahan Farsları da benzer şekilde itirazlarda bulunarak farklı talepler ve dilekler ortaya koydular.

Azerbaycan Türkü V.F. 'in İfadesi:

“İtiraz sırasında devletten bir adım beklemiyorduk. Daha çok, dünya insanların bu durumu duymasını umuyorduk. Belki dünya, bu sorunlara çözüm bulabilirdi. Çünkü ekosistem sorunlarıyla ilgili dünya çapında programlar var ve bu tür konular üzerinde çalışıyorlar.”

Azerbaycan Türkü C.R.'in İfadesi:

“Benim gerçek isteğim şu ki, bir araya gelmiş bir uluslararası uzman grubu bu işe başlasın, yani çok ciddi bir iş yapsınlar. Bir yılda cevap elde edebilirler. Düşününün, eğer bütçe sağlanırsa, sistem düzgün olursa, bir yılda bu işi yapabilirsin.”

Azerbaycan Türkleri devlete olan güvenlerini kaybettikleri için artık devletten çok fazla beklenti içinde değiller. Aslında, birçoğu artık uluslararası kuruluşlardan kendi devletlerinden daha fazla şey bekliyor. En azından, bu devletten ciddi bir adım atılmasını beklemiyorlar. Onlar, bir değişiklik olacaksa, yetkililerin veya siyasi sistemin değişmesiyle Urmu Gölü'ne bir çözüm bulunacağına inanıyorlar.

Azerbaycan Türkü P.M.'in İfadesi:

“Bence sistemin değişmesidir ki bu durumu değişebilir. Bütün devletin değişmesi ve daha layık insanların gelmesi. Çevreye devlet müdahale etmemesi gerekiyor. Devlet yalnız bütçe sağlamalıdır ötesini çevre organizasyonları işlerini yapmalıdır. Çevre rant ve gelir kaynağı gibi olmamalıdır. Bütçeleri olsun diye yalnız su değil her şeyi yağmıyorlar. Ağaçları madenleri. Oksijenimizde mahvoluyor. Güney Azerbaycan'a baktığında orman kalmamış. Tebriz kırık kerpiç parçasına benziyor. Tebriz bağça şehri değil beton şehridir. İslam cumhuriyeti yaşamak için yağmıyor.”

Devlette sistem değişikliği derken Azerbaycan Türkleri İran İslam Cumhuriyeti'nde ciddi değişiklik kast ediyorlardır. İsfahan Farsları ise devleti uyarmak istiyorlar ve devlete ümitlerini kaybetmemişler.

İsfahan Farsı P.S.'in İfadesi:

“Durum değişsin istiyorduk. Devlet daha çok dikkate alsın bölgemizdeki sorunu. Suda olan sorunu çözsün. En azından tam çözme de bölgede su

kontrolünü sağlayan ve iyi yöneltsin. Bu durumda bizim ekimimiz ve şehrimiz çok kötü durumda olacaktır. Bir şey yapmaları gerekir. ”

Göründüğü kadarıyla İsfahan Farsları, devlete hala umut besliyorlar ve bir şeyin değişeceğine inanıyorlar. Azerbaycan Türklerinin ise devletle olan uçurumu daha belirgin görünmüyor. Priming etkisi teorisine göre, İsfahan uzun yıllar boyunca yatırım ve devlet merkezi olarak hizmet verdiği için, su ve Zayanderud konusunda umutlu olmaya devam ediyorlar. Ancak Azerbaycan Türkleri, yaşadıkları haksızlıklar ve ırkçılık nedeniyle devletin bir şey yapamayacağına inanıyorlar.

4.8. Su Sorununa Yönelik Çözüm Yolları

Devlete karşı güvensizliği biz Azerbaycan Türkü katılımcıların çoğunluğunda ve her alanda görmekteyiz. Onlar siyasi değişiklik ve İran’da kimlik değişimini istiyorlar.

Azerbaycan Türkü S.E.’in İfadesi:

"Milletin kaygılarına duyarlı bir devlet gereklidir ki, sorunlarına çözüm bulabilsin. Ne yazık ki, merkeziyetçi bir devlete sahip olduğumuz sürece bu sistem içinde sorunlarımız çözülmeyecektir. Bence su sorunu ancak Azerbaycan milletimizin kendi devletine sahip olduğu zaman çözülecektir."

Sorunun çözümü ile ilgili Azerbaycan Türkleri Priming etkisine göre Siyasi değişikliği öne sürdü ve merkezleştirilmiş bir devlet olduğu süreçte bu sorunları yaşayacaklarını düşünmektedir. İsfahan’ılar devlerin daha çok dikkat etmelerini istiyorlar. Devlet biraz daha bu soruna öncelik tanıdıktaki sorunun çözüleceğine inanmaktadırlar.

İsfahan Farsı E.D.’in İfadesi:

“Karun Nehri’nden su transferi yapılıyor. Ayrıca, Fars Körfezi’nden de İran’ın merkez bölgelerine su aktarılıyor. Bu projelerin bir an önce tamamlanması gerekiyor. Karun Nehri’nden denize akıp giden suyun, İsfahan’a taşınması gerektiği hızlı bir şekilde anlaşılmalıdır. Bu su transferleriyle ilgili sorunlarımızın çözüleceğine inanıyorum.”

İsfahan Farıları, su sorununun hızla özölmesini bekliyorlar. Diğer bölgelerden yapılan su transferlerinin İsfahan için son derece önemli olduğunu düşünüyorlar ve bu suyun Karun Nehri'nden denize boıa akıtılmasını israf olarak görenlerin sayısı İsfahanlı katılımcılar arasında oldukça fazladır.

4.9. Su Kaynaklarına Eıit Erişim Yolları

Kaynak dağılımı, çok etnikli ölkelerde etnik ilişkileri şekillendirmede kilit bir rol oynamaktadır. Çünkü güç dinamiklerini, sosyo-ekonomik eıitsizlikleri ve farklı etnik gruplar arasındaki fırsatlara erişimi etkiler. Kaynakların eıit olmayan bir şekilde dağıldığı toplumlarda, azınlık grupları marjinalleşme ve ayrımcılık yaşayabilir, bu da gerilimlere ve çatışmalara yol açabilir. Bu fenomen, çatışma teorisi gibi sosyolojik teoriler tarafından iyi desteklenmektedir. Bu teoriler, ekonomik fırsatlar ve siyasi güç dahil olmak üzere sınırlı kaynaklar için rekabetin, etnik gruplar arasındaki gerilimleri artırabileceğini ileri sürmektedir (Olzak, 2007).

Azerbaycan Türkü L.B'in İfadesi:

“Devletin kendisini değiştirmesi için büyük bir dönüşöme ihtiyacı var. Ancak mevcut durumda, devletin su konusunda farklı bir tavır takınacağına dair umutlarım yok. Devlet, varlığını sürdürmek istiyorsa su sorununu ciddiye almalıdır. Su meselesi, hem İran'da hem de dünyada büyük bir sorundur. Eğer gerçek bir değişim isteniyorsa, devletin üst düzeyinden başlayarak aıağıya doğru bir değişim gereklidir. İçin ehli kişilerin göreve getirilmesi ve ciddi yatırımlar yapılması gerekiyor ”

Azerbaycan Türkleri, su politikasının değişmesi ve suya eıit erişim konusunda siyasi değişikliklerin yapılması gerektiğini vurguluyorlar.

Azerbaycan Türkü Y.S'in İfadesi:

“İran federal bir devlet olsa da, su sorunu özölmeyecektir. Azerbaycan bağımsız hale gelirse, bu sorun özölebilir. Ermenistan Aras Nehri'ni kirletirken, Azerbaycan Türkleri kanserle mücadele ediyorlar. Fars milletvekilleri bu konuda itiraz etmediler, çünkü onlar kanser sorunu yaşamadılar. Bu durum, bağımsızlığın bizim için tek çözüm olduğunu gösteriyor. ”

Genellikle Azerbaycan Türkleri su sorununun siyasi bir çözüm gerektirdiğine inanıyorlar. Diğer Azerbaycan Türkü katılımcılar ise demokratik bir devlet veya merkezileştirilmiş olmayan bir devletin bu soruna çözüm getirebileceğini söylüyorlar. İsfahan'da ise biraz farklı bir yaklaşım var.

Azerbaycan Türkü G.S'in İfadesi:

“Başka havzalardan su taşındıktan sonra elimizden başka bir şey gelmez. Foolad Mobarake ve Zob ahan Zayanderud suyunu tüketiyor. Ne yapabiliriz ki? Sadece başka yerlerden su taşınması ve Zayandehrud'un suyunun fabrikalara verilmesi gerekiyor. Fars Körfezi'nden su transferi yapılıyor İsfahan'a. Eğer bu su sanayi ihtiyacını karşılarsa, Zayanderud canlanabilir.”

İsfahan Farısları, su sorununun çözümünü su transferinde görüyorlar. Diğer bölgelerden hızlı su aktarılmasının, kendi bölgelerindeki su sorununu çözeceğine inanıyorlar. Devletin bu tür projelere daha fazla bütçe ayırıp iş yapmasını talep ediyorlar. Bu bakış açısı, Azerbaycan Türklerin bakış açısından tamamen farklıdır. İsfahan Farısları, İran'da suya adil erişime devlete güvenirlir ve devletin bu sorunu çözebileceğine inanırlar. Ancak Azerbaycan Türklerin tamamen farklı düşünceleri vardır ve İran devletiyle bu sorunun çözölemeyeceğini savunurlar. Azerbaycan Türkleri, devletin İsfahan'daki su sorununa daha yakından dikkat etmesi gerektiğini belirtirler. Azerbaycan Türkü katılımcılar, bu davranışın eşit olmadığını iddia ediyorlar.

4.9.1. Su Kaynaklarına Eşit Erişimde Engeller

İran'da yaptığımız görüşmelerde, Azerbaycan Türkleri ve İsfahan Farısları arasında suya eşit erişim konusundaki farklı bakış açıları dikkat çekiyor. Bu farklılıkların arkasında farklı siyasi ve toplumsal statüler ile tarih yatmaktadır, bu da her iki toplumun farklı perspektiflere sahip olmasına neden olmuştur.

Azerbaycan Türkü L.B'in İfadesi:

“Ana sorun devlettir. Bu ki biz üstün ırkız. Siz Azerbaycan Türkleri geri olduğunuzu kabul etmeniz gerekir. Nasıl Yezd ve Kirman şehirlerin cennet etme kapasitesine sahiplerse başka şehirlerin de sorunlarını çözöüp cennet etmek kapasitesine sahipler. O paraya ve o güce sahiptirler.”

Azerbaycan Türkü L.B'in İfadesi:

“Bu, yüzyıllık bir kültürün bir sonucudur. Merkezi otorite, İran kimliğini belirlerken önemli bir rol oynamıştır. Ancak, bu kimlik algısının değişmesi uzun bir süreç gerektirir. "Sen Pers'sin" dense de, gerçek böyle değil. Kimliğimiz sadece İranlı Fars olarak kabul edilmemelidir. Gerçek kimliğimizin ve çeşitliliğimizin tam olarak tanınması ve kabul edilmesi önemlidir.”

Azerbaycan Türkleri, suya adil erişimde büyük bir engelin devletin ve Fars merkezietçi bakış açısının olduğunu kabul ediyorlar. Onlar, siyasi, kültürel ve ekonomik faktörlerin suya adil erişimi engellediğini belirtiyorlar. Onlara göre, Pehlevi döneminden beri yanlış kimlik politikaları ve fars olmayanlara yönelik adaletsiz ve dışlayıcı tutum hala devam ediyor. Suya adil erişimi sağlayacak siyasi ve kültürel süreçler, Azerbaycan Türklerin İranlı olarak tanınmasını gerektirecek

İsfahan Farsı R.G.'in İfadesi:

“Eskiden meclis vekilleri İsfahan'daki projelere yeterince bütçe sağlaya biliyorlardı ama şimdi o bütçelerden haber bile yok. Devletin ekonomik durumu da bizi etkilemiştir.”

İsfahan Farıları, Azerbaycan Türklerden farklı olarak İsfahan meclis vekillerinin yeterince çalışmadığını belirtiyorlar.

Burada Azerbaycan Türkleri ile İsfahan Farıları arasında belirgin bir farklılık olduğunu görmekteyiz. İsfahan Farıları devletle yakın düşündükleri izlenimini sürekli verirken, Azerbaycan Türkleri ile devlet arasında ciddi bir kopuş olduğu gözlenmektedir.

SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

İran ve Azerbaycan'da su krizi, bölgedeki önemli bir sorun haline gelmiştir. Ülke su kaynaklarının yönetimi, su tüketimi ve çevresel faktörler nedeniyle zorluklarla karşı karşıyadır. İran'da su krizi, uzun vadeli su kaynaklarının aşırı tüketimi, plansız kentleşme, tarım sektöründeki verimsiz su kullanımı ve kuraklık gibi faktörlerin birleşimiyle derinleşmektedir. Özellikle, tarım sektörü ülkenin suyunun büyük bir kısmını tüketmektedir ve sulama yöntemlerinin verimsizliği sorunu daha da kötüleştirmektedir. Ayrıca, iklim değişikliği de su kaynaklarını olumsuz yönde etkilemektedir.

İran'ın çeşitli bölgelerindeki son yıllardaki protestolar, su kıtlığına dair protestocular arasındaki çeşitli yorumları vurgulamaktadır. Su kıtlığı algısının bireysel düzeyde anlaşılması, potansiyel kolektif eylemleri kavramak açısından kritiktir. Su kıtlığı sorununun nedenlerini, suçlamaları ve potansiyel çözümleri bilmek, özellikle bir etnik grup su kıtlığından diğerini sorumlu tutarsa etnik ilişkiler üzerindeki etkileri anlamamıza yardımcı olabilir. İran'da kimlik mekanizmalarını anlamanın çevresel krizlerin nasıl etnik çatışmalara neden olabileceği konusunda içgörüler sağladığını söylenmektedir.

Nüfus artışıyla birlikte, su kıtlığı istatistiklerinde endişe verici bir artış gözlemleniyor. Özellikle iklim değişikliği gibi faktörler uluslararası güvenliği tehdit ederken, suya erişim en önemli meselelerden biri olarak öne çıkıyor. İran gibi ülkeler ciddi su sorunlarıyla karşı karşıya, özellikle de hidrolik altyapı ve suyun aşırı kullanımı gibi nedenlerle. İran'daki su kaynaklarının yönetimindeki eksiklikler, su kıtlığının yanı sıra göç, ekonomik zorluklar ve sağlık sorunları gibi derin etkilere yol açıyor.

Özellikle Urmu Gölü'nün ve zayanderudun kuruması gibi olaylar, çevresel sorunların ve su krizinin boyutlarını gözler önüne seriyor. İran'ın Azerbaycan bölgesinde yaşanan Urmu Gölü krizi, bölgedeki ekosistemleri ve toplumları olumsuz etkilerken, çevre protestoları da bu duruma karşı tepki olarak ortaya çıkıyor. Urmu Gölü'nün küçülmesi, su kaynaklarının aşırı kullanımı, tarımsal ve endüstriyel faaliyetlerin artması gibi faktörler bu sorunların temelini oluşturmaktadır. Bu durum, çevresel zararın yanı sıra ekonomik ve sosyal sorunlara da neden olmaktadır.

İran'da su sorunlarına karşı yapılan çeşitli protestolar, hükümetin su politikalarını ve çevre yönetimini eleştiriye açık hale getiriyor. Ancak bu protestoların sonuçları ve çözümleri, devletin ve uluslararası toplumun daha etkin müdahalesini gerektiriyor.

Etnik grupların çevresel konulara verdiği tepkilerin farklılıklar göstermesi oldukça karmaşık bir konudur ve birden çok faktör etkilemektedir. Bu farklı tepkilerin altında yatan nedenlerin anlaşılması için çeşitli faktörler göz önünde bulundurulmalıdır.

Çevre protestoları, halkın bu sorunlara duyduğu endişeyi ve hükümete bu konudaki politikalarına yönelik eleştirileri yansıtmaktadır. Özellikle farklı etnik grupların bu protestoları gerçekleştirilmesi, çevresel sorunların etnik gruplar arasındaki siyasi, kültürel ve ekonomik dinamiklerle nasıl etkileşime girdiğini göstermektedir. İran'daki su krizi ve çevresel sorunlar, sadece çevre açısından değil, aynı zamanda kimlik, ekonomik, sosyal ve siyasi açılardan da derinlemesine incelenmesi gereken karmaşık bir konudur. Bu sorunların çözümü için hem yerel hem de uluslararası düzeyde işbirliği ve etkili politikaların uygulanması gerekmektedir.

Azerbaycan Türkleri, kendi etnik kimlikleri ve milli duygularıyla Urmu Gölünü önemseyebilirlerken, Isfahanda farslar şehir kimliğinden yola çıkarak Zayanderud su sorunun değerlendirmişler. Bunları anlamak için priming etkisi ve çerçeveleme (framing) gibi psikolojik ve iletişimsel kavramlar da önemli bir rol oynamaktadır. Bu kavramlarla etnik grupların çevresel konulara verdiği tepkilerini anlamaya çalışılmıştır.

Priming etkisi, önceden deneyimlenen kavramların veya olayların sonraki davranışları ve tepkileri etkilemesini ifade eder. Azerbaycan Türkü katılımcılar, kendi bölgelerinde yaşadıkları ayrımcılık ve çevresel adaletsizlikler nedeniyle su konusuna daha duyarlı olabilirler. Bu önceden deneyimlenen kavramlar, Urmu Gölü gibi benzer çevresel sorunlarla karşılaştıklarında tepkilerini etkileyebilir. Bu durum, priming etkisinin etnik grupların çevresel konulara verdikleri tepkileri belirlemede önemli bir faktör olduğunu göstermektedir.

Çerçeveleme ise, bir konunun sunumu veya iletişimi sırasında kullanılan dil ve anlatım tarzının, insanların konuya nasıl tepki vereceklerini etkilemiştir. Azerbaycan Türkü katılımcılar, su sorununu kendi etnik kimlikleri ve milli duygularıyla ilişkilendirerek çerçeveleyebilirler. Bu durum, su sorununa verdikleri tepkileri etkileyebilir ve Urmu Gölü'nün Azerbaycan kimliği ile özdeşleştirilmesi, Azerbaycan Türklerin göle daha fazla duygusal bağlılık göstermelerine neden olabilir. Bu çerçeveleme, etnik grupların çevresel konulara verdikleri tepkilerin şekillenmesinde önemli bir rol oynar.

Priming etkisi ve çerçeveleme gibi psikolojik ve iletişimse kavramlar, etnik grupların çevresel konulara verdiği tepkilerin karmaşıklığını açıklamada önemli bir rol oynar. Bu kavramlar, insanların önceden deneyimledikleri ve iletişim yoluyla algıladıkları kavramların sonraki davranışlarını ve tepkilerini etkileyebileceğini gösterir. Bu nedenle, etnik grupların çevresel konulara verdikleri tepkileri anlamak için, psikolojik ve iletişimse faktörlerin dikkate alınması önemlidir.

Diğer bir faktör ise çevresel adaletsizliklerin ve su sıkıntısının etnik gruplar arasında farklı şekillerde hissedilmesidir. Azerbaycan Türkleri, kendi etnik kimlikleri nedeniyle çevresel adaletsizlikleri ve su sıkıntısını daha fazla hissediyor olabilirler. Bu durum, etnik grupların yaşadığı ayrımcılığın ve çevresel ırkçılığın bir sonucu olabilir. Ayrıca, Kürtlerin Urmu Gölü'ne dikkat etmemesi de, belki de Urmu gölü konusunu kendi problemi bilmiyor ve Türklerin çevre sorunu biliyorlar.

Etnik grupların çevresel konulara verdiği tepkilerin farklılık göstermesi, etnik kimliklerin, sosyal dinamiklerin, politik faktörlerin ve çevresel adaletsizliklerin karmaşık etkileşiminden kaynaklanmaktadır. Bu nedenle, farklı etnik grupların farklı tepkiler vermesi, geniş bir bağlamda değerlendirilmeli ve anlaşılmalıdır.

kimlik ve protesto bağlamında Katılımcılar, protestolara katılma motivasyonlarının özellikle kimlikleriyle ilgili olduğunu gözükmektedir. Kimlikleriyle özdeşleştikleri grupların çıkarlarını korumak, hareket etmek istedikleri ana nedenlerden biri olarak öne çıktı. Ayrıca, çevresel sorunlar gibi belirli konular, grup kimliklerine ve harekete geçme motivasyonlarına doğrudan etki edebilir. Bu bağlamda, protestoların arkasındaki dinamiklerin anlaşılmasında kimlik kavramının önemi vurgulanıyor.

Şehir kimliği ve duygusal bağlar incelendi. Katılımcılar, şehir kimliklerinin ve doğal kaynaklar arasındaki bağların protestolara katılımıda önemli bir rol oynadığını ifade ettiler. Özellikle, Urmu Gölü ve Zayanderud Nehri gibi önemli doğal kaynakların kuruması, insanların şehir kimliklerine yönelik tehdit algısını artırdı ve protesto hareketlerini tetikledi.

Çevre ve etnisite arasındaki ilişkisini incelediğimiz zaman katılımcılar, çevresel sorunların etnik gruplar arasında ayrımcılık ve adaletsizlikleri artırdığını ifade ettiler. Özellikle, Azerbaycan Türkü katılımcılar, merkezi hükümetin su kaynaklarına yönelik politikalarının etnik gruplar arasında eşitsizlikleri derinleştirdiğini vurguladılar. Bu bağlamda, çevresel adaletsizliklerin etnik kökenlerle nasıl ilişkilendirildiği ve toplumsal eşitsizlikleri nasıl pekiştirdiği incelendi.

Çalışmada, kimlik, protesto, çevre ve etnisite arasındaki kompleks ilişkilerin anlaşılmasına katkıda bulunmuştur. Katılımcıların perspektifleri, bu konularda daha derinlemesine analizler yapılmasına ve politika yapıcıların etkili çözümler üretmelerine yardımcı olabilir. Ayrıca, bu çalışma, çevresel adaletsizliklerin etnik gruplar arasında nasıl farklı şekillerde deneyimlendiğini ve nasıl pekiştirildiğini anlamak için önemli bir zemin sağlamaktadır. Gelecekteki araştırmalar, bu karmaşık ilişkilerin daha iyi anlaşılması ve sosyal adaletin sağlanması için önemli olacaktır.

İran'da yaşayan Azerbaycan Türkleri ve İsfahan Farsları arasında su sorununa ve devletin rolüne ilişkin farklı bakış açıları belirgin bir şekilde ortaya çıkmaktadır. Azerbaycan Türkleri, devletin su sorununa karşı tutumunu genellikle olumsuz değerlendirmekte ve suya eşit erişim konusunda adaletsizlik olduğunu savunmaktadırlar. Özellikle, devletin Azerbaycan Türkleri göz ardı ettiği ve sorunlarına çözüm bulmadığına dair güvensizlik ve hayal kırıklığı belirgindir. Ayrıca, Azerbaycan Türkleri devletin merkeziyetçi politikalarının su sorununun çözümüne engel olduğunu düşünmektedirler. Bu nedenle, çoğu Azerbaycan Türkü, siyasi değişikliklerin ve hatta bağımsızlık taleplerinin su sorununun çözümünde kilit rol oynayabileceğine inanmaktadır.

Öte yandan, İsfahan Farsları devlete daha fazla güvenmektedirler ve su sorununun çözümünün devletin yeterli çabalarıyla mümkün olabileceğine inanmaktadırlar. İsfahan Farsları, devletin su transferi gibi projelerle su sorununu çözebileceğine inanmaktadırlar ve bu projelere daha fazla bütçe ayrılmasını talep etmektedirler. Ancak, bazı İsfahan Farsları da devletin yeterince çaba göstermediğini ve meclis vekillerinin projelere yeterince bütçe sağlamadığını düşünmektedirler.

Azerbaycan Türkleri ile İsfahan Farsları arasındaki farklı bakış açıları, İran'da yaşayan farklı etnik grupların siyasi ve toplumsal statülerinin ve tarihlerinin bir yansımasıdır. Azerbaycan Türkleri, uzun süredir devletin merkeziyetçi politikalarının ve ayrımcılığının hedefi olmuşlardır ve bu nedenle devlete karşı daha fazla güvensizlik duymaktadırlar. Öte yandan, İsfahan Farsları devlete daha fazla güvenmektedirler, çünkü İsfahan uzun yıllar boyunca devletin merkeziyeti ve yatırım merkezi olmuştur. Bu farklılıklar, İran'da su sorununun ve suya eşit erişiminin sadece teknik ve ekonomik bir mesele olmadığını, aynı zamanda siyasi ve toplumsal dinamiklerin de önemli bir rol oynadığını göstermektedir. Su sorunuyla mücadele ederken, İran hükümetinin farklı etnik grupların taleplerini ve ihtiyaçlarını dikkate alması ve adil bir çözüm

bulması önemlidir. Ayrıca, su kaynaklarının yönetimi ve dağılımı konusunda şeffaf ve kapsayıcı bir sürecin benimsenmesi gerekmektedir. Bu, İran'daki farklı etnik gruplar arasındaki gerilimi azaltabilir ve su sorununun çözümüne daha etkili bir şekilde katkıda bulunabilir.

Çevre hareketinin bu krizle ilgili toplumsal farkındalığı artırma, çözüm önerileri sunma ve çatışmaları önleme potansiyeli göz önüne alınmalıdır. Ayrıca, su kaynaklarının sürdürülebilir kullanımı ve adaletli dağılımı için politika yapıcılar, toplum liderleri ve yerel paydaşlar arasında işbirliği ve diyalogun teşvik edilmesi gerekmektedir. Bu, toplumsal huzuru sağlamak ve su kaynaklarının sürdürülebilir yönetimini sağlamak için kritik bir adım olacaktır.

KAYNAKÇA

- Ahwaz residents protest against Karun River diversion,” Al-Arabiya (UAE), October 26, 2013.
- Ali Bagheri and Peder Hjorth Planning for Sustainable Development: a Paradigm Shift Towards a Process-Based Approach
- Alireza Pourfaraj, Nader Mehregan, Saeed Karimi Potanlar, Mohammad Reza Eskandariata (2018). Regional Inequality in Iran and the Impact of Economic Factors: A Spatial Econometric Approach
- Arezoo Yari, Saharnaz Nedjat, Mohsen Asadi-Lari & Reza Majdzadeh 2017 Perceptions about Iranian-Kurds’ ethnic-inequality in health
- Aumer-Ryan, K., E. Hatfield, and R. Frey. (2007). Examining equity theory across cultures. *Interpersonal* 1(1): 61–75.
- B. Mohseni, “Arvand Hidropolği Üzerinde İran ve Irak Siyasal Yol Haritasi Dergisi 1/3 (2011): 6.
- Ban, N.C., M. Mills, J. Tam, and C.C. Hicks. (2013). A social-ecological approach to conservation planning. *Frontiers in Ecology and the Environment* 11: 194–202.
- Britannica, (2023). <https://www.britannica.com/place/Iran/People>
- BOuhedda, KH. (2023). Water Conflict Looming in the Twenty-First Century,
- Brenda Shaffer, (2021). Iran Is More Than Persia Ethnic Politics in the Islamic Republic Foreword by Reuel Marc Gerecht
- Britannica, Economy of Iran (<https://www.britannica.com/place/Iran/Agriculture-forestry-and-fishing>)
- Burke, P. J. (2004). Identities and social structures: The 2003 Cooley-Mead Award address. *Social Psycholog* 5-15
- Capello, R. (2015). *Regional Economics*. Abingdon: Routledge.
- Developmen. Baltimore (2002) Catholic Relief Services.
- Gehrig Jason M. M. (2009). *Water and Conflict: Incorporating Peacebuilding into Water Developmen*. Baltimore,: Catholic Relief Services.
- Guillén, 2030, 25; and Andreas Karlsson, “Water and Conflicts,” Stockholm International Water Institute (website), accessed September 3, 2021, <https://siwi.org/why-water/water-and-conflict/>.

Hojjat Izadakhahi (2019). İran'da eyalet bütçesi kredilerinin tahsisindeki eşitsizliğin ve bunun bölgesel gelir eşitsizliğine etkisinin araştırılması Üç Aylık Bilimsel Ekonomik Araştırmalar Dergisi 19. yıl, sayı 75, kış 2018, sayfa 39-70

<https://www.britannica.com/place/Lake-Urmia>

Ibrahimi, Arslan (2023). There are too many Azerbaijani minorities disproportionately impacted by the mismanagement of the Lake Urmu

Intelligence Ministry Violently Arrests Teenage Ethnic Arab Activist in Khuzestan,” Center for Human Rights in Iran, February 15, 2017

Isna (2022). <https://www.isna.ir/news/140006>

İran Dışişler Bakanlığı (2022). <https://mfa.ir/portal/viewpage/399>

Joel D. Kaufman, (2021). Confronting Environmental Racism

Jason Gehrig, M. M. (2009). Water and Conflict: Incorporating Peacebuilding into Water

Jones, B.G. 2016. Definitions and categories: epistemologies of race and critique. *Postcolonial Studies* 19(2): 173–184.

Journal of law and humanities Sciences Volume: 16 / N°: 01 (2023), p 1200-1215

Julian Steward, 1955 "Theory of Culture Change: The Methodology of Multilinear Evolution"

Kamuti, T. (2018). Intricacies of game farming and outstanding land restitutions claims in the Gongolo Area of KwaZulu-Natal, South Africa. In: *Land reform revisited* (eds. Brandt, F. and G. Mkodzongi). Boston: Brill.

Kanbur, R., Venables, A. j. (2005). *Spatial Inequality and Development*. Oxford: Oxford University Press.

Kaneh Madani ve diğerleri 2022 Iran's Socio-economic Drought: Challenges of a Water-Bankrupt Nation

Kim, S. (2008). *Spatial Inequality and Economic Development: Theories, Facts, and Policies*. Working Paper (No.6), Commission on Growth and Development, Washington, DC. The International Bank for Reconstruction and Development.

Kimia Abdollahpour (2021). <https://www.irna.ir/news/844337>

Kurun İsmail (2017). Iranian Political System: “Mullocracy?”

L. Svatošová (2012). The Development of Regional Disparities in Czech Republic Over The 2005–2010 Years

Leonard, L. (2011). Leadership against industrial risks. *Journal of Asian and African Studies* 46(2): 113–129.

- Leonard, L. (2012). Another political ecology of civil society reflexivity against urban industrial risks for environmental justice. *Singapore Journal of Tropical Geography* 33: 77–92.
- Leonard, L. (2013). The relationship between the conservation agenda and environmental justice in post-apartheid South Africa. *South African Review of Sociology* 44(3): 2–21.
- Madani Kaveh (2022). Iran's 'Water Bankruptcy' Is a Warning for the Entire Middle East
- Madani, Kaveh (2014). Water management in Iran: What is causing the looming crisis/ Article in *Journal of Environmental Studies and Sciences*.
- Mauro F. Guillén, (2020). *How Today's Biggest Trends Will Collide and Reshape the Future of Everything* (New York, St. Martin's Press, 2020), 14.
- Mehrnews (2021). <https://www.mehrnews.com/news/526>
- Micklin, P. (2007). The Aral Sea Disaster. *Annual Review of Earth and Planetary Sciences*, 35(1), 47-72. doi: 10.1146/annurev.earth.35.031306.140120
- Ministry of Roads and City Planning <http://news.mrud.ir/news/119865>
- Musavengane, R. and M.D. Simatele. (2016). Community-based natural resource management. *Development Southern Africa* 33(6): 806–821.
- NRE 392 Coursepack (Welsch). University of Michigan. Winter 1997
- Olzak, Susan. (2006). *The global dynamics of racial and ethnic mobilization*. Stanford University Press.
- Parkhomchik Lidiya (2014). *Iran's Political System: The Case of Parliamentary Elections*
- Peter Beech, 2020. What is environmental racism and how can we fight it?
- Radio Farda: https://www.radiofarda.com/a/f35_5th_Dev_Plan_Alavi_IV/2097153.html
- Reza Zia-Ebrahimi, *The Emergence of Iranian Nationalism: Race and the Politics of Dislocation*, Columbia University Press, 2016.
- Rouydad24 (2016). <https://www.rouydad24.ir/fa/news/33>
- Sadegh Bakhtiari (2002). Ülkenin farklı illerinin endüstriyel gelişiminin analitik karşılaştırmaları
- Sdde (2020). <https://academic-accelerator.com/encyclopedia/framing-social-sciences>
- Selasi, Tahrar, Bilim Yayınevi, 1996. Huntington, Samuel. Mohsen tarafından çevrilen "Dönüşüm geçiren toplumlarda siyasi sistem"
- Sharma, K. (2003). *Trade Policy, Growth and Poverty in Asian Developing Countries*. London: Routledge.

- Smit, S. (2020, 01 10). Water ‘wars’ wash over the world. Retrieved from <https://mg.co.za/article/2020-01-10-00-water-wars-wash-over-the-world/>
- Tasnim (2019). <https://www.tasnimnews.com/fa/news/1>
- Tatiana Acevedo Guerrero (2020). Politics of Water Flows: Water Supply, Sanitation, and Drainage locked
- Technology, T. P. (2002, May). Access to water in Developing Countries. Retrieved from <https://www.parliament.uk/globalassets/documents/post/pn178.pdf>
- UN (2012). <https://www.un.org/waterforlifedecade/scarcity.shtml>
- UN (2006). <https://www.un.org/waterforlifedecade/scarcity.shtml>
- UNEP https://na.unep.net/geas/getUNEPPageWithArticleIDScript.php?article_id=79
- UNESCO/UN-Water <https://www.unesco.org/en/articles/imminent-r>
- UNICEF <https://www.unicef.org/wash/water-scarcity>
- UNITED NATIONS ENVIRONMENTAL PROGRAMME, THE STATE OF THE WORLD ENVIRONMENT, at 29, U.N. Doc. UNEP/GC. 16/9 (1991).
- Wimmer, Andreas, Lars-Erik Cederman and Brian Min. 2009 “Ethnic Politics and Armed Conflict. A Configurational Analysis of a New Global Dataset.” *American Sociological Review* 74(2):316-337
- World Bank (2023). <https://www.worldbank.org/en/country/iran/overview>